Bóka Éva (szerk.),
Dani Ákos, Domonkos Endre, Kozenkow Judit, Lukács József

Európa újragondolása • 2009

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2009

Sorozatszerkesztő
Horváth Jenő

Bóka Éva (szerk.),
Dani Ákos, Domonkos Endre, Kozenkow Judit, Lukács József

Európa újragondolása • 2009

GROTIUS E-KÖNYVTÁR
2009

A kötet az Európa újragondolása, 2009 Doktori Műhelykurzuson született tanulmányokat tartalmazza. Két az Európai Unió bővítése tapasztalatainak gazdasági, politikai és pénzügyi elemzésére koncentráló tanulmányból valamint két az európai integrációnak a dél-amerikai és a délkelet-ázsiai országok integrációjára való hatását bemutató tanulmányból áll.

A kötet szerzői:

Dani Ákos
Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Domonkos Endre
Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Kozenkow Judit
Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Lukács József
Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Tartalomjegyzék

Előszó (Bóka Éva) / 6

Dani Ákos: A keleti bővítés és az Európai Unió fiskális szabályrendszere / 9

Bevezetés
1. Az SNE céljai, kialakulásának körülményei és rendelkezései
    1.1. Az egyezmény értékelése
    1.2. Az SNE reformja
2. Az új tagállamok és a fiskális szabályrendszer
    2.1. A célok meghatározásának alapjai
    2.2. A kormányzati beruházások és a szolidaritás
    2.3. Az aranyszabály mint lehetséges válasz
    2.4. Hiánycél helyett adósságfentarthatóságot?
Konklúzió
Irodalomjegyzék

Kozenkow Judit: Az Európai Unió bővítésének hatása a kelet-közép európai országok politikai viszonyaira / 23

Bevezetés
1. A kelet-közép európai térség politikai viszonyai
2. Az Európai Unió tagsági kritériumai
3. A demokrácia mélysége a térségben
Összegzés
Irodalomjegyzék
Melléklet

Domonkos Endre: Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok fejlődésének irányvonalai / 33

1. Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti stratégiai partnerség alapjai
2. A stratégiai partnerség intézményesülése: a csúcsértekezletek
3. Regionális integrációs szervezetek Latin-Amerikában
4. Spanyolország Latin-Amerika politikájának főbb jellemzői
Konklúzió
Bibliográfia
Melléklet

Lukács József: Kísérlet egy integrációra Délkelet-Ázsiában. Mintaként szolgálhat-e Európa? / 54

Rövid történelem: függetlenné válás és szövetségalapítási próbálkozások
Az ASEAN megalapításának motivációi
Valós integráció vagy csak névleges szövetség?
Miért az ASEAN és miért nem az APEC vagy más integrációs testület
Nagyhatalmi részvétellel vagy anélkül?
Az integráció mélyítése
Integrációépítési szempontok – kulturális és etnikai tényezők
Ázsiai jellegzetességek (Asian values)
A kínai kérdéskör
Konklúziók
Irodalomjegyzék

Előszó

Az Európa újragondolása (2009) kötet tanulmányai az Európai Unió bővítésével és az EU nemzetközi integrációra kifejtett hatásával foglalkoznak.

Az Európai Unió bővítési politikája kiváló tesztje az EU értékeinek, abban az értelemben, hogy milyen eredményeket értek el az európai civilizációhoz tartozó kelet-európai országok az aquis communautaire és a koppenhágai kritériumok megvalósítása során. Mindez szorosan összefügg az európai szabadpiacgazdaság és a demokrácia elveinek az EU új tagállamaiban - melyek gazdasági fejlettségi szintjüket és politikai hagyományaikat tekintve különböznek a régi tagállamoktól - való megvalósíthatósága kérdésével. Az acquis communautaire voltaképpen azon politikai, gazdasági és kulturális értékeket tartalmazza, amelyeket az EU elért és terjeszteni kíván. Teljesítése voltaképpen európaizálást jelent, melynek eredményei a „kihívás - válasz" mechanizmusa alapján születnek meg. Az 1993-as koppenhágai kritériumok azt követelték a leendő új tagállamoktól, hogy a demokrácia működését garantáló stabil intézményeik legyenek, a jog uralma és az emberi jogok érvényesüljenek, és a kisebbségek védelme megvalósuljon. Legyen funkcionáló piacgazdaságuk, mely bírja a versenyt az unióbeli piaci erőkkel; képesek legyenek a tagságból származó követelmények teljesítésére különös tekintettel a politikai, a gazdasági és a pénzügyi unióra. Az 1995. évi madridi határozat szerint pedig képesnek kell lenniük az EU szabályok és procedúrák meghonosítására, az adminisztratív struktúra adoptálására, és a kölcsönös bizalom szellemiségének a kialakítására. Voltaképpen a volt kommunista országok az elé a kihívás elé kerültek, hogy a gazdasági modernizáció során a lehető leggyorsabban áttérjenek a szabad piacgazdaságra 40 év - közösségi tulajdonon alapuló - központi (pártállami) gazdasági szervezés után és önként nyissák meg a piacaikat a szabadversenyes kapitalista piacgazdaságba beilleszkedve.

A gyakorlati élet azt mutatja, hogy az aquis communautaire feltételeinek és a koppenhágai kritériumoknak a megvalósításában egyes tagállamok sikeresebbek, mint mások - az országok adottságaitól és a vezető elit képességeitől és hatékonyságától függően. Ugyanakkor tény, hogy az állami vagyon magánosítása, a szabad piaci gazdálkodásra való áttérés zavarai és túlkapásai, az elszegényedőket védő szociális háló kialakulatlansága a keleti bővítés tagállamainak állampolgárait rendkívüli nehézségek és megélhetési problémák elé állította. E zavaros időszakból a kiút mutatásában az EU pedig elveszíteni látszik a korábbi lendületét. A problémák nagyrészt érthetőek, hiszen az EU számbelileg mintegy megkétszereződött, s a bővüléssel (mennyiségi változás) párhuzamosan az EU intézményes mélyülése nem történt meg, - sőt pillanatnyi „lebénulás" következett be a felmerült problémák láttán.

A keleti bővítés tapasztalataiból konklúzióként az vonható le, hogy az EU bővítési politikájának számos jó oldala és számos hibája van a bővülés és a mélyülés dilemmája szempontjából. Dani Ákos és Kozenkow Judit e problémák feltárására és elemzésére vállalkoztak a pénzügyek és a politikai viszonyok alakulása terén.

Dani Ákos tanulmánya a keleti bővítés és az Európai Unió fiskális szabályrendszere kérdéskörét vizsgálja. Azt kutatja, hogy hogyan alakultak és hatottak az új tagállamokban a sok vitát kiváltott uniós költségvetési szabályok, amelyek a Stabilitási és Növekedési Egyezmény formájában az új tagállamok vonatkozásában is érvénybe léptek. Hogyan realizálódott továbbá az új tagállamokban az egységes valuta bevezetésére vonatkozó kötelezettség. A tanulmány bemutatja a Stabilitási és

Növekedési Egyezmény születési körülményeit és rendelkezéseit, feltárja a kelet-közép-európai régió pénzügyi sajátosságait, áttekinti a vonatkozó irodalmat, felvázolja a módosítási javaslatokat és a saját véleményét.

Kozenkow Judit tanulmánya az Európai Unióhoz 2004. május 1-jén és 2007. január 1-jén csatlakozott tíz kelet-közép európai ország - Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia - politikai viszonyait vizsgálja a demokrácia minőségét és mélységét a középpontba helyezve a Freedom House elemzései alapján. Áttekinti a térségben történt rendszerváltás politikáját az Európai Unióhoz való csatlakozás kritériumainak fényében. Lényegében azt vizsgálja, hogy az aquis communautaire és a koppenhágai kritériumok megvalósítása hogyan sikerült ezekben az országokban: mi jellemzi az új demokratikus viszonyokat. A kutatás központjában az a kérdés áll, hogy az EU értékek meghonosítása mennyiben segítette elő a demokratikus keretek létrejöttét a keleti bővítés során az Európai Unió tagjává váló országokban. A szerző arra a következtetésre jut, hogy bár az Európai Unió kritériumainak a megvalósítása során konszolidáltnak tekintett demokratikus viszonyok jöttek létre, a felmutatott eredmények azonban egyenetlenek, a nyugati demokráciákhoz való felzárkózás pedig korántsem teljes. A térség országai mintaként tekintettek és tekintenek a régi tagállamokra ugyanakkor a valóság az, hogy nem lehet másolni a régi tagállamokat. A kezdeti demokratikus lendület ugyanis megtorpant és "a demokrácia romló tendenciái az egyes államokban rávilágítanak, hogy maga az unió jelentései, ajánlásai, esetleg követelései nem feltétlenül szolgálják a demokrácia fejlődését". A további mélyebb fejlődéshez a problémák feltárása, az EU további útmutatásai, valamint az új tagállamok saját demokratikus alkotó ereje szükséges, mellyel maguk is hozzájárulnak az EU alakításához.

A tanulmánykötet második része a nemzetközi integráció témakörével foglalkozik, konkrétan az Európai Uniónak a latin-amerikai és a délkelet-ázsiai országokkal való kapcsolataival. A globalizáció hatására a világban felerősödő nemzetközi gazdasági és kereskedelmi integrációs törekvésekhez szorosan kapcsolódóan azt a kérdést elemzi, hogy jelenthet-e az EU - mint új-típusú, a többszintűség elvét megvalósító, kormányközi-nemzetek feletti gazdaság- és társadalomszervező modell - utat a többi nem európai civilizációhoz tartozó ország gazdasági és politikai integrációja számára.

A válasz igen is, meg nem is:

Igen, mert az „európai modernitás" által a világban generált expanzió - reakció mechanizmusába bekapcsolódtak a világ – nem európai civilizációhoz tartozó - érintett országai. Sőt az európai technológiát és műszaki tudást átvéve maguk is „fejlesztővé" váltak, s ennek eredményeként szoros kölcsönhatásban működnek az EU-val. Ebben az értelemben a modernizáció univerzális jelenség.

A nem mellett pedig az szól, hogy - a történelem tanúsága szerint - modellek kritikátlan követése nem lehetséges. A helyi sajátosságok figyelembevételével átgondolt társadalomszervező „forgatókönyvek" kigondolása és gyakorlatba való átültetése nem elkerülhető. Így az európai-modellt mintegy „tesztelő" más civilizációkhoz tartozó országok olyan alternatív gazdaság- és társadalomszervező utakat és elveket alkothatnak, amelyek elősegíthetik egy demokratikus világgazdaság és nemzetközi politika kialakítását. Ugyanakkor ennek az ellenkezőjét is tehetik kritikátlan másolással. A kihívás voltaképpen az, hogyan lehetne megreformálni a világ gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi szerveződésének eszméit és gyakorlatát - a többszintűség és a szubszidiaritás elve alapján - úgy, hogy az a modernizációt/globalizációt új-típusú békés világgazdaság- és társadalomformáló erővé tudja változtatni.

E támához kapcsolódóan Domonkos Endre és Lukács József tanulmányaikban azt vizsgálják, hogyan adoptálhatók az európai integráció elvei egy délkelet-ázsiai és dél-amerikai integráció esetében, és hogyan alakulnak az EU kapcsolatai e területek országaival.

Domonkos Endre tanulmányában az EU és a latin-amerikai országok közötti kapcsolatokat tekinti át

- melyek az elmúlt 25 évben váltak intenzívvé -, és vizsgálja a közöttük kialakult stratégiai kapcsolatokat is. A kapcsolatok alakulásában jelentős szerepet játszott Spanyolország és Portugália belépése az Európai Közösségbe. A globalizáció jelenségének hatására pedig egyre erősödik a latin-amerikai országok közötti szövetségi politika, melyet jól mutatnak a létrejött integrációs szövetségek és regionális integrációs szervezetek (Andok Közösség, Mercosur, Dél-amerikai Nemzetek Uniója). Különösen motiválóan hat az EU és Latin-Amerika közötti stratégiai szövetség megteremtésére a többpólusú nemzetközi rendszer kialakításának igénye, a politikai célok azonossága, és az aszimetrikus gazdasági kapcsolatok felszámolására való törekvés. A szerző bemutatja az Európai Unió Latin-Amerika politikájának alapelveit, intézményi hátterét, a közös csúcsértekezletek főbb törekvéseit és az elért eredményeit. Kiemeli Spanyolország szerepének fontosságát az EU és a latin-amerikai országok közötti kapcsolatok formálásában. Fontolgatja azt a dilemmát, hogy hogyan hat az EU - mint integrációs modell - a latin-amerikai országok integrációjára.

Lukács József tanulmánya a délkelet-ázsiai integráció témájába vezeti be az olvasót. A szerzőt konkrétan a Délkelet Ázsiai Nemzetek Szövetsége, az ASEAN (Association of South East Asian Nations) foglalkoztatja. Felvázolja a délkelet-ázsiai integráció történetét, mérlegeli a délkelet-ázsiai országok nemzetközi politikai helyzetét, a Japánnal és Kínával való kapcsolatok alakításának esélyeit. Elemzi a térség kulturális és társadalomszervező értékeit, s azok hatását az ázsiai integrációra. Összehasonlítja az európai és az ázsiai civilizáció jellegzetességeit. Lényegében azon meditál tanulmányában, hogy mintául szolgálhat-e az európai integráció egy délkelet-ázsiai integráció számára.

A szerző válasza: igen, hiszen a történelem azt bizonyítja, hogy az ázsiai/távol-keleti kultúrák és nemzetek alkalmazkodási képessége nagyon magas fokú: a jó példákat alaposan átgondolva adoptálják a saját rendszerükbe, sőt sajátosan tovább is fejleszthetik. Európát pedig azért tartják jó példának Ázsiában, mert itt sikerült egy önkéntes alapú működőképes békeszövetséget megalkotni.

A kötet szerzői a változóban levő nemzetközi rendszer fontos kérdéseit kutatják Európa újragondolását a középpontba helyezve. Az általuk felvetett problémák és kérdések nyitottak a vitára és a továbbgondolásra.

Bóka Éva

Dani Ákos

A keleti bővítés és az Európai Unió fiskális szabályrendszere

Az Európai Unió történetének legtöbb államot átfogó 2004. és 2007. évi bővítése próba elé állította a közösség intézményeit és közösségi politikáit egyaránt. A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott tíz közép-kelet-európai új tagállam a közösségi átlagnál jóval szegényebb, a diktatórikus rendszerektől csupán jó tíz évvel korábban megszabadult országcsoportot alkot. A sok vitát kiváltott uniós költségvetési szabályok is hatályba léptek az új tagállamok vonatkozásában a stabilitási és növekedési egyezmény formájában, valamint számukra kötelező bevezetni az egységes valutát. A tanulmány célja a paktum születési körülményeinek és rendelkezéseinek bemutatása; a kelet-közép-európai régió sajátosságainak feltárása; a kérdés irodalmának áttekintése; a módosítási javaslatok ismertetése és saját vélemény megfogalmazása.

Bevezetés

„Kompország kikötött." – Ez a mondat gyakran elhangzott Magyarországon, a 2004. május elsején bekövetkezett európai uniós csatlakozás ünneplésének időszakában. Tizennégy évvel a szocialista rendszerek európai bukása után, hazánk és további hét közép-kelet-európai ország két aprócska szigetországgal kiegészülve az Európai Unió teljes jogú tagjává vált. Három évvel később, 2007-ben Románia és Bulgária is belépett az integrációs tömörülésbe.

A felvétellel egy másik „kikötőbe" történő beérkezésünk is reális eséllyé, egyben feladattá, kötelezettséggé vált: ez a gazdasági és monetáris unió (GMU), a közös pénz, az euró bevezetése. A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országoknak kötelező részt venniük az integrációs folyamat ezen legújabb szakaszában, ugyanis Dániával és Nagy-Britanniával ellentétben nincs „opt-out" joguk.

Az euró adoptálásához szükséges konvergencia kritériumokat, a közös pénz bevezetése után a stabilitási és növekedési egyezmény (SNE) rendelkezései váltják fel. Az előbbiekről rengeteget hallhatunk a napi híradásokban, míg az utóbbiról kevesebb szó esik, pedig valószínűleg hosszabb időtávon keresztül határozza meg az országok gazdaságpolitikáját, kormányzati pénzügyeit, mint a maastrichti kritériumok. Mindkét szabályrendszer fő eleme a 3 százalékos deficitplafon.

A dolgozat témája az SNE rendelkezéseinek vizsgálata, a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott tíz kelet-közép-európai ország vonatkozásában. Az első részben az egyezmény történetét, rendelkezéseit vizsgálom, míg a másodikban az új tagországoknak a régiektől való azon eltérő gazdasági tulajdonságaira térek ki, melyek a paktum szempontjából lényegesek. A második részben a szabályrendszer reformjára vonatkozó elképzeléseket tekintem át és elemzem – így az aranyszabály és az adósságfenntarthatóság témakörét –, majd saját módosító javaslat felvázolásával zárom a tanulmányt.

1. Az SNE céljai, kialakulásának körülményei és rendelkezései

A stabilitási és növekedési egyezmény jogi értelemben nem tekinthető „paktumnak", azaz nem a nemzetközi jog hatálya alá tartozó egyezmény, hanem az Európai Unió másodlagos jogalkotásának terméke. A paktum kifejezés a létrehozásához szükséges politikai konszenzusra utal.[1] Két tanácsi rendeletet és egy határozatot foglal magában: az 1467/97/EK rendeletet, melynek célja a túlzott hiány esetén követendő eljárás végrehajtásának felgyorsítása és pontosítása, valamint a költségvetési egyenleg felügyeletének megerősítéséről és a gazdaságpolitikák felügyeletéről és összehangolásáról szóló 1466/97/EK rendelet. Továbbá az SNE-ről szóló, 1997. június 17-i európai tanácsi határozat, amely határozott politikai iránymutatást ad annak érdekében, hogy az egyezményt szigorúan és határidőre végrehajtsák, különösen pedig, hogy tiszteletben tartsák a költségvetés egyensúly közeli vagy enyhe többletet felmutató egyenlegére vonatkozó középtávú célkitűzést, amely iránt valamennyi tagállam elkötelezett. Ezen szabályok alapja az EU alapszerződésének 104. cikke és a túlzottdeficit-eljárásról rendelkező 11. jegyzőkönyv, mint elsődleges jogforrások.

Az eurozóna sajátos gazdaságpolitikai keretrendszere – amely szerint a monetáris politikát és az árfolyam-politikát az Európai Központi Bank (EKB), mint független jegybank irányítja, míg mivel a politika unió (még?) nem jött létre, a fiskális politika az egyes nemzetállamok kormányainak kezében marad –, szükségessé tette védő-intézkedések meghozatalát az esetleges tagállami potyautas magatartással szemben. Erre a problémára adott válaszként jött létre a Stabilitási és Növekedési Egyezmény. A paktum legfőbb célja a tartós, pénzügyileg fenntartható növekedés megvalósítása az eurozónán belül, az árstabilitás egyidejű elérése mellett.

A paktum fenntartotta a maastrichti kritériumok során megismert 3%-os GDP-hez viszonyított deficitcélt és a 60%-os államadósság-kritériumot, főbb előírásait, határértékeit tekintve a konvergencia kritériumok folytatásának tekinthető, ám közép és hosszú távú célokra is koncentrál. A stabilitási egyezmény célkitűzései a multilaterális gazdaságpolitikai, fiskális felügyelet megerősítése, a túlzottnak ítélt költségvetési hiányok hatékony szankcionálása, a tagországok jogi kötelezettségvállalásának elérése a költségvetési egyensúly biztosítását tekintve, továbbá transzparens kormányzati pénzügyi gazdálkodás biztosítása.

A főként német kezdeményezésre megszülető egyezmény aláírása időpontjában már tudni lehetett, hogy az európai volt szocialista országok belátható időn belül az EU teljes jogú tagjaivá válnak, mivel az Európai Unió esseni csúcsértekezlete 1994 decemberében megnevezett tíz európai országot[2], melyekkel hajlandó volt a tagság felé vezető társult viszonyt létesíteni. Ezáltal ezen államok euroövezeti tagsága is elérhető közelségbe került. Mivel azonban gazdaságpolitikai hitelességük messze elmarad a régi tagállamokétól, ezért a maastrichti kritériumokon felül előírt fiskális szabályok szükségessége számukra nem vitatható.

1.1 Az egyezmény értékelése

A GMU fiskális célkitűzéseinek vizsgálatát az általános költségvetési szabályrendszerek viszonyában végzem el. Kopits és Symansky (1998) nyolc, az értékeléshez támpontként szolgáló szempontot határozott meg. Szerintük az ideális fiskális szabályrendszernek egyszerre kell jól meghatározottnak, azaz egyértelműnek, továbbá átláthatónak, egyszerűnek, kikényszeríthetőnek, rugalmasnak, a végső célnak megfelelőnek, konzisztensnek és a közpénzügyek reformjával, szerkezeti reformokkal támogatottnak lennie Az első négy feltétel inkább politikai, míg az utolsó

[1] Lásd Zeitler, F.C. (2005), a maastrichti kritériumok és a SNE rendelkezéseinek politikai gazdaságtanáról, Willett, T.D. (1999)

[2] A tizek: Csehország, Szlovákia, Magyarország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Észtország, Málta, Ciprus, Szlovénia.

négy gazdasági természetű.[3] A politikai jellegű feltételek a monetáris politikát övező viták során, a hitelesség növelését célozva kerültek előtérbe.

Marco Buti, Sylvester Eijffinger és Daniele Franco (2003) munkájára támaszkodva hajtom végre az eredeti SNE értékelését (lásd az 1. táblázatot). Érvelésük szerint a stabilitási és növekedési egyezmény jól meghatározottnak tekinthető, mivel a deficit és az államadósság jól ismert elérendő szintjét konkrétan rögzíti, számszerűen meghatározza, továbbá kielégítően körülírt mentesítő rendelkezéseket (escape clauses) és megsértése esetén érvényesítendő lépéseket tartalmaz. Hiányosságnak tekinthető ellenben, hogy az „egyensúlyhoz közeli vagy többlettel záró" költségvetés fogalmát nem határozták meg pontosan az egyezményben, valamint a túlzottdeficit-eljárás keretében nem lehet tudni, milyen szabályok szerint kell eljárni az államadósságra utaló kritérium megsértése kapcsán. Egy 2001-es ECOFIN-döntés alapján a ciklusoktól megtisztított, strukturális egyenleget veszik figyelembe, továbbá a korai figyelmeztető-rendszer keretében minden ország számára egyedi jelzőszámot állapítanak meg, melynek átlépése esetén a Bizottság automatikusan felhívja az adott tagállam figyelmét az esetleges zavarokra és a szükséges lépések megtételére.

Az átláthatóság kritériuma alatt a könyvelési szabályok, az előrejelzési gyakorlatok, a jelentési szabályok továbbá az intézményi struktúrák transzparenciáját értjük. A közszférán belüli kapcsolatokra valamint a közszféra és a magánszféra közötti kapcsolatokra egyaránt vonatozik. A transzparens állami gazdálkodás követelményének betartása a diszkrecionális és a szabályalapú fiskális politika esetében egyaránt fontos, különösen, ha nagy a kormányok kísértése a „kreatív könyvelés"-re (creative account) vagy akár a téves adatszolgáltatásra (misreport). Az EMU esetében ez kétségkívül fennáll, főként, ha az adott ország költségvetési hiánya a 3%-os határ közelében található. Az egyezmény az ESA-95 eredményszemléletű hiányszámítási módszert írja elő, mely gazdaságilag pontosabb iránymutatást nyújt, mint a cash-flow alapú GFS (Government Finance Statistic) számítási metódus.[4] Az ESA-95 a nemzeti számlák (SNA) elszámolásának konkretizálása. Az eredményszemléletű számlázás sem alkalmas azonban arra, hogy teljesen kiszűrje az ad-hoc döntéseket. A konvergencia és stabilitási programok gyakran túlontúl optimista makrogazdasági feltételeket vesznek alapul, így a szükségessé váló későbbi módosításuk hitelességi veszteséggel járhat. Továbbá, az átláthatóságot növeli, hogy a Bizottság előrejelzése a mérvadó a túlzott deficit meghatározása, valamint a „jelentős eltérés" megállapítása során.

Az egyszerűség feltételét vizsgálva, az EU fiskális szabályai könnyen érthetőnek, áttekinthetőnek, a közvélemény által ismertnek tekinthetőek, főként a legkritikusabb 3%-os deficitre vonatkozó szabály közismert a Közösség tagállamaiban. A paktum némileg bonyolultabb rendelkezéseket tartalmaz, mint a maastrichti kritériumrendszer, főként a túlzottdeficit-eljárás bevezetése miatt.

A paktum egyrészről kevés mentességi záradékot tartalmaz és minden ország számára azonos kritériumoknak való megfelelést ír elő („one size fits all"), így csökkenti a Tanács mérlegelési lehetőségét és egyúttal a rugalmasság mértékét. Más szempontból vizsgálva a kérdést, mivel a középtávú célokra helyezi a hangsúlyt és kiemeli a ciklikus kilengések figyelembe vételét, erősíti a szabályrendszer rugalmasságát.

A végső célnak való megfelelés során azt kell vizsgálni, mennyire képes biztosítani a költségvetési fegyelmet, azaz a kiegyensúlyozott költségvetés tartós elérését. Éves szinten a 3%-os kritérium garantálja a költségvetési költekezés fékezését, de a hosszú távú fenntarthatóságot nem biztosítja, mivel nem számol a jelenlegi politikák jövőbeli fiskális következményeivel. Nem rendelkezik továbbá a többletek felhasználásáról, azaz konjunktúra esetén a kormányok szabadon dönthetnek a többlet felhasználásáról, ami pro-ciklikus politikára ösztönözhet. Az utóbbi kialakulhat azért is, mert az egyezmény nem képes rászorítani a kormányokat a deficit mérséklésére konjunkturális időszakokban.

[3] *Financial Times,* 2002. augusztus 6., idézi: Buti et al. (2003)
[4] A kettő közötti különbséget lásd MNB (2002)

Az egyezmény által előírt szankciók és a túlzottdeficit-eljárás menetrendje szolgálják a kritériumok kikényszerítését. A jogi hátteret vizsgálva a szabályok betartatása nem okozhat gondot. Kétséges azonban a szuverén országokra kivetett szankciók elfogadhatósága, értelme. Különösen, mivel az Európai Unió Tanácsa (ECOFIN) hatáskörébe tartozik a végső döntés meghozatala, így fennáll a veszély, hogy önkényesen dönt a büntetések életbe léptetéséről, így politikai játszmák áldozatává válik a kérdés. Nemigen várható, hogy „a bűnelkövetők keményen ítélkeznek más (potenciális vagy tényleges) bűnelkövetők felett". (Csaba [2006] 5. o.) Ez mindenképp az egyezmény hitelvesztésével jár együtt. A Tanács ülése során a vizsgált állam képviselője is szavazhat arról, hogy túlzott deficitről van-e szó. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a paktum politikai természete miatt, a lényeg nem az automatikus büntetéseken van, hanem az alacsony deficit elérését szolgáló politikai akarat intézményesülésén (Heipertz, M. – Verdun, A. [2004]).[5]

A program konzisztenciáját vizsgálva, a strukturális deficitre vonatkozó egyensúlyi követelmény az eurozóna szintjén semleges fiskális politikát jelent és teljesíti a következetesség feltételét a monetáris politikával, amely az árstabilitást tűzte ki célul. A fiskális felügyelet integrálása és a gazdaságpolitikai koordináció előmozdítása terén is konzisztensnek tekinthető. Hátrányosnak mondható, hogy az éves célokra való koncentrálás feszültségeket kelthet a költségvetési politika és a hosszú távú reformok, politikák között. A konzisztencia ellen szól az is, hogy a 60%-os GDP-arányos értéknél magasabb államadóssággal rendelkező országok pro-ciklikus költségvetési politikára kényszerülhetnek, azaz recesszió idején is szigorítaniuk kell fiskális politikájukon, még akkor is, ha deficitjük a 3%-os határ alatt található.

Az SNE végrehajtását a fiskális fenntarthatóság érdekében szükséges adó- és kiadási reformokkal is alá szükséges támasztani. A paktum azonban nem foglalkozik a minőségi változásokkal, mivel a stabilitási programokban lefektetett intézkedések megsértését nem szankcionálja, csak a fiskális politikát jelző indikátorok megfelelő értékére koncentrál. A kormányok, „minimalista" hozzáállásuk következtében szintén csak a büntetés elkerülésére fókuszálnak. Számos kritikus véleménye szerint az egyezmény a szerkezeti reformok akadályozásán keresztül hátráltatja a reálgazdaság fejlődését. Ezzel szemben, mivel a kiegyensúlyozott költségvetés igénye hosszabb távon csakis strukturális reformok segítségével valósítható meg, a paktum arra ösztönözi a tagállamokat, hogy belevágjanak a szükséges átalakításokba.

1. táblázat: Az EU fiskális szabályainak értékelése

Tulajdonság	Az EU fiskális szabályai (Buti et al. 2003)
1. Jól körülírt, meghatározott	++
2. Átlátható	++
3. Egyszerű	+++
4. Rugalmas	+
5. Megfelel a végső célnak	++
6. Kikényszeríthető	++
7. Konzisztens	++
8. Strukturális reformokkal alátámasztott	+

Jelmagyarázat: +++ nagyon jó ++ jó + elfogadható

Forrás: Buti et al 2003. 4.o., saját fordítás

[5] A gyenge kikényszeríthetőséget és a nagyobb országokra vonatkozó hatástalanságot hangsúlyozza: De Haan, J.– Berger, H.– Jansen, D. (2004), 235–260.

A Kopits–Symansky-féle fiskális kritériumokkal szemben az SNE jól teljesít, a legkedvezőbb értékelést az egyszerűsége kapta, míg a legfőbb hiányosságok a kikényszeríthetőség területén találhatók.

1.2. Az SNE reformja

Az euro bevezetését követő két évben, nevezetesen 1999-ben és 2000-ben az övezet országainak átlagos költségvetési hiánya kedvezőbben alakult a tervezettnél. Az okok között kiemelendő a kedvező nemzetközi környezet, a magas növekedés adóbevételeket növelő hatása, a csökkenő adósságszolgálati teher és az ESA95-ös számviteli szabályrendszerre történő átállás. A jelenlegi problémák ismeretében kuriózumként hat, hogy 2000-ben a résztvevő tagállamok kétharmada költségvetési többletet tudott felmutatni. A javulás azonban a konjunkturális deficit csökkenésének volt köszönhető, a strukturális deficit továbbra is a GDP 2%-a körül mozgott ebben az időszakban (Buti [2006]).

Az „aranykornak" azonban hamar vége szakadt. 2001 tavaszán a növekedés lassulásával a költségvetések irányítói is nehezebb feladattal találták magukat szemben. 2002 elején a Bizottság javasolta, hogy a Tanács a korai figyelmeztető-rendszer keretében hívja fel Németország és Portugália figyelmét költségvetési pozíciójuk gyengülésére. A Tanács azonban nem követte a Bizottság ajánlását, ezáltal először kerültek felszínre az intézményi nehézségek. Portugália, Németország, Franciaország sorban a túlzottdeficit-eljárás alá került 2002-2003-ban. Miután a német és a francia kormány által foganatosított intézkedések nem bizonyultak elégségesnek, 2004-ben az Európai Unió két alapító tagállama továbbra is megszegte az egyezményt.

Az ECOFIN 2003. novemberében felfüggesztette a túlzottdeficit-eljárást Németország és Franciaország ellen, pedig azok költségvetési helyzete nem javult. Ezáltal magától értetődően az esetleges szankciók sem fenyegették a két renitens országot. Természetesen jogi értelemben szó sem volt a teljes egyezmény hatályon kívül helyezéséről, az továbbra is érvényben maradt. Annál is inkább, mivel az Európai Bíróság, miután a Bizottság feljelentette a Tanácsot, 2004. július 13-án hozott ítéletében kimondta, hogy a Tanácsnak nem volt joga a jogi eljárás megakasztására, és így az „továbbra sem halott, nem releváns, és nem egy darab fecni" (Csaba [2006] 28. o.).

A kudarc okai sokoldalúak.[6] Az előzőekben láttuk, hogy a paktum kényszerítő ereje legalábbis kétséges. A gyakorlat igazolta az elméleti kifogásokat. Pedig nem történt semmi más, csak az egyezmény alkalmazása: az eljárás megindulása nem automatikus, ahhoz az ECOFIN hozzájárulása megkerülhetetlen volt, mely ez esetben nem történt meg. Hogy mindez csupán négy évvel a monetáris unió beindulása után történt, ráadásul a két legnagyobb tagállammal, a döntést különösen kellemetlenné tette, amellett, hogy hiányoztak a hiteles, őszinte gazdasági érvek (Collignon [2004]). Ráadásul a döntés egy olyan időpontban érkezett, amikor az iraki háború megítélése körüli nézeteltérések és az alkotmányozás körüli viták miatt az integrációs folyamat hitelességét súlyos csapások érték. A tagállamok mindenképp szerették volna elkerülni a politikai konfliktusokat. A kis államok nem szövetkeztek a nagyok ellen. Németország, a paktum „atyja" és az EU legerősebb gazdasága ellen elsőként nem mertek szankciókat foganatosítani.

Németország és Franciaország védekezése értelmében a nemzetközi üzleti klímában 2001 óta bekövetkező romló tendenciák nem tették lehetővé a kívánt hiánycsökkentést. Az automatikus stabilizátorok működése következtében ugyanis elkerülhetetlen volt a deficitcél túllépése, mivel még nem érték el a kívánt „egyensúly közeli vagy többletet mutató" államháztartási helyzetet. Ezen érvelés gyengesége, hogy az üzleti klíma csak a deficit ciklikus összetevőjét befolyásolja, míg a strukturális részét nem. A strukturális deficit csökkentésére romló világgazdasági körülmények mellett is lehetőség van (Zeitler [2005]). Németország és Franciaország azonban olyan adórendszerbeli változásokat hajtott végre, amelyek növelték a strukturális hiányt. Ehhez jött hozzá az exogén sokkok hatása, így az Egyesült Államok konjunktúrájának kifulladása, a terrortámadások

[6] Lásd például Calmfors (2005); Annett, A.- Decressin, J.- Deppler, M. (2005)

és a terrorveszély fokozódása a világban, valamint az iraki háború.

2004. május elsejétől tíz új állammal bővült az így már huszonöt tagot számláló Európai Unió. Mivel számukra kötelező az euró bevezetése, konvergencia programot kellett benyújtaniuk, és nekik is érvényesek a stabilitási egyezmény előírásai, bár büntetésben még nem részesíthetik őket, lévén még nem vezették be az egységes valutát.[7] Számukra az eredeti SNE csupán egy évig volt érvényben, mivel hosszú viták után az ECOFIN 2005. március 20-án fogadta el az egyezmény módosításait. Az állam- és kormányfők néhány héttel később adták rá az áldásukat, míg a hozzátartozó két tanácsi rendeletet június 25-én módosította a tanács.

A változtatások érintették az egyezmény mindkét ágát. A megelőzés célkitűzését tekintve a középtávú költségvetési célkitűzések különböznek az egyes országok vonatkozásában. A különbségtétel alapja az egyes országok adósságrátája és potenciális növekedési üteme. Az államháztartás strukturális egyenlege, azaz a ciklikus hatásoktól és az egyszeri intézkedések eredményétől megtisztított egyenleg, az enyhe többlettől a GDP arányos legfeljebb 1%-os hiányig terjedhet. Az előbbi az alacsony növekedési potenciállal bíró, eladósodott országokra vonatkozott. A kitűzött célok négyévente kerülnek felülvizsgálatra. A minden országra azonos szabályokat előíró paktum módosítása az Európai Unió keleti bővítése során csatlakozó országok számára enyhébb szabályokat jelentenek. Az új tagállamok átlagosan magasabb növekedési rátával és alacsonyabb államadóssággal rendelkeznek (lásd a 3. táblázatot).

A hosszú távú fiskális előnyökkel járó lényeges strukturális reformokat figyelembe veszik mind a középtávú célhoz vezető út kialakítása, mind az átmeneti eltérések értékelése során, abból kiindulva, hogy a strukturális reformok elkerülhetetlenül az államháztartási pozíció romlásához vezetnek, legalábbis rövidtávon. A szükséges költség-haszon elemzéseket a tagállamok nyújtják be a stabilitási vagy konvergencia programjuk részeként. Különös figyelem övezi a nyugdíjrendszerek reformját. A közép és hosszú távú fiskális fenntarthatóság pontosabb értékelése számára nagyobb figyelmet fordítanak az eddig háttérbe szorított államadóssági kritériumra, - bár nem sikerült elfogadni a bizottság javaslatát, amely alapján a magas adósságrátával bíró országok számára ajánlást fogalmaztak volna meg az adósság kívánatos csökkentésére vonatkozólag. Közelebbi együttműködést javasolnak a tagállamok, a bizottság és a tanács között a paktum végrehajtása során. A nemzeti költségvetési szabályok fejlesztésének szükségességét támogatják, a nemzeti parlamentek szerepének növelése mellett. A szabályok az euroövezeti tagokra és a nemzeti valutájukat az ERM keretében az euróhoz kötő tagállamokra is vonatkoznak.

A túlzottdeficit-eljárás kapcsán bevezetésre került a „kivételes ciklikus körülmény" fogalma, mely igazolhatja a deficit határértékének túllépését. Ezáltal recesszió vagy a potenciálisnál lényegesen alacsonyabb növekedési ütem igazolhatja a 3%-nál magasabb államháztartási hiányt. Lehetővé vált bizonyos kiadási tételek beszámításának mellőzése a túlzottdeficit-eljárás megindítása kapcsán, így például a társadalombiztosítási rendszerek reformja, a nemzetközi szolidaritás elősegítését célzó, a kutatás-fejlesztés, innovációs tevékenység miatt felmerülő kiadások továbbá az Európa újraegyesítésével felmerülő költségek tekintetében. A 2000-ben elindított lisszaboni programmal kapcsolatos költségek is a lehetséges kivételes körülmények hosszú listáját gyarapítják. A túlzott deficitek kiigazítására adott határidő két évre módosult, a „kivételes körülmények" fennállása esetén. Az eljárási lépések megismétlésének lehetősége talán még az előbbinél is lényegesebb, mivel ezáltal váratlan gazdasági események esetén sor kerülhet a bizottsági ajánlások többszöri kibocsátására és esetleges átfogalmazására, ha az érintett tagállam végrehajtotta az előbbi ajánlásokat, de a deficitet mégsem sikerült korrigálnia. A középtávú céloktól való eltérés esetében, a GDP 0,5%-ban határozott meg referenciaértéket a strukturális egyenleg javítására vonatkozólag. Ez megfelel a Bizottság régi paktumot érintő gyakorlatának. Gazdaságilag „rossz" idők esetén a konszolidáció mértéke kisebb lehet, míg „jó" időkben magasabb. Ez utóbbi fogalom a definíció

[7] Ez 2009. áprilisáig csupán Szlovéniának és Szlovákiának sikerült, előbbi 2007-től, utóbbi 2009-től használja a közös valutát

szerint olyan időszakot jelez, amikor a kibocsátás meghaladja a potenciális értékét. A kiigazítási úttól való minden eltérésről be kell számolni, és szükség esetén a Bizottság ajánlásokat bocsáthat ki a további lépésekre vonatkozóan.

2. Az új tagállamok és a fiskális szabályrendszer

2.1. A célok meghatározásának alapjai

A kritériumként kitűzött 3 százalékos hiánycél és a 60 százalékos államadósság-kritérium mögött két összefüggés húzódik meg. Az 1992-es kiindulópont szerint a nominális gazdasági növekedés értéke 5% körül várható a következő években, 2% körüli árszintemelkedéssel kalkulálva 3%-os reál bruttó hazai termék emelkedést jeleztek előre. Ebből következően a folyó deficit nem haladhatja meg a GDP 3%-át, hogy a 60% körüli államadósság-szint változatlan maradjon (Polgár [2000]). Egy másik megközelítés szerint a közös valutát bevezetni kívánó országok körülbelül a GDP 3%-át kitevő összeget költenek évente kormányzati beruházásokra (lásd a 2. táblázatot). A beruházásokat szabad hitelfelvételből finanszírozni, mivel azok később jövedelememelkedéshez vezetnek, javítják a potenciális növekedési ütemet. Továbbá azok hasznát az adófizetők jövőbeni generációja is évezi, így jogos, hogy ők is hozzájárulnak a terhekhez, s itt jelenik meg a generációk közötti szolidaritás problémája. A kormányzati pénzügyek fenntarthatóságát nem a kormányzat pénzügyi pozíciója jelzi, hanem annak nettó vagyona, beleértve a fizikai tőkejavakat is, így a jövőbeli adóbevételeket jelentő kormányzati beruházások nem rontják az ország pozícióját (Calmfors [2005]).

A stabilitási és növekedési egyezmény hosszú távú célja szakít az adósságfenntarthatósággal és hosszú távú célként egyensúly közeli költségvetést ír elő, azaz csökkenő adósságrátát feltételez.

2. táblázat: Költségvetési hiány és kormányzati beruházás az EU-15-ben

Ország	Büdzsédeficit a GDP %-ában		Beruházások a GDP %-ában	
	1992	1997	1992	1997
Olaszország	9,6	2,7	3,0	2,4
Franciaország	3,9	3,0	3,5	3,1
Németország	2,6	2,7	2,8	1,9
Egyesült Királyság	6,2	1,9	2,1	1,1
Spanyolország	3,8	2,6	4,1	3,1
Belgium	6,9	2,1	1,5	1,4
Dánia	2,1	-0,7	1,7	1,8
Görögország	12,8	4,0	3,5	3,3
Írország	2,5	-0,9	2,0	2,2
Luxemburg	-0,8	-1,7	5,4	4,9
Hollandia	3,9	1,4	2,1	1,9
Portugália	3,0	2,5	3,8	4,3
Ausztria	2,0	2,5	3,3	2,6
Finnország	5,9	0,9	3,5	2,7
Svédország	7,7	0,8	2,7	2,4
Átlag	**4,8**	**1,6**	**3,0**	**2,6**

Forrás: Balassone, F.-Franco, D. (2000), 213. o.

A fenti meggondolásokat az új tagállamokra alkalmazva eltérő eredményeket kapunk. A kelet-európai országok mindegyikét a felzárkózási folyamat következtében magasabb reál növekedési ütem jellemzi. Az első bekezdésben leírt gondolatokat alátámasztó egyszerű képletből indulunk ki:[8]

[8] Lásd Polgár (2000)

$$db/dt=d-gb$$

Az adósság GDP-hez viszonyított aránya *(b) db/dt* szerint növekszik. A *d* betű jelzi a GDP-arányos költségvetési hiányt, *g* pedig a GDP nominális növekedési ütemét. Az adósság akkor nem növekszik, ha:

$$d=gb$$

Az új tagállamokra magasabb potenciális növekedési ütem és a felzárkózás miatt magasabb infláció a jellemző. Mindezek alapján 5%-os reálnövekedést (és így 7,5% nominálnövekedést) feltételezve a 60% körüli államadósság szinten tartása 4,5%-os államháztartási hiány mellett is biztosítható. Ezen tagállamok adósságállománya azonban jelenleg bőven ezen szint alatt található (lásd a 3. táblázatot). A 60%-os érték Magyarország esetére illik a leginkább.

3. táblázat: Konszolidált államadósság a GDP százalékában

Ország	2006	2007	2008*
Csehország	29,6	28,9	26,6
Észtország	4,3	3,5	4,2
Lettország	10,7	9,5	12,3
Litvánia	18,0	17,0	17,5
Magyarország	65,6	65,8	65,4
Lengyelország	47,7	44,9	43,7
Szlovénia	26,7	23,4	21,8
Szlovákia	30,4	29,4	28,8
Bulgária	22,7	18,2	13,8
Románia	12,4	12,9	13,4
EU-10 átlaga	26,8	25,4	24,8
EU-15	62,9	60,4	61,9

*: előrejelzés

Az adatok forrása: EC (2008), saját táblázat

2.2. A kormányzati beruházások és a szolidaritás

A közberuházási igény a vizsgált új tagállamokban, lévén, hogy felzárkózó gazdaságokról van szó, magasabb, mint a régi tagállamokban. Esetükben a három százalékot jóval meghaladja a kormányzati beruházások értéke. A 2006-tól 2008-ig terjedő periódusra vonatkozó adatokat a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat: Kormányzati beruházások a GDP százalékában

Ország	2006	2007	2008*
Csehország	5,0	4,7	4,9
Észtország	5,1	5,4	5,6
Lettország	4,7	5,7	5,6
Litvánia	4,1	5,2	5,3
Magyarország	4,4	3,6	3,3
Lengyelország	3,9	4,1	4,0
Szlovénia	3,7	3,7	3,8
Szlovákia	2,2	1,9	1,9
Bulgária	4,2	4,8	5,2
Románia	5,1	5,7	5,7
EU-10 átlaga	4,2	4,5	4,5
EU-15	2,6	2,7	2,8

*: előrejelzés,
Az adatok forrása: EC (2008), saját táblázat

Az EU-10-ek átlaga jelentősen meghaladja az EU-15-ök átlagos értékét, mintegy 60 százalékkal. Az átlag azonban jelentős szórást mutat: Szlovákia 1,9 százalékos értékével Románia 5,7 százalékos kormányzati beruházási hányada áll szemben. A közberuházásokat érintő további elméleti probléma, hogy a kiigazítási, hiánycsökkentési folyamat ideje alatt a kormányok szívesebben nyúlnak a közberuházásokhoz, mint a folyó transzferekhez, mivel azokhoz nem társul rövid távú politikai veszteség, így félő, hogy a jövő szempontjából fontos közösségi beruházások szintje elmarad az optimálistól. A kormányzati beruházások szintjének csökkenése pedig a potenciális kibocsátás mérséklődését eredményezheti (lásd például Oxley- Martin [1991]). De Haan, Sturm és Sikken (1996) a beruházásokat a kiadások legkevésbé merev részének tekinti, így ezek esnek legkönnyebben áldozatul a kiadáscsökkentő intézkedéseknek. Az eurót már bevezetett Szlovákia esetében az elmélet igazolódni látszik: a közberuházások értéke még a régi tagállamok átlagától is mintegy egy százalékponttal marad el, 2006 és 2008 között mintegy 14 százalékkal süllyedt a kormányzati beruházások GDP-arányos értéke, végig a legalacsonyabb értéket produkálva a vizsgált országcsoportban.

Mindezek alapján belátható, hogy a 3 százalékos deficithatár a kormányzati beruházásokkal érvelve, a régi tagállamokkal ellentétben a bővítés után az új tagok esetében nem állja meg a helyét. A három százalékos határ miatt a közberuházások egy részét is a folyó bevételekből kell finanszírozni, ami ellentmond a generációk közötti szolidaritásnak. A beruházások terhének szétterítése különösen kívánatos lenne ezen tagországok kapcsán, mivel nem tartom szerencsésnek és a szolidaritás elvével összhangban lévőnek, hogy a transzformációs válságot átélt generáció fizesse meg a részben a jövő nemzedékei által élvezett beruházások teljes költségét.

A deficithatárt igazoló két indokból egyik sem tartható fenn a vizsgált kelet-közép-európai államok esetében. Kiemelendő, hogy az előző pontban számított 4,5 százalékos GDP-arányos deficit pontosan megyegyezik a 2007-ben és 2008-ban kormányzati beruházásokra fordított átlagos kiadásokkal (lásd a 4. táblázatot).

2.3. Az aranyszabály, mint lehetséges válasz

A beruházási kiadások megfelelő figyelembevétele érdekében, egy elterjedt javaslat szerint a

megoldást az úgynevezett felhalmozási aranyszabály bevezetése jelentheti. Ennek értelmében a költségvetési hiány nagysága nem haladhatja meg a közberuházások mértékét.[9] A költségvetéseket így két részre kell osztani: az első a folyó kiadásokat magában foglaló, egyensúlyi helyzetet vagy enyhe többletet mutató büdzsé, míg a második azon beruházásokat öleli fel, amelyeket már hitelfelvételből is lehet finanszírozni. A vizsgált új tagállamokat nagyobb mértékben segítené ez a szabály a közberuházások iránti magasabb igény miatt (lásd az előző részt).

Az aranyszabály gyenge pontjait tekintve kiemelendő, hogy a beruházásokat nem csak költségvetési forrásokból, hanem központi közösségi és magánforrásokból is finanszírozni lehet, az egyezményben lefektetett kiegyensúlyozott költségvetés igénye a magánszektor beruházásainak emelkedésével számol (Benczes [2003]). Megfelelő struktúrapolitika és versenypolitika esetén ez jogos kívánalom lehet. Az aranyszabály alapjául szolgáló gondolatok szerint a mai beruházás jövőbeni adóbevételt jelent. Azonban számos olyan társadalmilag hasznos beruházás létezik, amelyek esetében a várható többlet adóbevétel kisebb az adósság kamatterhénél. Számos kormányzati beruházás nem hoz pénzben kifejezhető hasznot. Ezeket előzőleg ki kell szűrni, ami tovább bonyolítaná az eljárást. Másrészt az egyezmény olyan mértékű gyengítését eredményezné, mely megkérdőjelezné a kormányok fiskális szigorra való törekvését, mivel mintegy 2-3%-os éves deficitet intézményesítene, a vizsgálat tagállamok estében mintegy 4,5%-ot (lásd a 4. táblázatot). Ha a bruttó kormányzati beruházásokra alkalmaznák, ez az adósságállomány növekedését eredményezné az alacsony eladósodottsággal bíró országokban. Kétséges a kormányzati beruházások növekedésgyorsító hatása is, az empirikus bizonyítékok ellentmondásosak (Balassone, F. - Franco, D. [2000]). Gyengítené továbbá az átláthatóságot, mert növelné az ösztönzést a kreatív könyvelésre, mivel felmerül a kérdés, hogy milyen kiadások tartoznak a közberuházások kategóriája alá. Minden a jövő céljait szolgáló kiadás, mint például a kutatás-fejlesztést, oktatást erősítő támogatások ezen kategória alá kell hogy kerüljenek, vagy a nemzeti számlák alapján határozzák meg a megfelelő csoportokat? Felvetődhet a közberuházások rövidtávú stabilizációs céllal történő alkalmazásának veszélye is, továbbá a költségérzékenység csökkenése a beruházási döntések meghozatala során.

Ha az eredeti célnak akarunk megfelelni, azaz a beruházások költségét szeretnénk szétteríteni a generációk között, akkor a nettó kiadásokra kell koncentrálnunk. Ebben az esetben csak a nettó kormányzati tőkefelhalmozást finanszíroznák adósságból, míg az értékcsökkenést a folyó adóbevételekből. A problémát az jelenti, hogy nincs elfogadott mérési módszer az amortizációt illetően. A generációk közötti szolidaritás kapcsán nem világos, hogy a magas közberuházási szint és magas adósság kombináció miért elfogadhatóbb az alacsonyabb beruházás és alacsonyabb adósságállomány párosnál (Balassone, F. – Franco, D. [2000]).

Az új, szegényebb tagállamok az Európai Unió regionális politikájának köszönhetően többletforráshoz juthatnak, így tehermentesítve az állami költségvetést. Azonban az addicionalitás elve értelmében a jogosult országoknak is hozzá kell járulniuk a finanszírozáshoz, az önerő biztosítása nem megkerülhető. Látható, hogy 2006-ról 2007-re valamelyest még nőtt is a kormányzati kiadások aránya a bruttó hazai termékhez képest (lásd a 4. táblázatot), annak ellenére, hogy a 2007-2013-as európai uniós költségvetési időszakban emelkedett a számukra elérhető források nagysága.

Meglátásom szerint az aranyszabály bevezetése csak a szegényebb, új tagállamok számára jöhet számításba. A fent említett problémát, a kormányzati beruházások beszámítását így kezelni lehet. Kétségtelen hátrány azonban, hogy csökkentené az egyezmény uniformitását és a fiskális szabályok lazítását eredményezné. Az aranyszabályt ki kell egészíteni egy másik kritériummal.

[9] A német alkotmány 115. cikkelye rendelkezik egy ilyen szabályról, az Egyesült Királyságban a deficit nem haladhatja meg a nettó beruházások értékét a gazdasági ciklus átlagában

2.4. Hiánycél helyett adósságfenntarthatóságot?

A módosítási javaslatok egy része abból indul ki, hogy a hosszú távú fenntarthatóságot elsősorban a magas adósságállomány veszélyezteti, a fiskális politikának pedig az adósság szintjére kell koncentrálnia, a deficit mértéke helyett. Pisany-Ferry (2002) felhívja a figyelmet, hogy az egyezmény a bruttó államadósságra helyezi a súlyt, aminek azonban nincs gazdasági jelentősége, mivel privatizációs ügyletekkel, különféle lízingmegállapodásokkal is csökkenthető. Javasolják egy, az adósság fenntarthatóságára koncentráló paktum elfogadását, melyben az azt választó tagállamok vállalják, hogy az 50%-os küszöbérték alatt tartják az adósság GDP-hez viszonyított arányát, így mentesülnének a túlzottdeficit-eljárás és a szankciók alól. Minden ország számára fennállna a lehetőség ezen paktum alkalmazására, de nem válna kötelező érvényűvé: a többiek számára a régi szabályok maradnának az irányadóak. A résztvevőknek ötéves tervet kell felvázolniuk az adósságállomány mértékére vonatkozóan, amely a teljesítményük értékelésének alapjául szolgál. Ezáltal a költségvetési felügyelet középtávú célokra koncentrálna. Előnye a növekvő rugalmasság és a politikai elfogadottság magas foka. Az implicit kötelezettségek figyelembevétele azonban bonyolultabbá és kevésbé átláthatóvá tenné a fiskális szabályrendszert. A tervezet aszimmetrikus jellege következtében az eurozóna aggregált fiskális pozíciója gyengülhet. Az alapfeltételezés, mely szerint a deficit nem lényeges, ha az adósságszint csökken, vagy legalábbis nem növekszik, kétséges lehet. Egyértelmű, hogy egy alacsony adósságállománnyal bíró ország számára ez jelentős lazítást tesz lehetővé, inflatorikus hatású fiskális politika vitelét ösztönözve, legalábbis amíg bele nem ütközik az 50%-os korlátba (Saraceno, F., Veroni, P. M. [2004]).

Gros (2003) szintén az adósságállomány fontosságát hangsúlyozza, javaslata értelmében a túlzottdeficit-eljárás egy új elemmel bővülne. Ennek értelmében az adósságállomány csökkenésének „kielégítő mértéke” a 60% feletti adósságállománnyal rendelkező országok számára az adósságállomány és 60%-os limit közötti különbség huszada. Ez a feltétel nem helyettesítené a deficitkritériumot, csak kiegészítené azt. A kettő természetesen szorosan összefügg. Az egyezmény így szigorúbbá válna a magas adósságot felhalmozó országok számára, míg a többieknek nem okozna sem könnyítést, sem szigorítást.

Hasonlóan az előzőekhez, Calmfors et al. (2003) is az adósság fenntarthatatlanságát tartja a legnagyobb veszélynek. Javaslatuk értelmében a deficithatárnak az adósságállomány nagysága szerint kell változnia a tagállamok között: 55%-os adósságráta felett 3%-os hiány lehet megengedhető, 45-55% közötti érték esetében 3,5%-os és így tovább (lásd az 5. táblázatot). Előnye, hogy ösztönzi a tagállamokat az adósságállomány leépítésére a nagyobb költségvetési mozgástér reményében, bár bonyolulttá teszi a rendszert. Hátránya, hogy a reálnövekedést nem veszi figyelembe, pedig az adósság növekedését jelentősen befolyásolja. Hasonló javaslatot fogalmazott meg a European Economic Advisory Group (2003), (Saraceno, F.-Veroni, P. M. [2004]).

5. táblázat: Különböző deficithatárok az adósságráták szerint

Calmfors and Corsetti (2003)		Economic Advisory Group (2003)		A tartományba tartozó országok
Adósságráta	Deficitplafon	Adósságráta	Deficitplafon	
		> 105	0,5	
		95-105	1.0	Olaszország
		85-95	1.5	Belgium, Görögország
		75-85	2.0	
		65-75	2.5	Németország, Portugália, Magyarország
>55	3.0	55-65	3.0	Franciaország, Ausztria, Málta
45-55	3.5	45-55	3.5	Hollandia, Svédország, Egyesült Királyság, Ciprus
35-45	4.0	35-45	4.0	Spanyolország, Lengyelo.
25-35	4.5	25-35	4.5	Írország, Csehország, Szlovákia, Finnország
<25	5.0	<25	5.0	Luxemburg, Észtország, Lettország, Litvánia, Bulgária, Románia, Szlovénia

Megjegyzés: az adatok a GDP százalékában értendők

Forrás: F. Saraceno, P. Monperrus-Veroni: A simple proposal for a "debt-sensitive stability pact" 8. o., saját fordítás, 2008-os adatokra aktualizálva

A táblázatból látható, hogy a vizsgált tíz új tagállamból hat a legalsó kategóriába tartozik, míg kettő a másodikba. Tehát számukra 4-5%-os hiány is megengedhető lenne. Kétségtelen, hogy a rendszer a jelenleginél jóval bonyolultabbá válna, de hasonló, sávos megoldásra van már példa az Európai Unió politikái történetében, a regionális politika kapcsán, a támogatások felső limitjénél alkalmaznak hasonló sávos rendszert.

A leghatékonyabb szabályrendszert az aranyszabályra és az adósságfenntarthatóságra egyszerre koncentrálva lehetne létrehozni. A kormányzati beruházások mértékéig engedélyezett lenne az államháztartási deficit, de egyúttal fennmaradna a 60%-os államadósságra vonatkozó feltétel. A „big bang" bővítés során felvett legszegényebb új tagállamok mozgásterét ez számottevően bővítené (lásd a 4. táblázatot) és nem jelentené az Egyezmény rendelkezéseinek különösebb puhítását, ugyanis a 60%-os cél maradna, csak a deficitcél változna. A kormányzati beruházásokat így továbbra is lehetne hitelből finanszírozni: megoldódna a generációk közötti szolidaritás problémája. A gazdasági fejlődés folyamán, a konvergencia előrehaladtával a kormányzati beruházásokra fordított kiadások aránya is csökkenni fog, így a deficitcélok is közeledni fognak.

Konklúzió

A közös monetáris politika, az egységes valuta bevezetése maga után vonta a fiskális politikák harmonizációjának szükségességét is, ez vezetett el a Stabilitási és Növekedési Egyezmény megalakulásához. A keleti, tíz tagállamot magába foglaló bővítés - a makrogazdasági helyzetet, kilátásokat tekintve - fokozta a tagállamok heterogenitását. Az új tagállamok átlagosan alacsonyabb államadóssággal és magasabb potenciális növekedési ütemmel bírnak. Ennek következtében a deficitcél alapjául szolgáló meggondolások az új tagállamok esetében nem állják meg a helyüket.

Az új tagállamok szempontjából a paktum 2005-ös reformja, hibái ellenére a jó irányba mutató, de elégtelen módosításokat tartalmazott csupán. A kormányzati beruházások figyelembe vételére, azaz az aranyszabály alkalmazására lenne szükség a 60%-os államadósság-kritérium fenntartása mellett. Így kezelhetővé válna a generációk közötti szolidaritás problémája és a kormányok mozgástere a fejlődéshez elengedhetetlen kormányzati beruházások vonatkozásában. A gazdasági konvergencia következtében a közberuházások értéke is csökkenne, így a deficitcél is alacsonyabb értéket venne fel.

Irodalomjegyzék

ANETT, A.- DECRESSIN, J.- DEPPLER, M. (2005): Reforming the Stability and Growth Pact. *IMF Policy Discussion Paper,* 2005. február

BALASSONE, F.- FRANCO, D. (2000): *Public Investment, the Stability Pact and the 'Golden Rule'. Fiscal Studies,* vol. 21., no 2., 207-229. o.

BAYOUMI,T.- EICHENGREEN, B. (1994): *Restraining Yourself: Fiscal Rules and Stabilisation. IMF Working Paper,* 1994. július

BENCZES István (2003): *A stabilitási és növekedési paktum kritikai értékelése. Európai tükör*, 2003. 3., 59-87. o.

BUTI, M. (2006): *Will the New Stability and Growth Pact Succed? An Economic and Political Perspective. European Commission. Economic Papers* Number 241., 2006. január

BUTI, M., S. - EIJFFINGER, D. - FRANCO (2003): *Revisting the Stability and Growth Pact: Grand Design or Internal Adjustment? European Economy – Economic Papers,* 180.

CALMFORS, L.- CORSETTI, G. (2003): *How to Reform Europe's Fiscal Policy Framework?* Mimeo, Stockholm-Rome, 2003. január

CALMFORS, L. (2005): *What Remains of the Stability and Growth Pact and What Next?* Swedish Institute for European Policy Studies

COLLIGNON, S. (2004): *The End of the Stability and Growth Pact?* International Economics and Economic Policy

CSABA László (2005): *A stabilitási és növekedési egyezmény felpuhításának következményei. Competito,* 4. évf. 1., 7-26. o.

CSABA László (2006): *A stabilitási és növekedési egyezmény új politikai gazdaságtanáról. Közgazdasági Szemle,* LIII. évf., 2006. január, 1-30. o.

De HAAN, J. - BERGER, H. - JANSEN, D. (2004): *Why Has the Stability and Growth Pact Failed? International Finance,* 2004.

EUROPEAN COMMISSION (2008): *Statistical Annex of European Economy* 2008. ősz

GROS, D. (2003): *A Stability Pact for Public Debt? CEPS* no. 30, 2003. január

De HAAN, J.- STURM, J. E.- SIKKEN, B. J.(1996): *Government Capital Formation: Explaining the Decline. Review of World Economics,* vol. 132., 55-74. o.

HEIPERTZ, M.- VERDUN, A. (2004): *The Dog That Would Never Bite? What Can We Learn From the Origins of the Stability and Growth Pact*. *Journal of European Public Policy,* 2004. október, 765-780. o.

KOPITS, G.- SYMANSKY, S. (1998): *Fiscal Policy Rules. IMF Occasional Papers,* 162.

MATHIEU, C.- STERDYNIAK, H. (2003): *Reforming the Stability and Growth Pact: Breaking the Ice*. 20th Symposium on Banking and Monetary Economics. http://matisse.univ-paris1.fr/heterodoxies/heter040618a.pdf

MNB (2002): *Kézikönyv a magyar gazdasági adatok használatához.* Szerk: Ferenczi Barnabás, Jakab M. Zoltán. www.mnb.hu/Resource.aspx?ResourceID=mnbfile&resourcename=kezikonyv_magyar_gazd_hu

OXLEY, H.- MARTIN, J. P. (1991): *Controlling Government Spending and Deficits: Trends in the 80s and Prospects for the 90s. OECD Economic Studies,* vol. 17., 145-189. o.

PISANY- FERRY, J. (2002): *Fiscal Discipline and Policy Coordination in the Eurozone: Assessment and Proposals.* Mimeo, Université Paris-Dauphine, 2002. május

POLGÁR Éva Katalin (2000): *Az európai gazdasági és monetáris unióról – elméleti szemszögből. Külgazdaság,* 2000. 10. sz., 53-70. o.

SARACENO, F.- VERONI, P. M. (2004): *A Simple Proposal for a „Debt-Sensitive Stability Pact”. Observatoire Francais des Conjonctures Économiques,* 2004. június

ZEITLER, F. Z. (2005): *What Remains of the Stability and Growth Pact?* Deutsche Bundesbank, Salzburg Seminar, 2005. augusztus

WILLET, T. D.(1999): *A Political Economy Analysis of the Maastricht and Stability Pact Criteria.* Claremont Colleges Working Paper, No. 1999-33.

Kozenkow Judit

Az Európai Unió bővítésének hatása a kelet-közép európai országok politikai viszonyaira

A tanulmány az Európai Unióhoz 2004. május 1-jén és 2007. január 1-jén csatlakozott, tíz kelet-közép európai ország
[1] politikai viszonyait, elsősorban a demokrácia minőségét és mélységét vizsgálja a Freedom House elemzései segítségével. Központi kérdés, hogy az Európai Unió az általa támasztott teljes jogú tagsághoz szükséges követelmények, a koppenhágai kritériumok felállításával, mennyiben járult hozzá a szocialista rendszerek összeomlása utáni gazdasági, politikai és társadalmi átalakuláshoz, mennyiben jelentett mintát, követendő példát a térség országai számára, melyekből jelen esetben a demokratikus keretek létrejöttének vizsgálata a kulcs.
A rendszerváltás politikai dimenziójának rövid áttekintése után az adott régió általános politikai viszonyainak elemzése következik, majd az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamata során támasztott kritériumok közül a demokrácia megvalósulására koncentrálva, a politikai viszonyok átalakulását vizsgáljuk. A demokrácia feltételeinek meghatározásával, majd a régió országaiban tapasztalható demokratikus viszonyok, és azok mélységének elemzésével, végül a következtetések levonásával zárul a tanulmány.

Bevezetés

Az 1980-as évek végén a kelet-közép európai régió országaiban a bürokratikus központi tervezési rendszerek súlyos politikai, társadalmi és gazdasági válságba kerültek, ami a szovjet uralom összeomlásához vezetett. Az addig szovjet elnyomás alatt álló országok önállósodása a gazdasági és politikai rendszer jellemzőinek mindhárom dimenziójában: a koordinációs mechanizmus, a tulajdon és a politikai rendszer síkján is új folyamatokat indított el. A tervgazdaságból a piacgazdaságba való átmenet a bürokratikus koordináció piacival való felváltását jelentette, az addigi állami tulajdon privatizációja a magántulajdon kiteljesedését, - s ezzel a termelés hatékonyságát és a minőség javulását -, a diktatúrából a demokráciába való átmenet pedig az állampolgári jogok érvényesülését eredményezte.
Az átalakulás komplex folyamat, ami átfogja az egész társadalmi, gazdasági, politikai, jogi, kulturális és morális rendszert, éppen ezért érdemes mindezen dimenziókat külön külön is megvizsgálni. (Palánkai, 2004) Jelen tanulmány a politikai átalakulást, elsősorban a demokratikus viszonyok kialakulására fókuszál, valamint arra, hogy az Európai Unió, mint a térség országai számára a világgazdasági reintegráció egyetlen elérhető alternatívája, miként befolyásolta ezeket a folyamatokat.
Mennyiben lehetett példa értékű a nyugati államok demokratikus berendezkedése, az általuk felállított kritérium-rendszer pedig mennyiben motiválta az országokat a gyorsabb átalakulásra, a

[1] Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia képezi a vizsgálat tárgyát.

demokratikus viszonyok megteremtésére? Vajon az unió vonzása nélkül is hasonló gyorsasággal játszódott volna le a demokratikus átmenet?
A fentebb feltett kérdésekre keresi a tanulmány a választ annak tükrében, hogy maga a demokrácia, mint működő politikai rendszer gyakorlatilag a térség valamennyi országában az első szabad választások megtartásával, pártok megalakulásával létrejött.[2]
A következőkben először a kelet-közép európai térség politikai viszonyait általánosságban szemléljük, meghatározva a jellemző formai kereteket és azok sajátosságait, majd részletesen 24tárgyaljuk az Európai Unió által felállított kritériumrendszert, mint a teljes jogú tagság eléréséhez elengedhetetlen feltételeket, majd a térség országaiban napjainkban uralkodó demokratikus viszonyok minőségét és mélységét értékeljük az amerikai Freedom House[3] kutatásaira alapozva.

1. A kelet-közép európai térség politikai viszonyai

„A nemzetközi irodalom Közép- és Kelet-Európát gyakran egyetlen régióként kezeli. Azon túl, hogy bizonyos történelmi fejlődési sajátosságok (megkésett iparosítás és modernizáció) és fejlettségi jellemzők (viszonylagos lemaradás) ezt bizonyos mértékig indokolják, a legfőbb összekötő tényező az elmúlt évtizedekben mégis az volt, hogy Európa Jalta utáni kettéosztásában ezek az országok azonos oldalra kerültek. A régió országai valójában jelentősen különböznek egymástól, s ebben történelmi, gazdasági, társadalmi és civilizációs tényezők egyaránt szerepet játszanak.” (Palánkai 2004, 347. o.)
A különböző gazdasági szempontok, fejlettségbeli sajátosságok alapján történő csoportosítások helyett koncentráljunk most a politikai viszonyokra, a demokrácia megjelenési formáira, s tekintsük át a térség államaira jellemző működési kereteket.
„A demokrácia intézményi és politikai folyamatok sora, melyek különböző módon mennek végbe az egyes országokban.” (Keman 2002, 66. o.) A térség valamennyi vizsgált országa demokratikus ország[4], formájukat tekintve azonban lényeges különbségek jelentkeznek: míg egyesek parlamentáris, addig mások félprezidenciális köztársasági formában működnek megvalósítva a hatalmi ágak szétválasztását.
Az elméleti irodalom a parlamentáris demokrácia legfőbb jellegzetességeinek a következőket tekinti:

- A kormányzás szervesen kapcsolódik a törvényhozáshoz, a parlamenthez; [5]
- Gyenge hatalom a végrehajtás és törvényhozás közötti kölcsönös függőség következtében (A kormány bizalmatlansági indítvánnyal feloszlatható, de a kormány is feloszlathatja a parlamentet);
- A kormány tagjait, a minisztereket a parlament nevezi ki, őket kollektív felelősség terheli;
- Jellegzetesen többpárti kormányzás alakul, melyben a miniszterelnök szigorúan elkülönül az államfőtől. (Keman, 2002)

A félprezidenciális demokrácia sajátosságai a következők:

[2] A demokrácia pontos meghatározásával és annak formai megnyilvánulásaival a második és a negyedik pontban részletesen foglalkozunk.
[3] Az 1941-ben alapított amerikai székhelyű Freedom House 1999 óta évente jelenteti meg Nations in Transit címmel jelentését, mely a posztszocialista országok demokratikus viszonyait elemzi és értékeli különböző dimenziók mentén.
[4] A demokrácia, mint fogalom részletesebb elemzésére, valamint arra, hogy az egyes országok milyen kritériumok teljesítése esetén tekinthetők demokratikus berendezkedésű államoknak a negyedik pontban kerül sor.
[5] A parlament a legfőbb hatalom.

- A törvényhozói és végrehajtói hatalom alkotmányos együttélése;
- Hatalommegosztás az elnök és a kormány között;
- Közvetlenül választott parlament és elnök (választók közvetlen befolyása);
- Megosztottság veszélye, mely a kormány és az államfő eltérő pártállásából fakadhat. (Keman, 2002)

A térség országai közül Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Szlovákia és Szlovénia parlamentáris köztársaságok, míg Lengyelország, Litvánia és Románia félprezidenciális köztársaságok.
A demokratikus kormányzás számunkra releváns, két jellemző formájának áttekintése után adódik a kérdés, hogy az eltérő keretek között működő törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom, a demokratikus kormányzás eltérő minőségét, mélységét eredményezik-e. S ha igen, akkor ebben az Európai Unió által megkövetelt csatlakozási feltételeknek milyen jelentőségük van, hiszen a térség országainak azonos feltételrendszer teljesítését írták elő a teljes jogú tagság eléréséhez.
Feltételezhető, hogy az eltérő köztársasági berendezkedés ellenére a demokrácia minőségében, mélységében nincsenek lényeges eltérések az országok között, hiszen mindegyik konszolidált demokrácia, ugyanakkor annak egyes elemeiben kisebb-nagyobb különbségek mutatkozhatnak, amelyek akár az állam működésének eltéréseiből, de a történelmi hagyományokból vagy a kultúrából, társadalmi szokásokból is fakadhatnak.[6]
A továbbiakban az Európai Unió által felállított kritériumrendszert, a társulási és csatlakozási feltételeket vizsgáljuk, melyek a fenti feltételezés bizonyításához elengedhetetlenek.

2. Az Európai Unió tagsági kritériumai

Minden integrációs szervezet bizonyos tagsági feltételeket vagy kritériumokat határozhat meg a benne részt vevők számára. Ezek többnyire kézenfekvőek (következnek a földrajzi közelségből vagy a politikai orientációból) vagy elég általánosak ahhoz, hogy ne legyenek túlzottan kizáró jellegűek.
A Római Szerződés az Európai Közösségekben való részvételre csupán azt írta elő, hogy az illető ország európai és demokratikus legyen. Figyelemreméltó, hogy a demokrácia megléte, mint csatlakozási feltétel már a kezdetekben megjelent a közösségi joganyagban, mely valószínűleg a hidegháború bipoláris világában, a szocialista blokktól való elhatárolódás eredményeként alakult ki. Az integráció előrehaladásával a résztvevők integrációs felkészültsége, integrációra való érettsége egyre inkább felértékelődött. Ennek nyomán az EK konkrét csatlakozási kritériumokat először 1991-ben a gazdasági és monetáris unióra való áttérés kapcsán fogalmazott meg.
Az euro bevezetéséhez szükséges maastrichti kritériumok után a keleti kibővülés kapcsán születtek újabb feltételek 1993-ban, az úgynevezett koppenhágai kritériumok. A koppenhágai csúcsértekezlet a közép- és kelet-európai országok számára a következő csatlakozási kritériumokat határozta meg:

1. demokrácia, törvényesség, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása;
2. működőképes, az unióban jellemző éles verseny és a piaci erők nyomását állni képes piacgazdaság;
3. a tagsággal járó kötelezettségek teljesítése és a politikai, valamint a gazdasági és monetáris unió céljának elfogadása;
4. az unió felvevőképessége az új tagok irányában.

Számunkra az első kritérium, a politikai stabilitás elérése a releváns. A politikai kritériumok szélesebb körben a politikai integrációhoz kapcsolódnak, az unió célkitűzéseivel összhangban. A Koppenhágában megfogalmazott feltételeket 1995-ben Madridban kiegészítették a demokratikus

[6] A feltételezés bizonyítására a negyedik pontban kerül sor, melyhez segítséget nyújt a tanulmány végén található egyes számú melléklet is.

intézmények hatékony működésével, amely vonatkozik a törvényhozói, a végrehajtói hatalom és az igazságszolgáltatás megfelelő működésére, a jogharmonizáció elfogadására és gyakorlati alkalmazására, a korrupció elleni fellépésre, a jog- és közbiztonság fejlesztésére, továbbá az ország gyarapodását szolgáló társadalmi és gazdasági folyamatok véghezvitelére. (Palánkai, 2004) Továbblépve, az Amszterdami Szerződésben (1997) már politikai tagsági kritériumokat is elfogadtak, részévé téve ezzel mindezeket a közösségi jognak, így teljesítésük a tagállamok mindegyikétől elvárt és számonkérhető. A demokrácia elveinek való megfelelés ezzel gyakorlatilag belső tagsági kritériummá vált.[7] (Zuzowski, 1998)

Az EU-csatlakozás politikai feltételeinek konkrétabb meghatározását a Bizottság által kiadott éves jelentések segítették, amelyre először 1997-ben, az Agenda 2000 keretében volt példa. A bizottsági jelentések egységes séma alapján értékelték a politikai kritériumok teljesítését, két csoportba sorolva a követelményeket:

1. Demokrácia és jogállamiság
    - a parlament és a törvényhozás szerkezete és működése
    - a végrehajtó hatalom szerkezete és működése
    - a bíróságok felépítése és működése
2. Emberi jogok és kisebbségek védelme
    - a polgári és politikai jogok
    - a gazdasági, szociális és kulturális jogok
    - a kisebbségi jogok és a kisebbségek védelme.

A koppenhágai kritériumok politikai vonatkozásán túl érdemes néhány szót ejteni az egyes országokkal 1991 és 1996 között megkötött társulási megállapodásban szereplő feltételekről is, amelyeket egységesen Európai Megállapodásoknak hívunk. A szabadkereskedelmi övezet kialakításának, mint legfőbb célkitűzésnek a megvalósítása mellett a társulás is megkövetelt az államoktól bizonyos, politikai tartalmú feladatok végrehajtását, többek között politikai együttműködést, jogharmonizációt és az aquis communautaire fokozatos átvételét. A politikai dimenzió ugyanakkor a társulások során eltörpült a gazdasági együttmükődés megvalósításának fejezetei mellett.

Az elmúlt években számos politikai szervezet vagy kutatóintézet (Bertelsmann Alapítvány, Friedrich Ebert Alapítvány, EBRD, Freedom House) vállalkozott arra, hogy a politikai átalakulás és a demokratizálás folyamatát a kelet-közép európai régió országaiban elemezze. Az elemzések többnyire az átalakulás állásának meghatározására törekszenek, a teljesség igénye nélkül, bizonyos paraméterekre koncentrálva.

A továbbiakban a Freedom House kutatásait alapul véve vizsgáljuk meg a kelet-közép európai országok 2008-beli demokratikus viszonyait, teljesítményét.

3. A demokrácia mélysége a térségben[8]

A demokrácia minőségét több dimenzió határozza meg. A minimális követelmény, a demokrácia alapfeltétele, az úgynevezett „demokratikus minimum” akkor teljesül, „ha egy ország kormánya a

[7] A tagsági politikai feltételek értelmezését konkretizálták az 1998-ban aláírt Csatlakozási Partnerség és az Acquis Communautaire Átvételének Nemzeti Programjának dokumentumai. A dokumentumokban a politikai kritériumok kibővített katalógusa az egyes országokat a következő főbb szempontok szerint vizsgálta: a demokrácia állapota; a demokrácia és az intézményi stabilitás; a demokratikus intézmények működése; a társadalmi integráció és a kohézió; valamint az EU-integráció kormányzati-pártpolitikai támogatottsága.

[8] A fejezet a Freedom House Nations in Transit 2008 című jelentésén alapszik, annak adatait használja. Ahol a hivatkozások hiányoznak, ott minden esetben a jelentés szolgált a tények forrásául.

polgárok szavazataiért vívott versenyben kerül hatalomra, és civilizált processzus keretében leváltható. A politikai versenyen alapuló választás, más polgári szabadságjogok biztosításával együtt megteremti azokat az eljárásokat és mechanizmusokat, amelyekkel a vezetőket leválthatják, és másoknak adhatják át a kormányzást." (Kornai 2005, 913. o.)
A rendszeres, szabad és tiszta választások mellett a demokrácia mélyebb szintjeinek eléréséhez további követelmények teljesítése szükséges. A hit, meggyőződés, szerveződés, véleménynyilvánítás és más polgári jogok szabadsága; a jog uralma, mely alatt minden polgár egyenlősége és védelme biztosított; a politikai függetlenség; a bíróság és más közintézmények semlegessége, függetlensége; nyílt, pluralizált civil társadalom; kulturális, vallási, etnikai és egyéb kisebbségek szabadsága; a hadsereg feletti uralom megléte egy demokrácia elmélyüléséhez szükséges kritériumok. (LeDuc-Niemi-Norris, 2002)
A kelet-közép európai, unióhoz csatlakozott országokat a rendszerváltás óta a megszilárdult és szabad demokráciák között tartják számon, melyek a demokratikus minimum feltételét már a tranzíció kezdeti éveiben elérték. Az 1941-ben alapított amerikai Freedom House „*Nations in Transit*" című jelentései, melyek 1999-től kezdődően minősítik a rendszerváltó országokat,[9] a demokrácia és a szabadság megvalósulását számokban fejezik ki. Az 1. számú táblázat a posztszocialista országok 2008-ban elért eredményeit tartalmazzák, melyek kifejezik, hogy valamennyi ország a konszolidált demokráciák közé sorolható.[10] A továbbiakban az összesített index egyes összetevőit részletesen elemezzük a régió tíz országára nézve.

Bulgária demokratikus viszonyai (*Forrás: Freedom House*)

	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Electoral Process	2.25	2.00	2.00	2.00	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75
Civil Society	3.75	3.50	3.25	3.25	3.00	2.75	2.75	2.50	2.50
Independent Media	3.50	3.25	3.25	3.50	3.50	3.50	3.25	3.50	3.50
Governance*	3.75	3.50	3.50	3.75	3.75	n/a	n/a	n/a	n/a
National Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	3.50	3.00	3.00	3.00
Local Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	3.50	3.00	3.00	3.00
Judicial Framework and Independence	3.50	3.50	3.50	3.50	3.25	3.25	3.00	2.75	2.75
Corruption	4.75	4.75	4.50	4.25	4.25	4.00	3.75	3.75	3.50
Democracy Score	3.58	3.42	3.33	3.38	3.25	3.18	2.93	2.89	2.86

Bulgáriában az ezredforduló óta jelentős javulás ment végbe, ugyanakkor még számos tényező vár javításra, ahogy azt a táblázat is illusztrálja. Az ország négy kategóriában túllépi a konszolidált demokráciához szükséges értéket (3). A legfőbb problémát a korrupció és a média függetlensége jelenti, s további javulás szükséges a bírói tevékenység tekintetében is. Az európai uniós csatlakozás hatása még nem érhető tetten, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az unió által erősen bírált korrupció már a csatlakozást követő egy éven belül, ha kis mértékben is, de javulást mutat. A strukturális alapokból elnyert támogatások a nemzeti és helyi szinten is javíthatják a mutatókat az elkövetkezendő években.
A másik 2007-ben csatlakozott tagállam, Románia nyújtja a legrosszabb teljesítményt (3,36). A demokrácia minimum-feltételeinek teljesítése mellett szinte az összes kategóriában 3 feletti eredményt ért el, s mindezek mellett inkább romló tendenciát mutat a 2000-es évek eleje óta.

[9] A Freedom House: Nations in Transit címen, 1999 óta megjelenő tanulmányai hét kategóriában vizsgálják a demokrácia nyíltságát az adott országokban: nemzeti demokratikus kormányzás, választási rendszerek, civil társadalmak, média függetlensége, helyi demokratikus önkormányzatok, bíróság intézményi keretei és függetlensége, korrupció. A besorolás hetes skálán történik, melyen az 1 jelenti a legmagasabb, a 7 a legalacsonyabb demokratikus fejlettségi szintet.
[10] Egy országot 1,00 és 3,00 között tekintünk konszolidált demokráciának.

Különösen súlyos az igazságszolgáltatás és a korrupció mértéke, valamint a média függetlensége is korlátokba ütközik. A politikai instabilitás elsősorban a nemzeti kormányzás mutatóját rontja (3,75), ugyanakkor önkormányzati szinten is sok teendő vár végrehajtásra.
A balti országok közül Észtország teljesít a legjobban, bár mindhárom ország közel azonos pontszámmal bír. Észtországban az ezredforduló óta a civil társadalom aktivitásában és a korrupció visszaszorításában értek el jelentős javulást, az EU-csatlakozás óta azonban kiemelkedően nagy eredményt egyik kategóriában sem mutattak fel. A táblázat részletesen tartalmazza az észt fejlődést 1999 óta a demokrácia egyes dimenzióiban.

Észtország demokratikus viszonyai (*Forrás: Freedom House*)

	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Electoral Process	1.75	1.75	1.75	1.75	1.50	1.50	1.50	**1.50**
Civil Society	2.50	2.25	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	**1.75**
Independent Media	1.75	1.75	1.75	1.75	1.50	1.50	1.50	**1.50**
Governance*	2.25	2.25	2.25	2.25	2.25	n/a	n/a	**n/a**
National Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	2.25	2.25	**2.25**
Local Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	2.50	2.50	**2.50**
Judicial Framework and Independence	2.00	2.00	1.75	1.75	1.75	1.50	1.50	**1.50**
Corruption	3.25	2.75	2.50	2.50	2.50	2.50	2.50	**2.50**
Democracy Score	**2.25**	**2.13**	**2.00**	**2.00**	**1.92**	**1.96**	**1.96**	**1.93**

Lettország az ezredforduló óta jelentősebb javulást nem produkált, a mutatók 2 pont körül szóródnak, kiemelkedik ugyanakkor a korrupció szintje, mely a csökkenés ellenére még mindig 3,00. A lett demokrácia alapjait az aktív civil szféra és az internet-hozzáférések magas aránya mellett a nemzeti és helyi kormányzás stabil és hatékony volta jelenti. A harmadik balti állam, Litvánia teljesítményét és problémáit tekintve is szinte azonos Lettországgal, a korrupció azonban itt nagyobb méreteket ölt, mely pontszámokban is megmutatkozik, az ország, ahogy 2000-ben is, 2008-ban még mindig 3,75-öt ért el.
A visegrádi országok csoportját nézve változatos tendenciákkal találkozhatunk. Csehország esetében az 1999-es értékekhez viszonyítva romlás mutatkozik az átlagos pontszámban, egyedül a civil társadalom és az igazságszolgáltatás esetében javult a helyzet. Érdemes megfigyelni, hogy 2004-ig minden dimenzióban romlott az ország teljesítménye, azóta javulás vagy stagnálás tapasztalható, de az 1999-es szintet még így sem éri el. A legsúlyosabb problémát itt is a korrupció okozza (3,25), továbbá a nemzeti kormányzás színvonala is megkérdőjelezhető.
A négy ország tekintetében Lengyelország az, ahol a legtöbbet romlott a demokrácia minősége (1,58-ról 2,39-re), s mindez az uniós csatlakozás óta folytatódik. Ennek ellenére stabil, konszolidált demokráciáról beszélhetünk, ahol a civil társadalom[11] és a helyi kormányzatok aktívan és hatékonyan tevékenykednek. A gyakori kormányváltások következtében a legnagyobb problémát a nemzeti kormányzás stabilitása és hatékonysága jelenti, melyet erősít a korrupció és a bíráskodás romló tendenciája.
Magyarország esete is figyelemre méltó, hullámzó teljesítményt nyújtva szintén rosszabb a demokrácia minőségének megítélése, mint 1999-ben volt. Kiemelendő, hogy a választási körülmények és szabályok, a civil társadalom és a média függetlensége romlott leginkább, a

[11] Lengyelországban a civil mozgalmak nagy múltra tekintenek vissza, hiszen a posztszocialista blokkon belül itt kezdődött meg a rendszerváltás folyamata a Szolidaritás nevű mozgalom aktív közreműködésével. Azóta a társadalom a politika helyett a gazdasághoz nyújt aktív hozzájárulást, melyet a kis- és középvállalatok magas aránya is alátámaszt.

korrupció mértéke azonban még ezeknél is súlyosabb. A táblázat az eredményeket részletesen bemutatja. A csatlakozás óta eltelt évek Magyarország esetében sem hoztak szemmel látható eredményt.

Magyarország demokratikus viszonyai (*Forrás: Freedom House)*

	1999	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Electoral Process	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.75	1.75
Civil Society	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.25	1.50	1.50
Independent Media	2.00	2.25	2.25	2.25	2.25	2.50	2.50	2.50	2.50
Governance*	2.50	3.00	3.00	2.50	2.50	n/a	n/a	n/a	n/a
National Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	2.00	2.00	2.25	2.25
Local Democratic Governance	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	2.25	2.25	2.25	2.25
Judicial Framework and Independence	1.75	2.00	2.00	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75
Corruption	2.50	3.00	3.00	2.75	2.75	2.75	3.00	3.00	3.00
Democracy Score	1.88	2.13	2.13	1.96	1.96	1.96	2.00	2.14	2.14

A visegrádi csoportból Szlovákia az egyetlen ország, amely javított teljesítményén utolérve ezzel a másik három állam értékeit. A tendencia azonban itt sem egyenletes, 2006-tól újra romlott a mutató. Jelentős javulás a választások, a civil társadalom aktivitása és a korrupció esetében látszik, a többi dimenzióban stagnálás figyelhető meg. Ahogy a többi esetben, itt is a korrupció jelenti a visszatartó erőt.

Utolsóként vegyük szemügyre Szlovénia demokratikus viszonyait. A térségből Szlovénia léphetett be elsőként az eurózónába, így nemcsak az uniós tagsághoz szükséges feltételeket, hanem a maastrichti kritériumokat is teljesíti, feltételezhető tehát, hogy a demokrácia szintje is itt a legmagasabb. Minezt a feltételezést alá is támasztja számunkra az elért erdeménye, amely valóban a régió legjobbja (1,86), de ahogy a többiek esetében, itt sem egyeneletes a tendencia: 2005-ig javulás, majd romlás következett be. Egyik dimenzióban sincs azonban kiugróan magas érték, a korrupció és a média függetlensége jelentik a legfőbb problémát, de ezek sem térnek el nagymértékben az átlagtól.

Összességében tehát elmondható, hogy közel azonos teljesítményt nyújtanak a régió országai, kissé szakad csak le Románia és Bulgária, amely a gazdasági és egyéb szempontok alapján mért fejlettségbeli lemaradással párhuzamosan a politikai viszonyok tekintetében is hátrányban van. Az Európai Unió hatása a csatlakozást követő években kevésbé kimutatható, sokkal inkább az 1999-ig elért eredmények dominálnak, amely arra enged következtetni, hogy a csatlakozási feltételek teljesítésének folyamata addigra elérte a rendszerváltástól számított maximumát, s ebben az uniónak magának is szerepe volt.

A demokrácia megítélése nemcsak külső, hanem belső szemszögből is érdekes lehet. Az EBRD és a Világbank (*Life in Transition Survey*, 2006) közös felmérése szerint a régió országai közül Litvániában a lakosság 52 százaléka, míg Szlovákiában közel 70 százalék támogatja a demokráciát, mint uralkodó politikai rendszert, a többi ország a kettő között helyezkedik el[12]. A régi és az új rendszer megítélését más megvilágításba helyezi az a felmérés, amelyben a kormányzati rendszerek működését értékelte a lakosság. Meglepő módon az adott országokban átlagosan közel azonosnak ítélték a kommunista és a jelenleg hatalmon lévő rezsimet, a jövőt tekintve pedig erőteljes pozitív várakozásoknak adtak hangot az állampolgárok. A szélsőséget Csehország és Észtország jelenti,

[12] A régiót tekintve Litvániában a legalacsonyabb a demokrácia támogatottsága, míg Szlovákiában és Szlovéniában közel azonos mértékben, a legmagasabb.

ahol a legnagyobb volt a különbség a régi és a jelenlegi rebdszer megítélése között az utóbbi javára, a legoptimistább várakozások Litvániából származtak.
A régi és az új rezsim hasonló megítélése elsősorban abból fakadhat, hogy a lakosság várakozásokkal, reményekkel telve tekintett a rendszerváltást követő korszakra, az ugyanakkor a kezdetekben sokkal inkább a gazdasági problémákat hozta a felszínre, jelentősen rontva az életszínvonalat, a jövedelmi kilátásokat, a munkahelyi biztonságot. „Sokan úgy látták, hogy a többpártrendszer nem higgadt politikai versenyt hozott, hanem a hatalomért vívott gátlástalan harcot, hazudozást, üres ígérkezést, az ellenzék állandó handabandázását a mindenkori kormány ellen.” (Kornai 2005, 926. o.) A szakértők szemével tehát konszolidált demokráciának nyilvánított országok a mindennapi élet szemszögéből kevésbé tűnnek konszolidáltnak.

Összegzés

A demokrácia mélységének vizsgálatából és az országokon belüli állampolgári megítélésből következik, hogy bár konszolidált demokráciákként tartjuk számon a kelet-közép európai régió Európai Unióhoz csatlakozott országait, a fejlettebb, nyugati demokráciákhoz való felzárkózás még nem teljes. A rendszerváltáskor kezdődött átalakulási, és egyben felzárkózási folyamat igen egyenletlennek tűnik, hiszen a kezdeti lépésekkel a demokrácia minimumfeltételeit azonnal megvalósították az államok, a konszolidáció mélyebb, bonyolultabb szakasza azonban máig folytatódik.
Mivel a demokrácia minőségének tendenciáiban a tíz ország jelentős eltéréseket mutat, ezért az Európai Unió közvetlen hatása kevésbé mutatható ki. Tény, hogy a régi tagállamok mintaként szolgáltak és szolgálnak ma is a térség országainak, ugyanakkor a demokrácia romló tendenciái az egyes államokban rávilágítanak, hogy maga az unió jelentései, ajánlásai, esetleg követelései nem feltétlenül szolgálják a demokrácia fejlődését.
Az Európai Unió által felállított koppenhágai, majd társulási és csatlakozási kritériumok az újonnan belépők számára, úgy tűnik viszonylag könnyen megvalósítható feltételek voltak, melyeket a 90-es évek kezdetén teljesítettek is az országok. Mindezt alátámasztja, hogy a csatlakozási tárgyalások során az egyes fejezetek közül a demokrácia relációjában nem mutatkoztak nehézségek. A további mélyebb fejlődéshez azonban az unió segítsége és iránymutatása elengedhetetlen a kelet-közép európai térség országai számára.

Irodalomjegyzék

Freedom House (2008): *Nations in Transit 2008,* Democratization from Central Europe to Eurasia, Freedom House, Inc. New York

Kardos József – Simándi Irén (2002, szerk.): *Európai politikai rendszerek*, Osiris Kiadó, Budapest

Keman, Hans (2002, szerk.): *Comparative Democratic Politics*, SAGE Publications Ltd., London

Kornai János (2005): Közép-Kelet Európa nagy átalakulása – siker és csalódás, *Közgazdasági Szemle,* LII. évfolyam, 2005. december, 907-936. o.

LeDuc, Lawrence – Niemi, Richard G. – Norris, Pippa (szerk. 2002): *Comparing Democracies 2*, SAGE Publications Ltd, London

Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest

Stokes, Gale (1997): *Three eras of political change in Eastern Europe*, Oxford University Press,

New York Oxford

Zuzowski, Robert (1998): *Political Change in Eastern Europe Since 1989: Prospects for Liberal Democracy and a Market Economy*, Westport, CT and London, Praeger

Melléklet

1. táblázat: A posztszocialista országok demokratikus viszonyai 2008-ban (Forrás: Freedom House, 2008)

Table 1. Nations in Transit 2008

Rating and Democracy Score Summary

Country, Territory	EP	CS	IM	NGOV	LGOV	JFI	CO	DS
Albania	4.00	3.00	3.75	4.25	2.75	4.00	5.00	3.82
Armenia	5.50	3.50	5.75	5.25	5.50	5.25	5.75	5.21
Azerbaijan	6.50	5.25	6.25	6.00	6.00	5.75	6.25	6.00
Belarus	7.00	6.50	6.75	7.00	6.75	6.75	6.25	6.71
Bosnia	3.00	3.50	4.25	5.00	4.75	4.00	4.25	4.11
Bulgaria	1.75	2.50	3.50	3.00	3.00	2.75	3.50	2.86
Croatia	3.25	2.75	3.75	3.25	3.75	4.25	4.50	3.64
Czech Republic	1.75	1.25	2.25	2.75	1.75	2.00	3.25	2.14
Estonia	1.50	1.75	1.50	2.25	2.50	1.50	2.50	1.93
Georgia	4.75	3.50	4.25	5.75	5.50	4.75	5.00	4.79
Hungary	1.75	1.50	2.50	2.25	2.25	1.75	3.00	2.14
Kazakhstan	6.75	5.50	6.75	6.75	6.25	6.25	6.50	6.39
Kosovo	4.50	4.00	5.50	5.50	5.50	5.75	5.75	5.21
Kyrgyzstan	6.00	4.50	6.00	6.25	6.50	6.00	6.25	5.93
Latvia	2.00	1.75	1.75	2.00	2.25	1.75	3.00	2.07
Lithuania	1.75	1.75	1.75	2.50	2.50	1.75	3.75	2.25
Macedonia	3.25	3.25	4.25	4.00	3.75	4.00	4.50	3.86
Moldova	3.75	3.75	5.50	5.75	5.75	4.50	6.00	5.00
Montenegro	3.25	2.75	3.75	4.25	3.25	4.00	5.25	3.79
Poland	2.00	1.25	2.25	3.50	2.25	2.50	3.00	2.39
Romania	2.75	2.25	3.75	3.75	3.00	4.00	4.00	3.36
Russia	6.75	5.50	6.25	6.25	5.75	5.25	6.00	5.96
Serbia	3.25	2.75	3.75	4.00	3.75	4.50	4.50	3.79
Slovakia	1.50	1.50	2.50	2.50	2.25	2.50	3.25	2.29
Slovenia	1.50	2.00	2.25	2.00	1.50	1.50	2.25	1.86
Tajikistan	6.50	5.50	6.00	6.25	6.00	6.00	6.25	6.07
Turkmenistan	7.00	7.00	7.00	7.00	6.75	7.00	6.75	6.93
Ukraine	3.00	2.75	3.50	4.75	5.25	4.75	5.75	4.25
Uzbekistan	7.00	7.00	7.00	7.00	6.75	6.75	6.50	6.86
Average	**3.91**	**3.44**	**4.28**	**4.51**	**4.26**	**4.19**	**4.78**	**4.19**
Median	**3.25**	**3.00**	**3.75**	**4.25**	**3.75**	**4.25**	**5.00**	**3.86**

NOTES: The ratings are based on a scale of 1 to 7, with 1 representing the highest level of democratic progress and 7 the lowest. The 2008 ratings reflect the period January 1 through December 31, 2007.

The Democracy Score is an average of ratings for Electoral Process (EP); Civil Society (CS); Independent Media (IM); National Democratic Governance (NGOV); Local Democratic Governance (LGOV); Judicial Framework and Independence (JFI); and Corruption (CO).

Domonkos Endre:

Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok fejlődésének irányvonalai

Az Európai Unió külkapcsolati rendszerében a latin-amerikai térséggel való gazdasági-kereskedelmi és kulturális kapcsolatok az elmúlt 25 évben váltak intenzívvé.

Spanyolország és Portugália Európai Közösséghez való csatlakozásával az EU külpolitikájában felértékelődött a latin-amerikai régió jelentősége. A két ibériai ország meghatározó szereplője és egyben közvetítője is az Európai Unió és Latin-Amerika közötti sokoldalú kapcsolatok fejlesztésének. Az Európai Uniónak a szubkontinens államaival elmélyülő kapcsolatai vezettek el 1999-ben Rió de Janeiróban megtartott csúcsértekezlethez.

A legmagasabb szintű csúcstalálkozók, a latin-amerikai országok és az Európai Parlament képviselőinek együttes ülései, a regionális integrációs szervezetek (Andoki Közösség, Mercosur, Dél-amerikai Nemzetek Uniója) keretében kialakított együttműködési formák, továbbá a közösen beindított fejlesztési programok elősegítették az EU és Latin-Amerika közötti stratégiai szövetség megteremtését. A partnerség összekötő elemének tekinthető a közös történelmi múlt, a kultúra, a demokrácia védelme, a többpólusú nemzetközi rendszer kialakításának igénye és a politikai célok azonossága. Fontos szempontot jelent továbbá a két fél részéről napjainkban is megnyilvánuló aszimmetrikus gazdasági kapcsolatok felszámolása.

Tanulmányom fő célja az Európai Unió Latin-Amerikával való stratégiai szövetségének a vizsgálata. Ennek során részletesen bemutatom az Európai Unió Latin-Amerika politikájának alapelveit, intézményi hátterét, a közös csúcsértekezletek főbb törekvéseit és elért eredményeit. Gazdasági téren kiemelkedő fontosságú kérdésnek tartom a régióban létrejött regionális integrációs szervezetek Európai Unióhoz fűződő viszonyának elemzését. Az EU és a térség államai közötti kapcsolatok jövőbeli alakulása elképzelhetetlen Spanyolország aktív közvetítő szerepe nélkül, ezért dolgozatomban külön fejezetben ismertetem Spanyolország Latin-Amerika politikájának főbb jellemzőit. Ugyanakkor nem kívánok részletesen foglalkozni az Ibéramerikai Nemzetek konferenciáinak elemzésével. A befejező részben pedig röviden értékelem az Európai Unió Latin-Amerika politikáját megválaszolva annak nemzetközi politikában betöltött szerepét.

1. Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti stratégiai partnerség alapjai

Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok az elmúlt negyedszázad során váltak intenzívvé, jóllehet a latin-amerikai államok képviselőit tömörítő Latin-amerikai Parlament és az Európai Parlamentként működő Európai Közgyűlés közötti párbeszéd már az 1960-as években elkezdődött. Az Európai Parlament az 1980-as évek közepén döntő fontosságú dokumentumot fogadott el a harmadik országokkal, különös tekintettel Latin-Amerikával való stratégiai együttműködés szükségessége terén. Spanyolország és Portugália Európai Közösségbe történő belépését követően a latin-amerikai dimenzió elsősorban a spanyol és portugál közvetítéssel

megvalósítandó gazdasági, politikai és kulturális közeledésnek a kialakítására és a társult tagsági státus megszerzésére irányult.[1]

Az 1957-ben megalakult Európai Gazdasági Közösség megalakulásától kezdve kapcsolatban állt a latin-amerikai kontinensen létrejött regionális gazdasági-integrációs szervezetekkel. Az ún. elsőgenerációs szerződéseket (Lomé I. és Lomé II.) az afrikai, latin-amerikai és ázsiai országokkal 1975-ben, illetve 1979-ben kötötték meg. Az 1980-as években születtek meg a második generációs gazdasági és kereskedelmi együttműködést részletesen szabályozó Lomé III. (1984) és Lomé IV. (1984) egyezmények. A szerződések nagy része azonban már kifejezetten és közvetlenül a latin-amerikai országokhoz (Brazília) és a regionális integrációs szervezetekhez (Andok Közösség, Mercosur) kapcsolódott. A kilencvenes években a nemzetközi rendszerben bekövetkezett változások (a bipoláris világrend felbomlása, keleti-szovjet blokk összeomlása) lehetővé tették az Európai Unió és Latin-Amerika országai közötti harmadik generációs szerződések megkötését. A nyílt típusú új regionalizmust megvalósító társulási egyezmények aláírására és kétoldalú szerződések formáját öltő stratégiai szövetség kialakítására először 1999 júniusában, a két fél állam- és kormányfőinek Rió de Janeiróban megtartott csúcsértekezletét követően került sor. A találkozó és az azt követő legmagasabb szintű EU-Latin-Amerika tanácskozások, szakértői értekezletek és konferenciák a nemzetközi politikában önálló szereplőként megjelenő Európai Unió és Latin-Amerika egységes válaszát jelentették a nemzetközi rendszer főbb kihívásaira.

Az Európai Unióban a bővítés folyamata mélyreható intézményi reformok sorozatát indította el. 2007 októberében az Európai Unióról szóló Reformszerződés elfogadása után a közösség világpolitikában való mozgástere nagymértékben kiszélesedett. A tagállamok állam- és kormányfői által aláírt dokumentumban sor került az EU külpolitikai stratégiájának és szövetségesi körének meghatározására.

Latin-Amerikában 1990 és 2008 közötti időszakban jelentős gazdasági-politikai változások mentek végbe. A hetvenes-nyolcvanas években a katonai junta által hatalomra juttatott diktatórikus-autoriter rezsimeket felváltották a demokratikus berendezkedésű államhatalmi rendszerek. A szubkontinensen új regionális integrációs szervezetek jöttek létre (1991. Mercosur, 2007. Dél-Amerikai Nemzetek Uniója), amely a globalizáció felgyorsulására adott válaszként értékelhető. 1991-től Spanyolország és Portugália, valamint a latin-amerikai országok közötti regionális együttműködés fórumaként működik az Ibéramerikai Nemzetek Csúcsértekezlete, amelyen az állam és kormányfők mellett az illetékes szakminiszterek is részt vesznek. A legmagasabb szintű találkozót évente rendszeresen összehívják.[2]

A 21. század elején Latin-Amerika számára az Egyesült Államokkal kialakítandó szorosabb kapcsolat és a kontinentális összefogás megteremtése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap az Európai Unióval való stratégiai szövetség és partnerség kiépítése, amely az elmúlt időszakban mindkét fél részéről külpolitikai alapelvvé vált. 2008 tavaszán az Európai Bizottság „Az Európai Unió, Latin-Amerika és a Karibi-térség közötti stratégiai partnerségről" szóló dokumentuma a két régió közös történelmi, nyelvi, értékbeli, politikai és civilizációs gyökereit emeli ki. Ennek megfelelően „Az Európai Unió (EU), Latin-Amerika és a Karib-térség (LAC) természetes szövetségesek, amelyeket szoros történelmi, kulturális és gazdasági kötelékek, valamint az alapértékek és elvek egyre növekvő konvergenciája fűz össze. Közös az elkötelezettségük az emberi jogok biztosítására, a demokrácia, a jó kormányzás, a multilateralizmus és a szociális kohézió megvalósítására. Együttműködnek e célok elérésében. Jól összeillő partnerként közösen lépnek fel a globális kihívásokkal szemben."[3]

---

[1] Szilágyi István [2007]: La política Latinoamericana de la Unión Europea y la amplicación al Este. In: Política Exterior y la amplicación de la Unión Europea, 119 o. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2007.

[2] Domonkos Endre: A Zapatero-kormány Latin-Amerika politikája az ibéramerikai konferenciák tükrében. In: Európai Tükör, 2009/1., 111-128 o.

[3] The Strategic Partnership between the European Union, Latin-America and the Caribbean: a joint

A dokumentum érvényesnek tekinti az EU-LAC partnerség megerősítéséről szóló Európai Bizottság által készített elemzést, amelynek megfelelően az EU és Latin-Amerika stratégiai partnersége nyolc alapelvre kell, hogy épüljön. Ezek a következők:

1. A két térség közötti politikai párbeszéd előmozdítása.
2. A gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok ösztönzése, regionális integrációs szervezetek elősegítése társulási egyezmények létrehozása révén.
3. Latin-Amerika gazdasági-társadalmi fejlődésének biztosítása közvetlen külföldi tőkebefektetésekkel.
4. Párbeszéd fejlesztése a szociális kohézió és környezetvédelem területén.
5. Társadalmi egyenlőtlenség csökkentése és a fejlesztési célok Latin-Amerika szükségleteihez történő igazítása.
6. Segítségnyújtás a latin-amerikai országok számára a drog, szervezett bűnözés és a korrupció ellenes küzdelemben.
7. Emberi jogok védelme és demokratikus kormányzás erősítése.
8. Kölcsönös megértés az oktatás és a kultúra területén.[4]

Az együttműködés fejlesztésének elősegítése érdekében az EU 2007 és 2013 közötti költségvetési periódusban létrehozta az Együttműködési Fejlesztési eszköz nevű csomagot, amely öt földrajzi övezetet – Latin-Amerika, Ázsia, Közép-Ázsia, Közép-Kelet és Dél-Afrika és ugyanennyi tematikus programot ölel fel. Ez utóbbiak a beruházás az emberi tőkébe; a környezeti és természeti erőforrások, fenntartható fejlődés biztosítása; a nem állami szereplők és helyi hatóságok támogatása; az élelmiszer-biztonság; a migráció és menedékjog című fejezetekben találhatók. Az Európai Unió a régióknak és a programoknak 2007 és 2013 közötti időszakban mintegy 2 milliárd 670 millió eurónyi összeget irányzott elő. A programokon belül megfogalmazott prioritások a közigazgatás rendszerének korszerűsítése mellett a szociális kohézióra, a szegénység csökkentésére és a térség versenyképességének növelésére irányul összhangban az ENSZ Millenniumi Fejlesztési céljaival.[5] Az Európai Unió a Karib-térség számára pedig 760 millió eurót folyósít 2008 és 2013 közötti periódusban.

Az elmúlt két évtizedben az Európai Unió és Latin-Amerika kereskedelmi kapcsolatai jelentős mértékben kiszélesedtek. Az IMF által 2006-ban készített jelentés szerint az Európai Unió második legnagyobb kereskedelmi partnere Latin-Amerika volt. Az EU importja a jelzett évben elérte a 70 milliárd eurót. Exportja 66 milliárdot tett ki. Az egyenleg négymilliárd eurót mutat Latin-Amerika javára. Az EU a szubkontinens egyik legnagyobb tőkeberuházójává vált. A külföldi közvetlen tőkebefektetések közel 52 százalékát Spanyolország adja. 1993 és 2000 között a pénzügyi szektorban a BBVA, a Santander, az olajipari vállalatok közül a Repsol, a Cepsa és a Gas Natural, az energetikai cégek köréből pedig az Endesa, az Iberdrola, a Fenosa, valamint a Gamesa ruházott be a térségben, összesen 13100 millió USD értékben. E cégek jelentőségét mutatja, hogy a világ ötszáz legnagyobb vállalatát tömörítő Fortune Global által kiadott listán a Santander a 75., a Repsol-YPF a 90., a BBVA a 16., az Endesa a 258., a Cepsa pedig a 297. helyen szerepel.[6]

Latin-Amerika és az Európai Unió gazdasági kapcsolatai az elmúlt negyedszázad alatt jelentős fejlődésen mentek keresztül. A kereskedelmi forgalom évente átlagosan 15 százalékkal, de egyenlőtlen ritmusban és a gazdaság teljesítőképességénél gyorsabb ütemben nőtt. 2003-ban Latin-Amerika részesedése a világ exportjából 5 százalékot, importjából 4, 7 százalékot tett ki. Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti gazdasági kapcsolatok fontosságát jól mutatja, hogy a közel 455 millió lakost tömörítő unió a világ bruttó hazai összteremékének 21, 4 százalékát állítja elő, miközben az 530 milliós régió bruttó hazai összterméke 7, 5 százalékot tesz ki. A stratégiai

---

commitment. Luxembourg: Office for Publications of the European Communities, 2008, 5 o.

[4] A stronger partnership between the European Union, Latin-America. European Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM (2005) 636. final. Luxembourg, 2006.

[5] Günter Maihold [2008]: La Cumbre de Lima: Un encuentro de la asimetría euro-latinoamericana. In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido, 06/06/2008.

[6] Domonkos Endre: i. m. 34. o.

partnernek tekintett két térség tehát a föld bruttó hazai össztermékének egyharmadát adja.

Az Európai Unió és Latin-Amerika gazdasági kapcsolataira az aszimmetria és a kiegyensúlyozatlanság a jellemző. A szubkontinens országai és integrációs szervezetei elsősorban élelmiszert, dohányárut és úgynevezett hagyományos termékeket, valamint 37,3 százalék arányban nyersanyagot exportálnak. Az import nagy része (több mint 50 százaléka) feldolgozóipari és műszaki termékekből áll. Az Európai Unió és Latin-Amerika nemcsak stratégiai szövetségesek, hanem a kereskedelem terén versenytársak is egyben. Mindkét fél pozitív szaldó elérésére és versenyképességének javítására törekszik. Összességében véve elmondható, hogy a latin-amerikai gazdaság jelentős része lemarad az Európai Unióval folytatott versenyben. Ezek a hátrányok a heterogén szerkezet és eltérő gazdasági fejlettséget képviselő latin-amerikai államok (Chile és Mexikó) és kontinentális integrációs szerveződéseik (Andoki Közösség, CARICOM, Közép-amerikai Közös Piac, Mercosur), valamint az EU viszonyaiban eltérő módon jelennek meg.[7]

A két régió stratégiai partnerségének megteremtése, a közös célok és prioritások megfogalmazása, valamint intézményesítése mellett foglalt állást a 2007 decemberében ülésező az Európai Unió és Latin-Amerika parlamentjeinek képviselőit egyesítő Euro-Latin Parlamenti Közgyűlés. A birregionális stratégiai szövetség legfőbb fórumának számító testület december 20-án elfogadott határozatában hangsúlyozza „E stratégiai partnerség céljai addig nem teljesülnek, amíg a társadalmak között nem jön létre a szociális fejlődés előmozdítása érdekében olyan szoros együttműködés, amely döntő módon hozzájárul a szegénység és az egyenlőtlenség drasztikus csökkentéséhez Latin-Amerikában, amely cél elérését megkönnyíti a régióknak az elmúlt években produkált folyamatos gazdasági növekedése és mindazoknak a tapasztalatoknak az átadása, amelyeket a társadalmi kohézió megteremtése területén az EU nyújtani tud.

Latin-Amerika emberi erőforrásokban és nyersanyagokban gazdag és nagy jelentőségű piaca az uniónak; az unió a jelenlegi aszimmetrikus kereskedelmi kapcsolatok ellenére Latin-Amerika gazdasági, ipari, tudományos és technológiai fejlődésének kulcspartnere, és hozzájárulhat a régió Észak-Amerikához fűződő hagyományosan szoros kapcsolatának kiegyensúlyozottabbá válásához, amelyek most Ázsiával (és különösen Kínával) egyre inkább erősödnek.”[8]

Az EuroLat szerint az Európai Unió és Latin-Amerika közötti stratégiai partnerségnek a politikai és biztonsági dimenzióját kell megerősíteni, amelynek a folyamatos párbeszédre és a közösen kidolgozott cselekvési stratégiákra kell épülnie összhangban az ENSZ célkitűzéseivel. A parlamenti közgyűlés előirányozza a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális területre egyaránt kiterjedő Euro-Latin-amerikai Globális Interregionális Partnerség 2012-ig történő megvalósítását. A dokumentum a széles körű együttműködés megteremtése érdekében szükségesnek tartja a megfelelő intézményrendszer kiépítését, amely a stratégiai parnerség és a politikai párbeszéd fórumaként szolgáló Euro-Latin-amerikai Parlamenti Közgyűlést (EuroLat), a parlamenti delegációk munkáját segítő koordinációs szerveket, valamint a birregionális partnerség terén döntéshozói jogkörrel felruházott miniszteri értekezleteket foglalja magába. Az elfogadott határozat az Ibéramerikai Nemzetek Közössége esetében jól működő titkársághoz hasonló, úgynevezett Euro-Latin-amerikai Állandó Titkárság felállítását is szorgalmazza.

A parlamenti közgyűlés a konkrét ügyekben eljáró és konkrét területen szakmai tanácsadást megvalósító szervek működését is meghatározza. Foglalkozik a gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésének kérdéseivel, a kulturális és társadalmi együttműködés, a szociális kohézió és a fenntartható fejlődés témakörével. A térség gazdasági és társadalmi fejlődése előmozdításának előfeltétele egy Birregionális Szociális Alap felállítása. A stratégiai együttműködés szempontjából különösen fontosak a különböző típusú, két- és többoldalú társulási egyezmények. Ezen

[7] Szilágyi István: Az Európai Unió és Latin-Amerika: birregionális stratégiai szövetség. In: Külügyi Szemle, 2008/3., 9-10 o.

[8] Euro-Latin American Parliamentary Assembly. Eurolat. Texts adopted at the session of Thursday, 20 December 2007. EUROLAT_DV-PROV(2007) 12-20 4. o. In: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/assembly/20071218_brussels/final_texts_en.pdf

egyezmények három elemre épülnek: „a politikai és intézményi fejezet a demokratikus párbeszédet, az együttműködésről szóló fejezet a fenntartható gazdasági-társadalmi fejlődés megvalósítását, a kereskedelmi fejezet pedig a két régió aszimmetrikus kapcsolatait felszámoló gazdaságfejlesztési programokat foglalja magába."[9]

Az elkövetkező időszakban az EuroLAT Parlamenti Közgyűlése által elfogadott dokumentum további ösztönzést adhat a két térség közötti stratégiai kapcsolatok fejlesztésének. Gazdasági téren a kétoldalú preferenciális és társulási egyezmények megkötésének feltételrendszereit kell javítani. Fontos szempontot jelent a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenség és a szociális kohézió előmozdítása. Az EU-nak az eddigieknél határozottabb külpolitikai tevékenységet kell kialakítania Latin-Amerika irányába. Az együttműködésnek a konfliktus-megelőzésre, a válságkezelésre is ki kell terjednie. El kell érni, hogy a két régió a nemzetközi politikában koordináltan cselekedjen, előmozdítva a többoldalú nemzetközi rendszer és a globális kormányzás kialakítását.

A közeljövőben az EU, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség birregionális együttműködésének a szolidaritás, az autonómia, az érdekek, a közös értékek és a társulás alapelveire kell épülnie.

2. A stratégiai partnerség intézményesülése: a csúcsértekezletek

Az EuroLat Parlamenti Közgyűlése által jóváhagyott határozat szellemének megfelelően először 1999. júniusában, Rió de Janeiróban tartották meg az EU és Latin-Amerika állam- és kormányfőinek csúcsértekezletét. A találkozóról kiadott nyilatkozat preambuluma hangsúlyozza a „két régió közötti politikai, gazdasági, kulturális alapon való együttműködést, amely hozzájárul minden egyes ország fejlődéséhez, biztosítja a gazdasági-szociális jólét magas színvonalát kihasználva a globalizáció nyújtotta lehetőségeket az egyenlőség, a kölcsönös tisztelet, valamint az egymással való szövetség és kooperáció szellemében."[10]

A dokumentum a politika, a gazdaság, a kultúra, az oktatás, a tudomány, a technológiatranszfer, a társadalom és a humán szféra területén mintegy 55 különböző akció- programot sorol fel és meghatározza a cselekvési programok alapját képező 11 célkitűzést is. Gazdasági téren az egyik legfontosabb elemet a két térség közötti két- és többoldalú szabadkereskedelmi megállapodások jelentik összhangban a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) rendelkezéseivel. Az Európai Unió számára ugyanakkor kényes kérdést jelent a latin-amerikai országok mezőgazdasági termékeinek közös piacra történő szabad bejutást lehetővé tevő passzus gyakorlati alkalmazása.[11] Az akcióprogram rendelkezik a közös befektetéseknek és beruházásoknak az Európai Központi Bankon keresztül történő finanszírozásáról, valamint az euró bevezetéséről a közös kapcsolatokban. Fontos törekvést jelentett a parlamentek között a nemzetközi élet különböző fórumain és intézményein megvalósítandó közös akciók rendszere, a kulturális-tudományos és egészségügyi együttműködés előmozdítását szolgáló programcsomag.

A stratégiai partnerség legnyilvánvalóbb célja a képviseleti demokrácia intézményrendszerének és az emberi jogoknak a védelme, a joguralom, a jó kormányzás, a pluralizmus, a nemzetközi béke és biztonság, továbbá a politikai stabilitás megteremtése. Politikai téren az EU és Latin-Amerika közötti intézményes párbeszéd megszilárdítására, a demokrácia, valamint az alapvető emberi és szabadságjogok biztosítására kell törekedni. A gazdaság szférájában a multilaterális kereskedelmi kapcsolatok rendszerének kiépítése, a két régió közötti gazdasági viszony nyílt regionalizmuson alapuló hatékony működtetése, a kereskedelem liberalizációja, a prosperitás előmozdítása, a destabilizáló hatású pénzügyi folyamatok elleni küzdelem, továbbá a termelést és a kis országok erősítését segítő befektetések támogatása kap hangsúlyt.

---

[9] Uo. 13. o.

[10] Juan José Martín Arribas [2006]: La asociación estratégica entre la Unión Europea y América Latina. Madrid, Catarata, 314 o.

[11] Szilágyi István: i. m. 119 o.

A nyilatkozat a kultúra, a tudomány, a szociális és humán szektorban a két térséget összekötő kulturális örökség alapján álló, a történelem során kialakult tudás és ismeretek megőrzésére, az oktatás általánossá tételének előmozdítására, valamint a kulturális különbségek védelmének fontosságára hívja fel a figyelmet. A csúcsértekezlet számos hosszú távú programot is felvázolt. Ezek közül a legfontosabbak az információs társadalom megteremtését szolgáló @Lis, a felsőoktatás fejlesztését ösztönző ALFA és Erasmus Mundus, a helyi közösségek és a városok támogatását célzó URB-AL, illetve a kereskedelmet és a külföldi befektetéseket elősegítő AL-Invest programok. Ezekhez csatlakozott a 2002-ben a madridi csúcsértekezleten elfogadott, posztgraduális és doktori képzéseket támogató Alßan projekt.[12]

Az Európai Unió és Latin-Amerika állam- és kormányfőinek második csúcstalálkozójára 2002 májusában Spanyolországban, Madridban került sor. A találkozó középpontjában a kulturális együttműködés kiszélesítése mellett a gazdasági együttműködés és a szubkontinens országai számára nyújtandó anyagi támogatás kérdése állt. Az Andok Paktum négy országa (Bolívia, Ecuador, Kolumbia és Peru) és a közép-amerikai térség államai azonban elégedetlenek voltak a csúcstalálkozón elért gazdasági eredményekkel. Az Európai Bizottság elnöke, Romano Prodi ugyanis kijelentette, hogy az Európai Unió keleti kibővítésének lezárultáig az EU nem köt további társulási szerződéseket a régió országaival. A két kivétel egyike Chile, amellyel 2002. május 18-án írták alá ezt az egyezményt, a másik pedig Mexikó, amellyel az erre irányuló tárgyalásokat már 2000-ben befejezték. A 2002. május 17-én elfogadott madridi kompromisszum formailag a Rió de Janeiró-i nyilatkozat megoldásait vette át. A politikai fejezetet a gazdasági, kulturális, oktatási és tudományos együttműködést előíró fejezet követi. Fontos változást jelentett, hogy a korábbi 55 prioritás helyett az akcióprogramok száma 33-ra csökkent és azok tartalma jelentős mértékben konkretizálódott. Említést érdemel a politikai akciókon kívül a gazdasági kooperációt szabályozó fejezet 17 pontja, amely a cotonú egyezmény államaival megkötendő gazdasági társulási egyezményekkel kapcsolatos tárgyalások megindítását helyezi kilátásba. A madridi kompromisszumot A közös értékekről és álláspontról és a Jelentés az elért eredményekről című dokumentumok egészítik ki.[13]

Latin-Amerika és a karibi térség harminchárom országa, valamint az Európai Unió huszonöt tagállamát tömörítő Európai Unió harmadik csúcstalálkozóját 2004. május 28-29-én a mexikói Guadalajarában tartották. Az ötvennyolc nemzet legmagasabb szintű képviselőinek részvételével megrendezett tanácskozáson a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok további elmélyítése kapott hangsúlyt. A közös cél a régióval való szabadkereskedelmi egyezséget is magába foglaló társulási megállapodás megkötése, továbbá a szabadkereskedelmi övezet térségben való kialakítása volt, amelyet a záróhatározat is megfogalmazott. A szabadkereskedelmi megállapodások megvalósítását ugyanakkor a 2004 júniusában létrejövő új összetételű Európai Parlament és az Európai Bizottság hatáskörébe utalták. Bejelentették, hogy a közel 450 milliós lakosú, világ nemzeti összтermékének 21, 4 %-át előállító Európai Unió és a szubkontinens országait tömörítő regionális integrációs szervezetek (Andok Közösség, Mercosur, Karibi-közösség) között a politikai értelemben vett tárgyalások lezárultak.[14]

A 2004. május 28-29-én ülésező guadalajarai csúcsértekezlet nyilatkozata 104 pontból áll, és a korábbi államfői és kormányfői értekezletekhez képest számos újdonságot tartalmaz, illetve értelmezésében a hagyományosnak tekinthető elemek is új szerepet kapnak. A záróhatározat a nemzetközi jogon és intézményeken alapuló többoldalú nemzetközi rendszer megteremtésének

---

[12] Szilágyi István: i. m. 15 o.

[13] Juan José Martín Arribas [2006]: i. m. 337-363 o.

[14] A három regionális integrációs szervezet (Andoki Közösség, a Mercosur és a Karibi-Közösség a világ összтermékének közel 7, 5 %-át állítja elő. Lásd részletesebben: Martinez, José Miguel – Pignatelli, Carrasco: „Mercosur: aspectos institucionales y fiscales. La cooperación con la Unión Europea". In: Noticias de la Unión Europea. No. 194., Marzo de 2001, 85-106; Sacristán Repesa, Marcos Represa: „Relaciones entre la Unión Europea y el Mercosur". In: 50 años de la Unión Europea. Instituto de Estudios Europeos, Valladolid, 2001.

szükségessége és a szociális kohézió elvének érvényesítése mellett áll ki összhangban az ENSZ keretein belül elfogadott Millenniumi Fejlesztési célokkal. Hangsúlyozza az EU és a karibi-térség országai között megkötött Gazdasági partnerségi egyezmények (Economic Partnership Agreement) jelentőségét. Latin-Amerika gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdítása érdekében a dokumentum kiemelt figyelmet fordít az Európai Beruházási Bank, az Amerikaközi Fejlesztési Bank, a Karibi Fejlesztési Bank, az Andoki Fejlesztési Társaság és a Közép-amerikai Gazdasági Integrációs Bank együttműködésén alapuló koordinált fejlesztési projektekre, amelyek a régióban található infrastruktúra korszerűsítését és a fenntartható fejlődést kell, hogy szolgálják. A tudomány és az oktatás terén távlati célként megfogalmazódott a felsőoktatási intézmények és a kutatóintézetek közötti együttműködés további ösztönzése az Erasmus-Mundus program keretében. A közeljövőben ennek a kezdeményezésnek a kézzelfogható eredménye a közös felsőoktatási térség kialakítása lenne. A zárónyilatkozat foglalkozott még az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások felhasználásának kérdéskörével és hitet tett a stratégiai partnerség további erősítése mellett.[15]

Az Európai Unió és Latin-Amerika államfőinek és kormányfőinek negyedik csúcstalálkozójára 2006. májusában Bécsben került sor. Az esemény nemzetközi jelentőségét növelte, hogy az értekezleten az ENSZ főtitkára mellett az Európai Bizottság és az Európai Parlament elnöke is részt vett. A Birregionális stratégiai szövetség erősítése címet viselő, ötvenkilenc pontból álló nyilatkozat tizenhat témakörben vizsgálta a stratégiai partnerség helyzetét. Állást foglalt a demokrácia, az emberi és alapvető szabadságjogok védelme és megerősítése mellett. Hangsúlyozta a 2005. június 14. és 17. között Limában megtartott EuroLat Parlamentközi Konferencia javaslatának megfelelően az EuroLat Parlamenti Közgyűlés megalapításának fontosságát. Üdvözölte a stratégiai szövetség elmélyítésében az Európa-Latin-Amerika és a Karib-térség Civil Társadalmi Fórumának kezdeményezését, amely a két régió közötti stratégiai szövetség továbbfejlesztésének egyik legfőbb eszközéül szolgál.

Megismételte a korábbi csúcstalálkozók többoldalú nemzetközi rendszer kialakítására irányuló elkötelezettségét, a béke, a biztonság és a nemzetközi jog tiszteletben tartásának elve mellett. Foglalkozott a terrorizmus ellen összehangolt fellépés, a drogkereskedelem és a szervezett bűnözés felszámolásának kérdésével, továbbá a környezetvédelem és az energiaellátás témakörével. A dokumentumban hangsúlyozottan szerepeltek az Európai Unió és a latin-amerikai térség országaival (Chile, Mexikó), valamint integrációs szervezeteivel (Mercosur, Andok Közösség, Karibi Fórum, CARIFORUM, Közép-amerikai Közös Piac, Caricom) megkötött szabadkereskedelmet is tartalmazó társulási egyezmények. A zárónyilatkozat üdvözölte az Európai Beruházási Bank Latin-Amerikában és a Karib-térségben való tevékenységét. Harcot hirdetett a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenség és a kirekesztettség minden formájának megnyilvánulása ellen. Latin-Amerika fenntartható gazdasági fejlődésének biztosítása érdekében célul tűzte ki a szociális kohézió megvalósítását és a foglalkoztatottság szintjének növelését különböző oktatási és szakképzési programok révén. Állást foglalt a felsőoktatást, a kutatást, a tudományt, a technológiai fejlődést elősegítő programok mellett.[16]

A Bécsben rendezett csúcstalálkozón megjelent egyfajta alternatívát képviselő csoportosulás, amelyet Evo Morales bolíviai, Hugo Chávez venezuelai elnök és Carlos Lage kubai alelnök képviselt. A baloldali „populista" irányvonalat követő latin-amerikai országok vezetői élesen bírálták a neoliberális gazdaságpolitikát megtestesítő szabadkereskedelmi megállapodásokat, valamint az Egyesült Államok nemzetközi politikáját. A fő hangadó Hugo Chávez volt, aki beszédében az Egyesült Államokat azzal vádolta, hogy „neoliberális gazdaság és társadalompolitikájával gyarmati függőséget akar kialakítani a régióban." A fent említett országok vezetőinek fellépése jelezte, hogy az Európai Unió és Latin-Amerika közötti stratégiai szövetség

[15] Declaration of Guadalajara. III. Cumbre América Latina y el Caribe – Unión Europea,Guadalajara, México Mayo - 2004. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/sub_regional_en.htm

[16] IV. EU – LAC Summit (Vienna, Austria, 12. May 2006). Declaration of Vienna. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/vienna/index_en.htm

kiépítése korántsem tekinthető egyszerű feladatnak.[17]

Az Európai Unió és Latin-Amerika államfőinek és kormányfőinek ötödik csúcstalálkozóját 2008. május 16-17-én Limában tartották. A perui fővárosban rendezett értekezleten elfogadott nyilatkozat a „Határozzuk meg népeink prioritásait együtt" címet viseli. Annak ellenére, hogy a dokumentum preambuluma a két régió közötti stratégiai kapcsolatok fontosságáról és az Európai Unió, valamint a regionális integrációs szervezetek között létrejött társulási megállapodások jelentőségéről ír, az értekezlet csak részben tudta feloldani a korábbi ellentmondásokat. A találkozó középpontjában a stratégiai partnerség további erősítése, a fenntartható fejlődés és a szociális kohézió céljainak megvalósítása állt. A részt vevő felek a főbb prioritásokban egyetértettek, azonban az álláspontok tartalmát illetően jelentős véleménykülönbség alakult ki az EU és a latin-amerikai államok között. Az Európai Unió főleg a fenntartható fejlődés környezetvédelmi kérdéseire, a globális felmelegedés elleni fellépésre és az energetikai téren való együttműködésre helyezte a hangsúlyt. A latin-amerikai tárgyalófél viszont a fenntartható fejlődés témakörét a szegénység, a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelemmel és a szociális kohézió megteremtésével kapcsolta össze. Egyetértés mutatkozott abban, hogy a stratégiai partnerség további elmélyítéséhez új együttműködési formákra van szükség. Ezért legfőbb politikai törekvésként megfogalmazták a társulási egyezmények két- és többoldalú rendszerének kiépítését, valamint az afrikai, a karibi és az ázsiai országokkal megkötött társult partnerségi szerződések továbbfejlesztését.[18]

A limai csúcsértekezlet újdonsága, hogy az EuroLat Parlamenti Közgyűlés határozatának megfelelően felállították az EU-LAC Alapítványt, amely a két régió közötti párbeszéd fórumaként működik, a kormányzat magas rangú tisztviselőinek és a civil társadalom képviselőinek a részvételével. Az Alapítvány számára pedig mintául szolgálnak az Európai Unió és az ázsiai országok között működő csúcsértekezlet (ASEM) által elért eredmények. Komoly előrelépés történt a környezetvédelem területén, mivel EUrocLima néven közös környezetvédelmi program beindítására is sor került figyelembe véve a fenntartható fejlődés alapvető szempontjait.[19] A tárgyaló felek végül döntöttek arról is, hogy a következő csúcsértekezletet 2010 első félévében Spanyolországban, a spanyol EU-elnökség periódusában tartják. A limai értekezleten nyilvánvalóvá vált, hogy az Európai Unió Latin-Amerika országaival a strukturált politikai párbeszéd módszerét kívánta alkalmazni, tekintettel arra, hogy a térség államai között nem alakult ki teljes egyetértés az új típusú integrációs szervezetek (Mercosur, Unasur, Banco del Sur, ALBA, PetroAmérica) stratégiai szövetség megerősítésében játszott szerepével kapcsolatosan.

3. Regionális integrációs szervezetek Latin-Amerikában

Latin-Amerikában az 1960-as évek elején jöttek létre az első gazdasági jellegű integrációs szervezetek. A Latin-Amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (Asociación Latinoamericana de Libre Comercio, ALALC) 1960-ban alakult meg. Ugyanebben az évben jött létre a Közép-amerikai Közös Piac (Mercado Común Centroamericano, MCC). 1969-ben kezdte meg működését Bolívia,

[17] Günther Maihold [2006]: The Vienna Summit between Latin America / the Caribbean and the EU: relative success despite low expectations. In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/ARI%2059-2006, 3/7/2006.

[18] V. Latin-America and Caribbean – European Union Summit. Lima, May 16, 2008. Lima Declaration. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/index_en.htm

[19] Günther Maihold [2008]: La Cumbre de Lima: un encuentro de la asimetría euro-latinoamericana. In:http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_es/Zonas_es/America+Latina/ARI58-2008, 06/06/2008.

Ecuador, Kolumbia és Peru részvételével az Andok Paktum (Pacto Andino, PA), amely később Andoki Közösséggé alakult. A Latin-Amerikai Szabadkereskedelmi Társulás 1980-ban a Latin-Amerikai Integrációs Szövetség nevet vette fel. A szubkontinens egységes gazdaságfejlesztési stratégiájának kialakítása érdekében a hatvanas években megalakult a Latin-Amerikai Gazdasági Együttműködési Rendszer (Sistema Económico Latinoamericano, SELA), amelyet a Karibi Közösség (CARICOM) megszervezése követett.[20]

A latin-amerikai térségben a regionális integrációs szervezetek megalakításának második hulláma egybeesett a bipoláris világrend megszűnésével. Emellett a régióban is jelentős politikai-gazdasági és társadalmi változások mentek végbe. A korábbi tekintélyuralmi rendszerek helyét polgári demokratikus kormányzatok vették át és ezzel párhuzamosan újra megnőtt az igény a szubregionális együttműködést szolgáló szervezetek iránt. 1990 és 2008 közötti időszakban egy sor integrációs szervezet jött létre. A gazdasági célú együttműködés pedig politikai társulási szándékkal egészült ki. Megújult az Amerikai Államok Szervezete. 1991. március 26-án az asunción egyezmény aláírásával létrejött a kontinens egyik legnagyobb regionális szerveződése, a Mercosur.[21] 1991-ben megalakult a birregionális szövetség előmozdítását szolgáló Ibéramerikai Nemzetek Közössége Spanyolország, Portugália és tizenkilenc latin-amerikai állam részvételével.

1992-ben az Egyesült Államok, Kanada és Mexikó aláírta az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Szerződést (Tratado de Libre Comercio de América del Norte, TLAN). Végül 2007. április 17-én a venezuelai Isla Margaritán a Dél-Amerikai Nemzetek Közösségének jogutódjaként megalapították a Dél-amerikai Nemzetek Unióját.[22]

A Mercosur az észak-amerikai NAFTA (1993) mellett az amerikai kontinens másik meghatározó regionális gazdasági tömörülése, az előbbitől földrajzilag és kulturálisan is viszonylag távol eső Dél-Amerikában. Megalapításának közvetlen előzménye közé tartozik Argentína és Brazília között 1985-ben aláírt Iguazú Akta, melynek során a két dél-amerikai nagyhatalom megállapodott egy gazdasági kooperációs keretegyezményben. 1986-tól megkezdődött egy politikai szintű közeledés is, amelyben meghatározták a következő öt év kulcsfontosságú elveit és a közeledés elvi lépéseit egy jövendőbeli integráció megvalósítására. A gazdasági közeledés alapja fokozatos volt és szektoronként történt, azzal a céllal, hogy mindkét ország ipara dinamikusan fejlődjön, különös tekintettel a tőke javakra.

1988-ban Argentína és Brazília megkötötte az Integráció, Kooperáció és Fejlődés Egyezményt (Tratado de Integración, Cooperación y Desarrollo), ami lefektette egy Binacionális Közös Piac alapját az elkövetkező tíz év során. Ez a lépés a gazdaságok közötti aszimmetriák megszüntetését tűzte ki célul. 1990-ben a két ország aláírta a Buenos Airesi Aktát, melyben a közös piac megvalósítását 1995-re irányozták elő.[23]

A Mercosur tulajdonképpeni megszületése 1991-re tehető, az Asunción Egyezmény négy államelnök (argentin, brazil, paraguayi, uruguayi) által történő aláírásával. Az egyezmény 24 cikkelyből áll és részletesen tartalmazza az elérendő stratégiai célok között a javak, a szolgáltatások és a termelési tényezők szabad áramlását, illetve egy közös külső vám bevezetésének tervét, valamint a makrogazdasági és szektoriális politikák koordinációját, továbbá a tagországok jogharmonizációját. A tervek között szerepelt 1995. január 1-re egy szabadkereskedelmi zóna megteremtése a tagországok között. A közös piac magába foglalta a legfontosabb harmonizációra váró területeket és más ütemterveket, mint például a származási szabályok normatíváját, a vámmentes övezetet, a speciális vám és vámmentes területeket, az export nemzeti szabályozását és

[20] Szilágyi István: i. m. 18 o.

[21] A Mercosurt (El Mercado Común del Sur) Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay alkotja.

[22] A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának tagjai: Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela. In: „Decisiones del diálogo político entre los jefes de estado y de gobierno", http://www.integracionsur.com/americalatina/VzDialogoPolitico2007Unasur.htm

[23] Molnár Gábor: Bevezetés a Mercosur, a Déli Közös Piac történetébe. In: Belvedere Meridionale, 2008/XX. 7-8., 71-79 o.

a Mercosur 1995-től működő intézményi felépítését.

1995. január 1-től a Mercosur mint félkész szabadkereskedelmi övezet működött, ugyanis a régión belüli kereskedelem 95 %-a vámmentes volt. 1995-ben a tagállamok Ouro Preto-ban tartott csúcstalálkozójukon megállapodás született egy Vám Kódex bevezetéséről, amely sok szempontból hasonlított az EU Vám Kódexére, de végül nem lépett hatályba. Egy év múlva viszont hatályba lépett egy olyan eredet bizonyítvány, ami a Mercosur tagországokban zajló kereskedelem termékeinek eredetére vonatkozó szabályozást léptetett életbe. Az Ouro Preto-i értekezlet másik kézzelfogható eredménye a Mercosur intézményi struktúrájának és döntéshozatali mechanizmusának kialakítása volt. Ennek megoldásai az Európai Unió hatását tükrözik.[24]

A szervezet világgazdasági jelentőségét jól mutatja, hogy az általa előállított GDP értéke eléri a 2284 milliárd USA-dollárt, lakossága pedig a 233 millió főt. A Mercosur GDP-jének 79 százalékát Brazília, 18 százalékát Argentína, 2 százalékát Uruguay, 1 százalékát pedig Paraguay állítja elő. Területe megközelítőleg 13 000 000 km^2, a kontinens 58 százaléka.

A Mercosur befolyásának állandó növelésére, kiterjesztésére törekszik. Chilével és Bolíviával már 1996-ban, Peruval 2003-ban, Ecuadorral és Kolumbiával 2004-ben kötött társulási egyezményt. Venezuela 2006. május 23-án írta alá a belépési jegyzőkönyvet. Napjainkban a Mercosur bővítése egyre aktuálisabbá vált, mivel a környező országok belpolitikai irányultsága (Bolívia: Evo Morales; Venezuela: Hugo Chávez) megfelelt az integrációs szervezeten belüli aktuális politikai tendenciáknak (Uruguay: Tabaré Vázquez; Argentína: Nestór Kirchner; Brazília: Luiz Inácio Lula da Silva). A bővítési folyamat pedig ellensúlyozta az USA által, az ALCA (Área de Libre Comercio de las Américas: Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet) előmozdítása érdekében az Andok-régióban megkötött szabadkereskedelmi egyezményeket.

A Mercosurt szoros szálak fűzik az Európai Unióhoz. Az első EU és Mercosur közötti együttműködési keretegyezmény aláírására 1995-ben került sor. A Mercosur exportjának 25 százaléka irányul az Európai Unióba. Az unió a legfőbb kereskedelmi partnere, amely viszonylatában folyamatosan növekvő kereskedelmi többletet ér el. Az EU úgynevezett Regionális Indikatív Programokon (Regional Indicative Programmes, RIPs) keresztül nyújt támogatást a Mercosurnak. Az első RIP érvényessége 2007 és 2010 közötti időszakra, a másodiké az azt követő három évre (2010-2013) szól. Az Európai Unió a jelzett hat esztendő alatt három célra összesen ötvenmillió euró összeget irányoz elő. A keret 10 százalékával támogatja a Mercosur intézményépítési folyamatát, 70 százalékot biztosít az EU-Mercosur társulási egyezmény finanszírozására, 20 százalékot pedig a regionális integrációs folyamatot elősegítő civil társadalom megsegítésére fordítanak. Megjegyzendő, hogy az említett támogatások mellett a Mercosur tagországai is részesülnek a stratégiai partnerség keretében beindított programokból.[25]

Az integrációs szervezetben a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap az energetika kérdése, valamint Argentína és Brazília közös autógyártási projektjének beindítása is.

Összességében megállapítható, hogy a pozitív változások ellenére óriási gazdasági különbségek vannak a régió országai között. A GDP vonatkozásában Brazília 603.973 milliárd USA dollárral az élen jár, míg Paraguay 6.868 milliárd USA dollárral sereghajtónak tekinthető. Az egy főre jutó GDP Venezuelában volt a legmagasabb, míg a belépésre pályázó Bolíviában a legalacsonyabb. Az infláció Paraguayban a legalacsonyabb, ugyanakkor a kiváló gazdasági mutatókkal rendelkező Venezuelában a legmagasabb.

A fentiekből látható, hogy több szempontból átalakulásra van szükség a Mercosur tagországokban, amelynek célja az ipari termelés újraaktiválása, a regionális termelési lánc kialakítása, a technológiai-tudományos koordináció megvalósítása, a kommunikációs feltételek javítása, valamint

[24] Molnár Gábor: Uo. 71-79 o.

[25] Mercosur: Regional Strategy Paper. 2007-2013. European Commission 02.08.2007. (E/2007/1640). 48-52 o. In: http://ec.europa/external_relations/mercosur/rsp/07_13_en.pdf

a tagországok közötti közlekedési infrastruktúra javítása, illetve a megújuló és régi energiaforrások használatának újragondolása.

A másik jelentős regionális integrációs szervezet a Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unasur), amely hivatalosan 2007. április 16-17-én, a venezuelai Isla Margaritán tartott I. Dél-amerikai Energetikai csúcstalálkozón jött létre. A tizenkét ország képviselőinek részvételével lezajlott értekezlet úgy döntött, hogy a Dél-amerikai Elnökök III. Csúcstalálkozóján, Cuscóban 2004. december 8-án megalapított Dél-amerikai Nemzetek Közössége (Comunidad Sudamericana de Naciones, CNS) állandó titkársággal rendelkező unióvá alakul.

Az Unasur alapító dokumentuma a régió országainak közös történelmi, kulturális örökségére, az egymás iránti szolidaritásra, a politikai, gazdasági és biztonsági érdekeire, a szegénység és a társadalmi kirekesztettség elleni fellépésre hívja fel a figyelmet. Hangsúlyozza a párbeszéd előmozdítását az oktatás, az energetika, az infrastruktúrafejlesztés és a környezetvédelem területén. Egyúttal hitet tesz az állampolgári részvétel és a demokrácia intézményének megerősítése mellett.[26]

A Dél-amerikai Nemzetek Uniójának nyilatkozata meghatározza a szervezet alapvető céljait, amelyek a következők:

1. A tagállamok kiegyensúlyozott gazdasági fejlődésének elősegítése a gazdasági-társadalmi együttműködés és regionális integráció révén.
2. A gazdaságfejlesztés mellett a foglalkoztatottság arányának növelése.
3. Latin-Amerika államai közötti közös piac megteremtése regionális integrációk ösztönzésével.
4. A tagországok világpiacon való versenyképességének javítása és gazdaságuk külső sérülékenységének csökkentése.
5. A térség országai között a szolidaritás megerősítése és a fejlettségbeli különbségek mérséklése.
6. A szubkontinens államaiban a lakosság életszínvonalának növelése.[27]

A Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának legfőbb célja a kontinentális integráció megteremtése a térségben. Az elkövetkező időszakban az EU és Latin-Amerika közötti stratégiai partnerség és párbeszéd alakulása szempontjából döntő fontosságú lehet a szervezet szerepe.

Az Unasur szervezeti felépítése az Európai Unió intézményi struktúráját követi. A regionális szervezet legfőbb irányító testülete az évente ülésező, állam- és kormányfőkből álló csúcsértekezlet. Ez a szerv a dél-amerikai integrációs elképzelésekkel kapcsolatos terveket vitatja meg, összehívja a szakminiszterek üléseit és dönt a külügyminiszterek által előterjesztett javaslatokról. A külügyminiszterek félévente tartanak ülést és végrehajtják az állam- és kormányfők által elfogadott határozatokat, kialakítják az integrációs kérdésekben a közös álláspontot, illetve ösztönzik a politikai párbeszéd további elmélyítését. A külügyminiszterek tanácskozásán részt vesz a Mercosur állandó képviselői bizottságának elnöke, a Mercosur titkárságának vezetője, az Andok Közösség főtitkára, az ALADI főtitkára, és meghívást kapnak más integrációs szervezetek vezetői is. Az Unasur létrehozta a hármas elnökség intézményét, amely a csúcstalálkozónak otthont adó országnak, valamint az előző és a következő csúcstalálkozó házigazdájának képviselőjéből áll. Az elnökség felel a találkozók előkészítéséért, megszervezéséért és összehívásáért, továbbá képviseli a szervezetet a nemzetközi színtéren, valamint megállapodásokat köt harmadik országokkal. Az elnökségi feladatokat jelenleg Michelle Bachelet chilei elnökasszony látja el. A szervezet munkáját időközi bizottság segíti. Ennek tagjai évenként rotációs rend szerint változnak. 2005 decemberében felállították a Stratégiai Integrációs Folyamat reflexiós bizottságát (Comisión Estratégica de Reflexión sobre el Proceso de Integración) is.

---

[26] Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III. Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, 8 de diciembre de 2004. In: http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm

[27] Comunidad Andina: Quiénes somos? Los objetivos de la Comunidad Andina. In: http://www.comunidadandina.org/quienes.htm

A Főtitkárság székhelye Ecuadorban, Quitóban van. A főtitkárt a külügyminiszterek testületének javaslata alapján az állam- és kormányfők értekezlete nevezi ki kétéves, megújítható időtartamra. Feladatai közé tartozik a latin-amerikai integrációs szervezetekkel való együttműködés koordinálása. A főtitkár és a titkársági tisztségviselők semmilyen utasítást nem kérhetnek és nem fogadhatnak el a kormányoktól és az Unasurtól. A tagokra összeférhetetlenségi szabályok vonatkoznak.[28]

Az Unasur gazdasági jelentőségét alátámasztja, hogy összlakosságának száma meghaladja a 381 millió főt, területe pedig a kontinens 45 százalékát teszi ki. Az egy főre jutó GDP összege 9557 dollár, a külső államadósság eléri a 454 milliárd dollárt.

Az Unasur fontosabb gazdasági adatai (2008)

Terület	17.649.335 km²
Népesség	381.959.612 millió fő
Népesség összetétele korcsoportok szerint	0-14 év: 29,57 % 15-64 év: 64,44% 65 év fölött: 5,99%
Bruttó nemzeti össztermék	3886.780 millió USA dollár
1 főre jutó GDP	9557 USA dollár
Külső államadósság	454.472 milliárd USA dollár

Forrás:Unión de Naciones Suramericanas. Estadísticas: http://es.wikipedia.org/wiki/Unasur

A Dél-amerikai Nemzetek Uniója a kontinentális integráció megteremtése érdekében a teljes jogú tagság mellett az Európai Unióhoz hasonlóan bevezette a társult tagság fogalmát is. Bolívia, Ecuador, Kolumbia és Peru az Unasur és az Andok Közösség teljes jogú tagjai, egyben a Mercosur társult tagjai is. Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay és Venezuela az Unasur teljes jogú tagjai, egyben az Andoki Közösség társult országai. Chile, Guyana és Suriname közül Chile az Andok Közösség és a Mercosur társult tagja. Az Unasur munkájában megfigyelőként részt vesz Mexikó és Panama.

A szubkontinens egységes gazdasági rendszerének megteremtése érdekében 2005 szeptemberében megkezdődött a Perut, Bolíviát és Brazíliát, valamint az óceánokat is összekötő Carratera Interoceánica építése. A projekt megvalósítását 60 százalékban Brazília és 40 százalékban Peru finanszírozza. A 2009-re megvalósuló beruházás kijáratot biztosítana Bolíviának a tengerhez, Brazília számára a Csendes Óceánhoz, Perunak pedig az Atlanti-óceánhoz.

Az energetika területén említést érdemel a Dél-amerikai Energetikai körgyűrű (Anillo Energético Sudamericano) elnevezésű gázvezeték megépítése, amely Argentínát, Brazíliát, Chilét, Paraguayt és Uruguayt látná el perui földgázzal. A Kolumbiát Venezuelával összekötő Gasoducto Binacional gázvezeték, amelynek kivitelezésében a legnagyobb állami tulajdonban lévő venezuelai energetikai vállalat, a PDVSA is részt vesz várhatóan 2009-ben készül el. A beruházás összköltsége eléri a 300 millió USA dollárt. Megkezdődött továbbá a venezuelai olaj Távol-Keletre irányuló exportjának megkönnyítését szolgáló, Kolumbián átvezető Poliducto Binacional csővezeték építése is.[29]

Az Unasur által megfogalmazott célokból és az általa meghirdetett programokból jól látható, hogy

[28] Unión de Naciones Suramericanas. Gobierno. In: http://es.wikipedia.org/wiki/Unión_de_Naciones_Suramericanas

[29] Unión de Naciones Suramericanas. Políticas. In: http://es.wikipedia.org/wiki/Unión_de_Naciones_Suramericanas

az integrációs szervezet meghatározó szerepet fog játszani a közeljövőben az Európai Unió és Latin-Amerika közötti stratégiai partnerség további elmélyítése terén, s egyúttal a nemzetközi politika egyik meghatározó szereplőjévé válhat.

Megjegyzendő, hogy a latin-amerikai országok között jelentős véleménykülönbségek vannak az integrációs szervezetek céljait és prioritásait illetően. 2004. december 14-én Kuba, Bolívia, Nicaragua és Venezuela egyfajta alternatív ernyőszervezetet (Alternativa Boliviana para los Américas, ALBA) hozott létre. Az ALBA 2008. január 26-án Caracasban megtartott értekezletén a tagállamok döntöttek arról, hogy a szervezetet katonai szövetséggé kell fejleszteni. A szervezetben Venezuela játszik meghatározó szerepet, és a szabadkereskedelemmel, valamint a gazdasági liberalizációval szemben az állam gazdaságirányító szerepét hangsúlyozza. A regionális integrációs szervezet a térség gazdasági fejlődését kívánja előmozdítani, fellépve a szegénység és a társadalmi kirekesztettség ellen. A szervezet a legszegényebb országok érdekében fejlesztési alapot hozott létre. A Banco del ALBA[30] pedig rövid lejáratú kedvezményes kölcsönöket nyújt a tagállamai számára.

A latin-amerikai államok részéről ugyancsak fontos lépés volt a Déli Fejlesztési Bank (Banco del Sur) megalapítása 2007. december 9-én, Argentína, Bolívia, Brazília, Ecuador és Paraguay részvételével. Ennek a kezdeményezésnek a célja egy latin-amerikai országokat tömörítő pénzügyi intézmény felállítása volt a Nemzetközi Valutaalappal és a Világbankkal szemben. A Déli Fejlesztési Bank ellenőrzi tagállamainak pénzügyi forrásait és hiteleket nyújt, költségvetéséhez pedig mintegy 800 millió USA-dollárral járulnak hozzá a tagok.[31]

Megállapíthatjuk, hogy az elmúlt években egy sor regionális integrációs szervezet (Mercosur, Unasur, ALBA, Riói Csoport) alakult meg a latin-amerikai kontinensen. Ezek közül azonban az Unasur és a Mercosur kivételével egyik sem tudott tartós együttműködést kialakítani a latin-amerikai országok között. Az ALBA erőteljesen ideológiai-politikai tartalmú (Hugo Chávez az Egyesült Államok neoliberális gazdaságpolitikája ellen irányuló eszköznek tekinti), és kizárólag autarch gazdasági elképzelésekre épül a szabadkereskedelemmel szemben. A világgazdaságban ugyanakkor az USA befolyása alatt álló nemzetközi pénzügyi intézmények (Nemzetközi Valutalap, Világbank) befolyása megkérdőjelezhetetlenné vált. Ebben a vonatkozásban az ALBA és a Déli Fejlesztési Bank ambiciózus elképzelései meglehetősen illuzórikusnak tekinthetők.

4. Spanyolország Latin-Amerika politikájának főbb jellemzői

Spanyolország Európai Unióhoz történő csatlakozása óta a nemzetközi politika egyik meghatározó szereplője. A mindenkori spanyol-kormányok számára külpolitikai téren kiemelkedő fontosságú kérdés – az Európai Unióval, illetve a mediterrán régióval kialakítandó sokoldalú kapcsolatok mellett – a latin-amerikai országokra vonatkozó politika irányvonala és stratégiája.

Spanyolországot egykori gyarmattartóként szoros szálak fűzik Latin-Amerika államaihoz, mind gazdasági-politikai, mind történelmi, mind pedig kulturális értelemben. Spanyolország kezdettől fogva egyfajta közvetítő szerepet kíván betölteni nemcsak az Európai Unió és Latin-Amerika államai közötti gazdasági-politikai és kulturális kapcsolatokban, hanem az Egyesült Államok és a térség többi országa közötti viszonyban is.

A demokratikus rendszerváltozást követően hatalomra került kormányok (Adolfo Suárez: 1976-1982; Felipe González: 1982-1996; José María Aznar: 1996-2004; José Luiz Rodríguez Zapatero:

[30] A Banco del ALBA 1 milliárd dolláros alaptőkéjét a résztvevő tagállamok hozzájárulásai biztosítják. A legnagyobb arányban Kuba és Venezuela járult hozzá a szervezet működéséhez.

[31] Josette Altmann [2008]: Alba un proyecto alternativo para América Latina? In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/contenido?, 08/02/2008.

2004-) az európai integráció után, második külpolitikai prioritásként kezelték a latin-amerikai térséggel való kapcsolatok megerősítését. A spanyol EK-csatlakozás döntő szerepet játszott a két régió közötti sokoldalú kapcsolatrendszer elmélyítésében. Spanyolország a csatlakozási tárgyalások során hangsúlyozta Latin-Amerikával kapcsolatos külpolitikai elképzeléseit és a szubkontinens államaihoz fűződő viszonyát. A spanyol delegáció több nyilatkozatban is kérte az Európai Közösségtől különleges latin-amerikai kapcsolatainak figyelembevételét. Rámutatott a régió országai számára kedvező elbírálás lehetőségeire, amelyek a kereskedelemben és együttműködésben csökkenthetik vagy elkerülhetik a negatív hatásokat. A spanyol tárgyalófél erőfeszítéseinek köszönhetően a latin-amerikai államok jelentős része megkapta a preferenciális elbánást az Európai Közösségtől, hasonlóan az egyes tagországok volt gyarmataihoz.[32]

A madridi kormányzatnak sikerült elérnie, hogy a csatlakozási okmányhoz a Latin-Amerika és az Európai Közösség együttműködésének fontosságát meghatározó nyilatkozatot csatoljanak. Az egyik dokumentum a Közös Szándéknyilatkozat a Latin-Amerika országaihoz fűződő kapcsolatok fejlesztéséről és elmélyítéséről (Declaración Común de Intenciones relativa al desarrollo y la intensificación de las relaciones con los países de América Latina) címet viselte. Ebben a tízek, valamint Portugália és Spanyolország latin-amerikai térséggel való kapcsolatai elmélyítésének fontosságát, a régió Európa szempontjából kiemelkedő szerepét hangsúlyozzák. A másik A Spanyol Királyság nyilatkozata Latin-Amerikáról (Declaración del Reino España sobre América Latina) elnevezésű dokumentum, amely a madridi kormány hivatalos álláspontját tükrözte, kiemelve a spanyol diplomáciának Latin-Amerikára vonatkozó főbb irányvonalait, továbbá az EK és a térség országai közötti széles körű együttműködést.[33]

A spanyol Latin-Amerika politikának három meghatározó eleme van, melyek a következők:

1. A politikai párbeszéd folytatása a térség államaival.
2. Megfelelő mechanizmusok (intézményfejlesztések, programok, cselekvési tervek) kidolgozása a jogbiztonság és a transzparencia megteremtése érdekében.
3. A tagállamok közötti szolidaritás és kölcsönös segítségnyújtás.

A spanyol diplomácia képviselői hangsúlyozzák, hogy a két régió közötti politikai párbeszéd a kölcsönös megértésre, a nemzetközi jog tiszteletben tartására és a multilateralizmus szerepének erősítésére kell, hogy épüljön. Spanyolország elképzelése szerint a bilaterális és multilaterális kapcsolatok fejlesztésének, az ibéramerikai identitás megerősítése mellett – amelynek alapja a közös nyelv, kultúra és történelmi hagyományok -, a konszenzus elvén kell alapulnia. Ennek megfelelően olyan Latin-Amerika politika kialakítására van szükség, amely élvezi a nemzetközi szervezetek (ENSZ, Nemzetközi Valutalap) aktív támogatását és egyúttal globális megközelítést ad a régió országai közötti gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatoknak.

Az Európai Unió Tanácsában három alkalommal (1989-ben, 1995-ben és 2002-ben) betöltött spanyol elnökség tapasztalatai azt mutatják, hogy Spanyolország aktív szerepet játszott az Európai Unió és a szubkontinens államai közötti szabadkereskedelmi egyezmények megkötésében. Az EU és Latin-Amerika közötti politikai párbeszéd a béke, a biztonság, és a környezetvédelem mellett a drogkereskedelem, a nemzetközi terrorizmus, illetve a szervezett bűnözés elleni fellépés területére is kiterjedt. A spanyol EU-elnökség erőfeszítéseinek köszönhetően 1995. december 15-én sor került az EU és a Mercosur közötti keretmegállapodás aláírására. Ezt követően az Európai Unió először Chilével, majd pedig Mexikóval kötött hasonló tartalmú szerződést. Spanyolország közreműködött a közép-amerikai régió újjáépítését célzó cselekvési terv kidolgozásában is. Spanyolország bevonása a San José-i folyamatba megmutatta, hogy mennyire fontos az EK számára a spanyol közvetítés Közép-Amerikában a térség stabilitásának előmozdítására.[34]

---

[32] Aldecoa, Francisco – Nájera, Alfonso [1986]: España en las relaciones de la comunidad Europea con América Latina, Afers Internacionals, 10., 122 o.

[33] Szilágyi István: i. m. 23 o.

[34] A San José-i folyamat az Európai Közösség és a közép-amerikai országok közösen megtartott értekezlete volt, amely 1984-ben kezdődött és 1985-ben megkötött együttműködési megállapodással zárult. In:

Spanyolország és Latin-Amerika viszonyában minőségi változást jelentett 1991. július 19-én a mexikói Guadalajarában megalakult Ibéramerikai Nemzetek Közössége.[35] Az ibéramerikai nemzetek csúcsértekezletén az állam- és kormányfők mellett az egyes szakminiszterek is részt vesznek. A konferencia a multilaterális alapokon nyugvó párbeszéd és együttműködés egyik legfőbb fóruma és a spanyol Latin-Amerika politika fontos intézményi kerete. Spanyolország - Portugáliával együtt – az elsődleges ösztönzője a csúcstalálkozóknak, egyben érdekeltek azok eredményes működésében.[36]

A Guadalajarában tartott értekezleten elfogadott nyilatkozat a nemzetközi béke, biztonság mellett, a gazdasági, szociális kohézió területére, az oktatási és kulturális együttműködés területére terjed ki. Az intézményes párbeszéd és együttműködés egyik legfontosabb eleme az Ibéramerikai Nemzetek Titkársága (SEGIB), amelyet 2004. november 19-én állítottak fel a Costa Rica-i San Joséban jóváhagyott határozatnak megfelelően. Az alapszabály értelmében a titkárság célja az ibéramerikai közösség kohéziójának megerősítése, a tagállamok álláspontjának koordinálása, a csúcsértekezletek által kidolgozott iránymutatások végrehajtása, valamint az értekezletek előkészítésében való aktív közreműködés. Feladata azonban ennél sokrétűbb, mivel kidolgozza azokat a programokat, amelyek a szegénység és a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését, az oktatás (beleértve az alap-, a közép, és a felsőfokú oktatás) fejlesztését, a latin-amerikai államok adósságállományának csökkentését szolgálják, és támogatja a megvalósulásukat. A titkárság felelős az Európai Unió és Latin-Amerika országai közötti csúcstalálkozók megszervezéséért, az EU-val megkötendő megállapodások előkészítéséért, továbbá a nemzetközi kereskedelmet érintő tárgyalások lebonyolításáért.[37]

A SEGIB működési költségeinek közel 80 százalékát Spanyolország fedezi. A spanyol diplomácia azonban szeretné elérni, hogy Portugália, valamint Brazília és Mexikó az eddigieknél nagyobb arányban járuljon hozzá a szervezet költségvetéséhez. Jelenleg Portugália 1,47 százalékkal, Brazília 5,45 százalékkal, Mexikó pedig 4,23 százalékkal veszi ki részét a kiadások fedezéséből. Ezen a téren az egyik legsürgetőbb feladat, hogy a tagállamok teljesítsék a SEGIB működéséhez szükséges befizetést, amit a titkárság vezetőjének kell ellenőriznie.[38]

A spanyol kormány kiemelt feladatnak tekinti a régió országaiban a szegénység és a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, valamint a fejlesztési együttműködés kiterjesztését. A fejlesztési segélyeknek biztosítaniuk kell a kormányzat és a jogállamiság intézményrendszerének stabilitását, a fenntartható gazdasági növekedést, valamint a szociális kohézió érvényre juttatását. Spanyolország aktív szerepet kíván játszani a fejlesztési segélyezésben, amelynek legfőbb szerve az Ibéramerikai Nemzetek Titkársága, számos szegénység elleni kezdeményezést, beruházási és fejlesztési programot dolgozott ki. A közeljövőben egyre több figyelem irányul a globális felmelegedés és a környezetvédelem szempontjainak figyelembevételére is.

Hagyományosan fontos törekvést jelent a spanyol külpolitika számára a latin-amerikai régióba irányuló tőkebefektetések ösztönzése, mivel e beruházások pozitív hatással vannak a foglalkoztatásra és a fenntartható gazdasági fejlődésre. A spanyol vállalati szektor transznacionalizálódásának harmadik hulláma már az 1990-es évek közepén megkezdődött. A privatizáció és a gazdaság liberalizálása ugyanis elősegítette a térségbe irányuló külföldi tőkeberuházásokat. Mivel Latin-Amerika gazdasági értelemben véve elmaradott régiónak tekinthető, a gazdaság fejlesztésében különösen fontos tényezőnek számít a külföldi tőke. Az

---

Drexler András: Latin-Amerika szerepe a spanyol külpolitikában. In: Külügyi Szemle, 2004/3-4., 234-257 o.

[35] Az Ibéramerikai Nemzetek Közösségét Portugália, Spanyolország és 19 latin-amerikai állam alkotja. A csúcstalálkozókat (spanyolul Cumbre-t) minden évben összehívják.

[36] Celestino del Arenal [2004]: Cual debe ser el papel de España en las Cumbres Iberoamericanas? In: http://www.realinstitutoelcano.org, Documento de Trabajo, No. 37/2004.

[37] Celestino del Arenal [2005]: De la Cumbre Iberoamericana de San José de Costa Rica (2004) a la Cumbre Iberoamericana de Salamanca (2005). In: http://www.realinstitutoelcano.org, Documento de Trabajo, No. 5, 2005, 27/1/2005.

[38] Domonkos Endre: i. m. 116 o.

ezredfordulóra a térség országaiban az infláció 10 százalék alá csökkent, és a javuló külkereskedelmi mérleg szintén ösztönzőleg hatott a beruházásokra.[39]

1996 és 2007 között az ipari és kereskedelmi tárca adatai szerint 110 000 millió euró értékben fektettek be a spanyol vállalatok Latin-Amerikában. 2006-2007-ben ez az arány 2200 és 2600 millió euró körül alakult. A térségbe irányuló spanyol export mindvégig dinamikusan növekedett, 2004 és 2007 között elérte a 30 000 millió eurót.[40]

A spanyol tőkebefektetések Latin-Amerikában Argentínára, Brazíliára, Mexikóra és Chilére koncentrálódtak, több országban (pl. Bolívia, Venezuela) viszont komoly konfliktusforrást jelentenek, különösen a stratégiai szektorokban (elsősorban a gáz, és olajiparban, valamint az elektromos szektorban, illetve a vízszolgáltatás terén) végrehajtott beruházások, amelyek jelentős mértékben befolyásolják az adott térség gazdasági fejlődését. Venezuelában a Hugo Chávez, Bolíviában pedig az Evo Morales nevével fémjelzett, erősen baloldali, gazdasági téren az államosítás szándékával fellépő, nacionalista-populista elemeket is tartalmazó politika egyértelműen negatív hatással van a spanyol transznacionális vállalatok tevékenységére. Bolíviában az instabil belpolitikai helyzet is elriaszthatja a spanyol beruházókat. A spanyol vállalatok számára azonban továbbra is fontos célországnak számít Venezuela, ahol a spanyol állami olajtársaság, a Repsol földgáz-cseppfolyósító üzemet kíván létesíteni. A vállalat a gázkitermelést az állami tulajdonú Venezuelai Olajtársasággal közösen valósítja meg a közeljövőben.

Spanyolország emellett együttműködési megállapodást kötött Kolumbiával és Brazíliával a drogkereskedelem és a szervezett bűnözés visszaszorítása érdekében. A spanyol diplomáciai törekvések fontos elemét képezi a külföldi beruházók érdekeinek hatékonyabb képviselete, az írástudatlanság felszámolása és egy humanitárius célokat szolgáló segélyalap felállítása. Kiemelt kérdésként kezelik a spanyol vállalatok nagyobb társadalmi felelősségvállalását is. Ennek a célnak az elérése érdekében a mindenkori kormányok különböző eszközökkel igyekeznek befolyásolni a transznacionális cégek magatartását. Az ezen a téren alkalmazott stratégia közül a legfontosabb a munkaügyi előírások harmonizálása, a szabványosítás, valamint a környezetvédelem szempontjainak figyelembevétele.

A mindenkori spanyol kormánynak a spanyol gazdaság és tőkeberuházók érdekeinek védelme mellett ösztönöznie kell a régió országaiban a társadalmi kohézió megerősítését. Amennyiben a „gazdasági szempontú" megközelítés szorosan összekapcsolódik a társadalmi-szociális kohézió elvével, akkor a spanyol vállalati szektor meghatározó szereplő lehet a társadalmi felelősségvállalás területén. Ahhoz, hogy ezek az elképzelések maradéktalanul megvalósuljanak, a spanyol diplomácia szerint tiszteletben kell tartani a szuverén egyenlőség elvét, folytatni kell a politikai párbeszédet és figyelembe kell venni a civil társadalom érdekeit.[41]

Mindezek a lépések (közös cselekvési program kidolgozása a helyi kormányzattal, társadalmi problémák megoldása iránti elkötelezettség) megerősíthetik Spanyolország gazdasági, politikai és diplomáciai súlyát Latin-Amerikában. Az Ibéramerikai Nemzetek Konferenciája és a 2005-ben, madridi székhellyel létrehozott Ibéramerikai Nemzetek Titkársága (Secretaria General Iberoamericana, SEGIB) pedig intézményes keretet teremt Spanyolország és a latin-amerikai államok közötti párbeszédhez és együttműködéshez mind politikai, mind gazdasági és kulturális értelemben.

---

[39] William Chislett [2007]: Spain's Main Multinationals: An Increasing Force in the Economy. In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal, 12/7/2007.

[40] Juan Pablo Soriano: España y América Latina durante el gobierno Zapatero: La difícil reconstrucción de los puentes. In: Esther Barbé: *España en Europe 2004-2008, Monografías del Observatoro de Política Exterior Europea,* No. 4, Febrero 2008, Bellatera (Barcelona): Institut Universitari d'Estudis Europeus.

[41] William Chislett: Inside Spain. In: http://www.realinstitutoelcano.org/insidespain. No. 18. 03.11.2005.

Konklúzió

Az Európai Unió és a latin-amerikai térség államai közötti kapcsolatok az 1980-as évek második felétől váltak intenzívvé. A szubkontinens országaival való gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok elmélyítését két tényező segítette elő. Az egyik az Európai Parlament által 1986-ban elfogadott határozat volt, amely kiemelt feladatnak tekintette Latin-Amerikával való stratégiai együttműködést, a másik tényezőt pedig Spanyolország Európai Közösséghez való csatlakozása jelentette. Spanyolország ugyanis közvetítő szerepet kíván betölteni az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok további elmélyítése, illetve a regionális integrációs szervezetek (Andok Közösség, Közép-amerikai Közös piac, Mercosur) és az EU közötti tárgyalások ösztönzése terén.

1999 óta kétévente megtartott EU-Latin-Amerika csúcsértekezletek tapasztalatai alapján elmondható, hogy a politikai párbeszéd és a stratégiai partnerség a gazdasági-társadalmi kohézió, a drogkereskedelem, a nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni közös fellépés mellett a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem, az energetika, továbbá a kultúra területére is kiterjed. Az EU és a latin-amerikai államok jelentős része kölcsönösen érdekelt a szabadkereskedelmi megállapodások megkötésében és továbbfejlesztésében. Ugyanakkor a térség államai számára továbbra is hátrányt jelent a gazdasági téren megnyilvánuló aszimmetria. Az elkövetkező időszakban a stratégiai partnerségnek a két fél közötti gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokban jelenleg is érvényesülő aszimmetria felszámolására kell irányulnia.

Az EU és Latin-Amerika országainak részvételével megrendezett csúcstalálkozók mellett döntő fontosságú az Ibéramerikai Nemzetek Közösségének a politikai párbeszéd elmélyítésében betöltött szerepe, amely a bilaterális kapcsolatok mellett a multilateralizmus elvére épülő együttműködés szükségességét hangsúlyozza. Spanyolország kezdettől fogva aktív résztvevője és szereplője a latin-amerikai országok együttműködéséül szolgáló legmagasabb szintű fórumnak. A spanyol diplomácia Latin-Amerika politikájának középpontjában a régió országai közötti politikai, gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok továbbfejlesztése, a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésére irányuló cselekvési programok végrehajtása, a gazdaság fejlődését szolgáló beruházások ösztönzése, valamint a globális felmelegedés elleni küzdelem áll.

Spanyolország ezen elképzelések kialakítása során arra törekszik, hogy megnyerje a mérsékelt politikai vezetésű latin-amerikai államok (elsősorban Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia) támogatását, ellensúlyozva az erősen baloldali irányítású és az Egyesült Államok politikáját bíráló országok (Bolívia, Ecuador, Nicaragua, Venezuela) befolyását.

A fent említett elgondolás megvalósítása terén döntő szerephez juthat a spanyol EU-elnökség 2010 első felében, amely minden bizonnyal napirendre tűzi a latin-amerikai térség és az Európai Unió közötti sokoldalú kapcsolatok elmélyítését.

Bibliográfia

- A stronger partnership between the European Union, Latin-America. European Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM (2005) 636. final. Luxembourg, 2006.
- Aldecoa, Francisco – Nájera, Alfonso [1986]: España en las relaciones de la comunidad Europea con América Latina, Afers Internacionals, 1986/10
- Celestino del Arenal: Cual debe ser el papel de España en las Cumbres Iberoamericanas? In: http://www.realinstitutoelcano.org, Documento de Trabajo, No. 37/2004.

- Celestino del Arenal: De la Cumbre Iberoamericana de San José de Costa Rica (2004) a la Cumbre Iberoamericana de Salamanca (2005). In: http://www.realinstitutoelcano.org, Documento de Trabajo, No. 5/2005, 27/1/2005.
- Comunidad Andina: Quiénes somos? Los objetivos de la Comunidad Andina. In: http://www.comunidadandina.org
- Declaración del Cusco sobre la Comunidad Sudamericana de Naciones III. Cumbre Presidencial Sudamericana. Cusco, 8 de diciembre de 2004. In: http://www.comunidadandina.org/documentos/dec_int/cusco_sudamerica.htm
- Declaration of Guadalajara. III. Cumbre América Latina y el Caribe – Unión Europea, Guadalajara, México Mayo - 2004. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/sub_regional_en.htm
- Domonkos Endre [2009]: A Zapatero-kormány Latin-Amerika politikája az ibéramerikai konferenciák tükrében. In: Európai Tükör, 2009/1.
- Drexler András [2004]: Latin-Amerika szerepe a spanyol külpolitikában. In: Külügyi Szemle, 2004/3-4.
- Euro-Latin American Parliamentary Assembly. Eurolat. Texts adopted at the session of Thursday, 20 December 2007. EUROLAT_DV-PROV(2007) 12-204. o. In:http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/assembly/20071218_brussels/final_texts_en.pdf
- IV. EU – LAC Summit (Vienna, Austria, 12. May 2006). Declaration of Vienna. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/vienna/index_en.htm
- V. Latin-America and Caribbean – European Union Summit. Lima, May 16, 2008. Lima Declaration. In: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/index_en.htm
- Günther Maihold [2006]: The Vienna Summit between Latin America / the Caribbean and the EU: relative success despite low expectations. In:http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/ARI%2059-2006, 3/7/2006.
- Günther Maihold [2008]: La Cumbre de Lima: un encuentro de la asimetría euro-latinoamericana. In:http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_es/Zonas_es/America+Latina/ARI58-2008, 06/06/2008.
- Josette Altmann [2008]: Alba un proyecto alternativo para América Latina? In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/contenido? 08/02/2008.
- Juan José Martín Arribas [2006]: La asociación estratégica entre la Unión Europea y América Latina. Madrid, Catarata.
- Juan Pablo Soriano [2008]: España y América Latina durante el gobierno Zapatero: La difícil reconstrucción de los puentes. In: Esther Barbé: *España en Europe 2004-2008, Monografías del Observatoro de Política Exterior Europea,* No. 4, Febrero 2008, Bellatera (Barcelona): Institut Universitari d'Estudis Europeus.
- Martinez, José Miguel – Pignatelli, Carrasco [2001]: „Mercosur: aspectos institucionales y fiscales. La cooperación con la Unión Europea". In: Noticias de la Unión Europea. No. 194., Marzo de 2001.
- Mercosur: Regional Strategy Paper. 2007-2013. European Commission 02.08.2007. (E/2007/1640). In: http://ec.europa/external_relations/mercosur/rsp/07_13_en.pdf

- Molnár Gábor [2008]: Bevezetés a Mercosur, a Déli Közös Piac történetébe. In: Belvedere Meridionale, 2008/XX. 7-8.
- Szilágyi István [2007]: La política Latinoamericana de la Unión Europea y la amplicación al Este. In: Política Exterior y la amplicación de la Unión Europea, 119 o. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2007.
- Szilágyi István [2008]: Az Európai Unió és Latin-Amerika: birregionális stratégiai szövetség. In: Külügyi Szemle, 2008/3.
- The Strategic Partnership between the European Union, Latin-America and the Caribbean: a joint commitment. Luxembourg: Office for Publications of the European Communities, 2008.
- Unión de Naciones Suramericanas. In: http://www.comunidadandina.org/sudamerica.htm
- William Chislett [2007]: Spain's Main Multinationals: An Increasing Force in the Economy. In: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal, 12/7/2007.
- William Chislett [2005]: Inside Spain. In: http://www.realinstitutoelcano.org/insidespain.No. 18. 03.11.2005.

Melléklet

Latin-Amerikába irányuló külföldi tőkeberuházások alakulása, 1993-2006 (millió euro)

Forrás: William Chislett: Spain's Main Multinationals: An Increasing Force in the Economy, DT

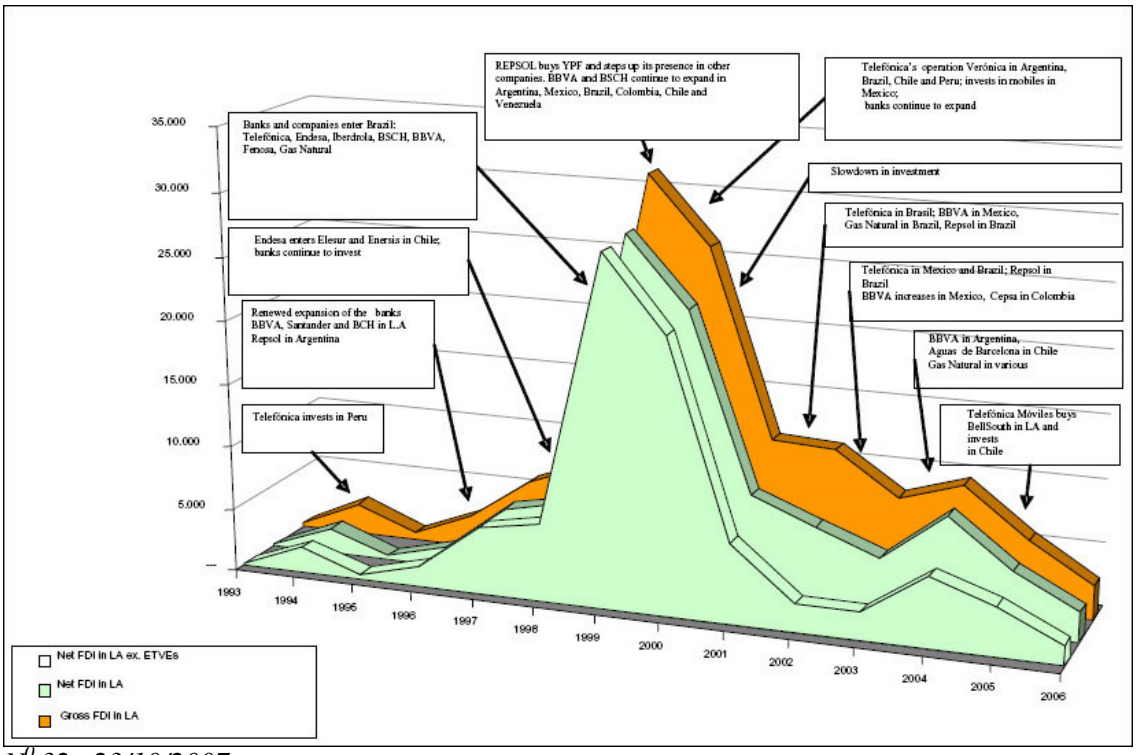

N^{0} 32, 23/10/2007.

GDP növekedésének alakulása Latin-Amerika országaiban (2008)

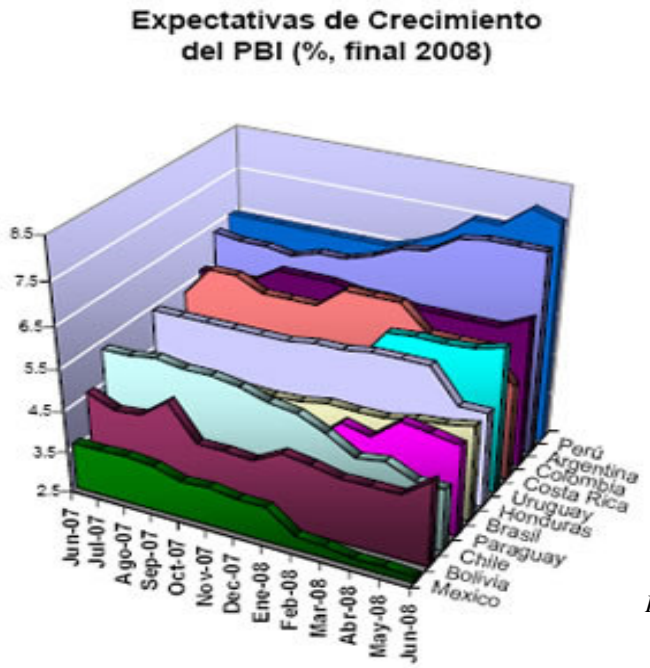

Forrás: Banco Interamericano de Desarrollo

Summary about the development of relationships between the European Union and Latin-America

The wide-range relationships between the European Union and Latin-America became intensive in the second half of the 1980's. There were two important factors that promoted to deepen the economic, commercial and cultural contacts between the two partners. The first was the decision that was adopted by the European Parliament in 1986, which emphasized the strategic co-operation with the Latin-American states. The second was Spain's accession to the European Union. Spain plays mediatory role among the EU and the Latin-American countries in initiating the negotiations with the different regional organisations such as Andes Community, Central-American Common Market and Mercosur.

The experiences of the EU Latin-American Summits showed clearly that the political dialogue and strategic partnership touched the field of social and economic cohesion, the fight against international terrorism, organized crime, and the field of energy, protection of environment and culture as well. Both the European Union and the Latin-American states are interested in the further development of free trade commercial treaties. In the following years the crucial element of the strategic partnership should be based on the elimination of the asymmetries in the economic-commercial contacts.

Behind the EU-Latin-American conferences it is important to emphasize the role of the Iberamerican Community in developing the political dialogue among Spain and the Latin-American countries not only in bilateral but also in multilateral context as well. Since the organization was established in 1991 Spain participated actively in the work of the highest forum. The main endeavors of the Spanish diplomacy in the region are the followings: to deepen the economic-political and commercial relations among the countries, to fight against poverty and social inequalities, to provide the economic growth through investments and to struggle against the effects of global warming. To fulfill these initiatives Spain strives on gaining the support of moderate countries (like Argentina, Brasilia, Chile, Columbia) to counterbalance the influence of the US-policy sharply criticizing left-wing Latin-American states (Bolivia, Ecuador, Nicaragua, Venezuela).

As far as I'm concerned in 2010 the Spanish presidency will play a decisive role in deepening the different contacts between the European Union and the Latin-American region.

Lukács József

Kísérlet egy integrációra Délkelet-Ázsiában. Mintaként szolgálhat-e Európa?

Jelenleg az integrációs szervezetek felértékelődésének vagyunk tanúi az egész világon. Ennek legkézenfekvőbb bizonyítéka saját szűkebb környezetünkben, az Európai Unióban is kézzelfogható. Az EU eddig elért eredményei – melyet minden nehézség ellenére igenis nevezhetünk sikertörténetnek – ösztönzőleg hatnak a világ többi részén létező, vagy még csak formálódó integrációs csoportosulásokra. Az Észak-Amerikában már működő NAFTA, a Dél-Amerikában régóta formálódó MERCOSUR, az indiai szubkontinens körzetében közelmúltban újjáélesztett SAARC, illetve az Arab-öböl térségében egyre komolyabb ambíciókat mutató Gulf Cooperation Council (GCC) csak néhány a látványos példák közül. Délkelet-Ázsiában azonban – változó intenzitással ugyan - de már 1967. óta folyamatosan formálódik egy szövetség. Ez a Délkelet Ázsiai Nemzetek Szövetsége, az ASEAN.

Rövid történelem: függetlenné válás és szövetségalapítási próbálkozások

Délkelet Ázsiában a függetlenedési folyamat első hullámának lezajlása az ötvenes évek közepére történt meg, egyúttal addigra már kezdtek kirajzolódni a térség főbb erőviszonyai is. A bipoláris világrend „szabályainak" megfelelően mindkét nagyhatalom igyekezett szövetségeseket szerezni magának. Ennek megfelelően a régióban alakított első szövetség katonai alapú volt, ráadásul erősen képviseltették benne magukat az Ázsián kívüli „Nyugati" hatalmak is. Ez utóbbinak igen egyszerű oka volt: az USA (ellentétben Európával) itt Ázsiában hallani sem akart arról, hogy egy tőle független, az ő befolyását nélkülöző tekintélyes szervezet jöjjön létre. Amíg Washington eleinte támogatta az Európai Közös Piac fejlődését, Ázsiában minden eszközzel igyekezett megakadályozni egy ilyen preintegrációs testület létrejöttét. Erre hamar rájöttek Délkelet-Ázsiában is, ám érdemben nem volt lehetőségük az USA szándékai ellen tenni.

Az ASEAN megalapításának motivációi

1967-ben még nyilvánvaló, hogy az európai példa nem szolgálhat alapul. Különösen nem olyan államoknak, amelyek épphogy felszabadultak az európai gyarmatosítók igája alól. Amikor 1967. augusztus 5-én öt délkelet-ázsiai állam külügyminiszterei találkoztak Bangkokban, a külvilág számára ez eleinte mindössze egy formális rutin-összejövetelnek tűnt. Az öt résztvevő – a házigazda Thaiföld mellett Indonézia, Fülöp-szigetek, Malajzia, Szingapúr – vezetői azonban tudatában voltak annak, hogy ezúttal konkrét választ kell adniuk a kor égető kihívásaira. Egymás közötti konfliktusaikat azonnal le kellett zárniuk, mivel azok fegyveres eszkalációja kormányuk, sőt nemzetük végét is jelenthette volna rövidtávon. Kínában tombolt a kulturális forradalom, és Mao Ce-tung nyíltan meghirdette a forradalom exportját, amelyet a környező (tekintélyes kínai etnikummal rendelkező) országokon gondolt kezdeni. A vietnami háború is javában dúlt, de addigra kezdett érződni, hogy Amerika segítsége is kevés lesz ahhoz, hogy megakadályozzák a kommunista északi országrész győzelmét. Hasonló rémkép fenyegetett Ázsia északi részén is, a koreai

félszigeten, ahol Kim Ir Szen is félreérthetetlenül készült a déli országrész elleni ütközetre.[1] Az indokínai országok többségében akkor „szovjet-barát" baloldali kormányok voltak hatalmon.

Ilyen viszonyok között kellett az öt délkelet-ázsiai ország vezetőjének eldönteni, hogy milyen irányban mennek tovább. Fegyveres konfliktus esetén minden bizonnyal Vietnam sorsára jutnak. Másik véglet, hogy szoros csatlósai lesznek az Egyesült Államoknak, mint pl. Dél-Korea vagy Japán. Ez a megoldás ugyancsak nem tetszett igazán egyik országnak sem. Maradt tehát az egyetlen kiút, mégpedig hogy egy komoly szövetséget alapítanak egymás között, és a világpolitika eseményeire ezentúl közösen próbálnak meg reagálni.

Valós integráció vagy csak névleges szövetség?

Az ASEAN ugyan sikeresen megalakult 1967-ben, azonban tényleges integrációs attribútumokat ekkor még nem tudott felmutatni. Európai szemmel nézve úgy tűnik, hogy ez a megalakulás utáni nyolc év egyfajta „Csipkerózsika álom" időszaka volt. Mire alapozzák ezt a nézetet? Arra, hogy az ASEAN (amely akkor még csak öt tagállamot számlált[2]) nyolc évig semminemű olyan lépést nem tett, amely egy integráció kiépítésére, vagy legalábbis annak szándékára utalt volna. Nemcsak hogy hiányoztak a közös intézmények, de ilyesmik megalkotása még csak nem is szerepelt a napirenden. Szintén hiányzott az akarat arra, hogy az integráció alapformái közül bármelyik felé is elmozduljanak. Néhány szórványos szabadkereskedelmi megállapodás-tervezet elhangzott ugyan, de az is csak bilaterális alapon. Vámunióban pedig még csak gondolkodni sem mertek, végképp nem az egész ASEAN szövetséget illetően. Közös székhely sem volt. Akkor volt egyáltalán valós értéke ebben az időszakban a szervezetnek?

Ismét utalni kell arra, hogy Ázsiában vagyunk, ahol az Európaitól merőben eltérő aspektusból kell értékelnünk a történéseket. Azért mert európai szemmel vizsgálva nem látszik az eredmény, még nem jelenti azt, hogy ázsiai szemszögből ne tudnánk találni bizonyos hatásokat. Ez a helyzet az ASEAN első nyolc évével is. Ne feledjük, a gyarmati sorból alig néhány éve kitört államokról van szó. Amint függetlenekké váltak, keresték saját identitásukat, többek között azt is, miben különböznek egymástól. És azonnal súlyos határvitáik is keletkeztek, hiszen jött az ismert „gyarmati örökség szindróma". Kivétel nélkül mindegyik állam sérelmesnek találta saját határait és azt hangsúlyozta, hogy az európai gyarmattartók öröksége miatt kell lemondaniuk nemzetük ősi területeiről. 1967 előtt számos államközi fegyveres összecsapás történt a régióban, melyek több esetben eszkalációval, akár regionális háborúval fenyegettek. Az ASEAN megalakulását követően a fegyveres konfliktusok száma radikálisan csökkent, a korábban államilag támogatott „önkéntesek" és szabadcsapatok finanszírozása leállt, kezelhetővé vált a biztonsági helyzet. Ez volt az ASEAN első nyolc évének hatalmas sikere! Ellentétben az európai példával, ahol történelmi okokból kifolyólag (II. világháború vége utáni nagyhatalmi megszállások) elsőként a biztonságot teremtették meg, majd ezt követően kezdték meg az integrációs intézmények kiépítését, az ázsiai színtéren ez csak fordítva történhetett meg. Ázsiában elutasították a nagyhatalmi alapú rendteremtést (részleges kivétel a Fülöp-szigetek), viszont emiatt saját maguknak kellett a biztonsági dilemma kérdéseit megoldaniuk. Ez nem ment másképp: előbb egy szövetség, és ezt követően a közös biztonság megvalósítása. Tehát mégis kijelenthető, hogy lokális aspektusból vizsgálva az ASEAN első nyolc éve igenis eredményes volt! Megteremtették a regionális stabilitás alapját, ami az egyik pillére a gazdasági növekedésnek és fejlődésnek.

Miért az ASEAN és miért nem az APEC vagy más integrációs testület?

Az Ázsiát megrázó 1997/98-as pénzügyi krízis következtében hamar egyértelművé vált, hogy mind a WTO mind az APEC keretei alkalmatlanok a régió stratégiai problémáinak kezelésére. Tehát

[1] Kim Ir Szen akkortájt többször is kijelentette, hogy a hatvanadik születésnapját (1972.07.08) már Szöulban fogja megünnepelni. Ezt a KNDK hadserege egyértelmű parancsnak tekintette.

[2] Az öt alapító tagállam: Fülöp-szigetek., Indonézia, Malajzia, Szingapúr és Thaiföld.

annál azért szűkebb, de a tíz tagállamnál mégis tágabb keretek között kell rálelni a megoldásra. Az APEC[3] legfeljebb egy konzultációs fórum lehet, de integráció sosem. A szervezet túl nagy és túl széles ahhoz, hogy tagjai érdemi együttműködést fejthessenek ki. A tagállamok kulturális-történelmi és főképp gazdaságpolitikai különbözősége eleve kizárja a mélyebb integráció legkisebb esélyét is. Ugyanígy koncepcionálisan is felmerül a kérdés, mit jelent a „Kelet-Ázsiai Közösség" (hivatalosan: East Asian Summit) kifejezés? Hiszen Ausztrália és Új-Zéland semmi esetre sem ázsiai.

És még ha India az is, akkor egyáltalán nem „kelet-ázsiai". Intézményileg is ingatag talajon áll az EAS. Hiszen az ASEAN+3 mindenféleképpen magát tekinti a regionális integráció vezérfonalának. Ausztrália és Új-Zéland viszont inkább az USA részvétellel zajló APEC folyamatot részesíti előnyben. Részvételi kritérium ügyében sem jutott egységre az EAS. Egyes államok itt a 16-os létszámnál meghúznák a határt, mások szerint akár az USA, Kanada, sőt akár Oroszország is tag lehetne.[4]

Látható tehát, hogy a Kelet Ázsiai Közösség sokkal inkább ideológiai síkon létrejött szövetség, semmint természetes érdekek vagy kulturális közösség diktálta szervezet. Emiatt ma még értelmezni is nehéz ezt a formációt, azonban az biztosra vehető, hogy az ASEAN+3 tömörülésnek nem lehet sem alternatívája, sem konkurenciája. Reverzív logikával ugyan, de ismét bizonyítható, hogy a délkelet-ázsiai kooperáció egyetlen lehetséges kimenetele az ASEAN+3 közösségben rejlik.

Nagyhatalmi részvétellel vagy anélkül ?

A valóságban az ASEAN egyes vezetői, már a bipoláris világrend megszűnése idején is érzékelték, hogy még ha meg is valósul álmuk a 10 országos teljes integrációról, akkor annak stabilitása és főképp érdekérvényesítő szerepe igen kérdéses lesz egy globális nagyhatalom támogatása nélkül. Mahatir Mohammad maláj miniszterelnök már 1990 decemberében rámutatott erre, gyakorlatilag megjövendölve, hogy a tíz tagállamos ASEAN nem lesz sokáig tartható, és feltétlen szükséges lesz valamiféle további bővítés, amely során a szervezetbe már egy nagyhatalom is elkerülhetetlenül bekerül. Ez volt az EAEG[5] koncepció megalkotása, amely már akkor felvetette, hogyha az ASEAN tartani akarja a távolságot az Egyesült Államoktól, akkor kénytelen lesz szorosabb szálakkal kapcsolódni Kína, Japán és Dél-Korea felé. Tehát már akkor is konkrét formában felmerült, hogy ha a nyugati érdekszférától való függetlenség megtartásának az ára a saját etnikai alapon végbemenő bővítés, akkor azt meg kell valósítani. Kína képviselőjét már 1992-től megfigyelőként meghívták a főbb ASEAN találkozókra.

Az integráció mélyítése

Már az is megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán lehet-e itt *integrációról*, vagy integrációs szervezetről beszélni. Számomra erre a válasz egyértelmű: igen, lehet. Az ASEAN[6] ill. az ASEAN+3[7] országok között már vitathatatlanul kialakult egy olyan kooperáció, amely több ponton eléri az integráció kritériumait. Ez csak részben törvényileg megalkotott együttműködést jelent. A tizenhárom ország között az elmúlt négy évtized alatt olyan szintű természetes cserekapcsolati rendszer és interdependencia alakult ki, a társadalmi- gazdasági- kulturális és politikai élet minden területén, ami egyrészt magával vonzza egy mélyebb kooperációs struktúra kialakítását, másrészt

[3] A Csendes-óceán partjain lévő 21 államot tömörítő, 1989-ben alakult szervezet.

[4] Mohamed Jawhar Hassan „State of East Asian Community Concept and ASEAN Integration" előadása 2004 szeptemberében a „Consolidating ASEAN" konferencián, Tokió.

[5] East Asian Economic Group. Lásd: Foreign Press Center Japan First East Asia Summit http://www.fpcj.jp/e/mres/japanbrief/jb_594.html 2006-01-03

[6] 10 tagállam: Brunei, Fülöp-sigetek., Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld, Vietnam

[7] A „+3" jelölést alkalmazzák Japán, Kína és (Dél)Korea részvételére.

igényt alkotott aziránt, hogy ezt a kooperációt még tovább szabályozzák és mélyítsék. Saját magunk útját felidézve olykor talán jobban megérthetővé válik, mekkora munka és milyen nehéz út áll még az ASEAN+3 integrációja előtt, amíg az legalábbis megközelíti az európaiak által mára megalkotott integrációt. 1999-ben a Manilai Állam és Kormányfői Csúcsértekezleten hivatalosan is megfogalmazták és deklarálták, hogy az ASEAN+3 távlati célkitűzése az egységes piac megalkotása, valamint egy közös valuta bevezetése! Ilyen ambiciózus tervet pedig, az EU-t kivéve eddig még senki sem vállat fel nyíltan. Lehetséges-e ennek megvalósítása, vagy mindössze egy vízióról van szó?

A szabadkereskedelmi övezet nagyrészt már megvalósult, és 7-8 éven belül mindenre ki is teljesedhet. Addigra el kell dönteni: megáll itt a szervezet, vagy továbblépnek. Egy szabadkereskedelmi övezetben csak a gazdasági kérdésekben kell kooperálni és kompromisszumokat hozni. Azonban egy valódi közösség már ennél sokkal nagyobb áldozatokkal is jár. Itt már a gazdasági önállóság részleges „elvesztésén" túl fel kell adni a politikai és társadalmi szuverenitás egyes elemeit is.

Integrációépítési szempontok – kulturális és etnikai tényezők

Megkerülhetetlen kérdés, hogy milyen szerepe volt az ASEAN fejlődésében az EU sikerének, tehát a „féltékenységi faktornak". Minden valószínűség szerint jelentős. Több ASEAN+3 konferencián is tapasztalható, hogy maguk az érintett államok képviselői rendszeresen hozzák fel példaként az Európai Uniót. Mindezt olyan gyakran tették, hogy rögtön színvallásra is kényszerültek: akkor most mintának tekintik-e az EU-t, és másolni akarják-e annak szerkezetét? Ezen végül is nincs mit csodálkozni. Ázsiában és a világ többi részén is gyakorlatilag az összes 1945 utáni regionális integrációs kísérlet megakadt, kivéve Európát, amely képes volt továbbfejleszteni önmagát. Hovatovább az ASEAN gyűléseken már olyan érzékennyé vált az EU-példa rendszeres emlegetése, hogy mértékadó politikusok vádolták meg egymást „EU-megszállottsággal". Bár ez nyilvánvaló túlzás, amely csak a megszokott módon igyekszik sarokba szorítani egy politikai riválist, azért ez a hozzáállás mégis igen messzire mutat.

Elszakadva a szubjektív politikusi megnyilatkozásoktól, reálisan ki más is lehetne a minta egy Ázsiai Integráció számára, mint Európa. És miért éppen Európa? Azért, mert itt sikerült először egy közös alapokon nyugvó ám mégis individuális kultúrákból, rendszerekből, és nemzetekből álló közegben viszonylag rövid idő (egy-két generáció) alatt valós uniót létrehozni. Hangsúlyoznám, hogy „csakis" uniót, és nem pedig egy „Európai Egyesült Államokat". Ez utóbbi legalább annyira irreális, mint amennyire idegen is lenne az ASEAN+3 közösség számára. Emiatt sem jöhet szóba példaként az USA. Ezért is vonzóbb Ázsiában az európaiak példája.

Ennek egyik látványos jele volt a 2003-as, Bali-szigeten rendezett hatodik A+3 csúcstalálkozó.[8] A szervezet addigra megérett arra, hogy egységének, jövőbeni fejlődésének (tehát integrációjának) alapjait deklarálja. Az ún. II.-ik Bali Konkordátumban[9] (hasonlatosan az EU-hoz) „három pillért" határoztak meg, mint az ASEAN közösség alapjait. Ezek a következők:

Biztonsági (biztonságpolitikai) kooperáció
Gazdasági együttműködés
Társadalmi-kulturális közösség

Amint látható, a három pillér kihangsúlyozza a régió közös gyökereit, csakúgy mint kollektív érdekeit és kihívásait. Az is észrevehető, hogy a pillérek a „+3" csoport számára is megállják a helyüket.

A fentebb említett „három pillér" közül külön ki kell emelni az utolsót, azaz a társadalmi-kulturális közösség pillérét. Miért olyan fontos ez Dél-kelet Ázsiában? Miért szükséges ezt neki így külön

[8] http://www.aseansec.org/15258.htm 2006-01-04
[9] http://www.aseansec.org/15159.htm 2006-01-04

kihangsúlyozni, amíg Európa számára ez oly természetes és magától értetődő, hogy nem fontos látványosan felhívni rá a figyelmet? Azért, mert ellentétben Európával, az ázsiai államok nagy része alig ismeri a másik kultúráját, a másik történelmét. Még a viszonylag közös történelmi utat bejáró Délkelet-Ázsia sem rendelkezik önálló kulturális identitással. Európa ilyen értelemben is utánozhatatlan. Hiszen Európa már a görög-római kultúra idejéből közös kultúrára épít. Ehhez fogható közös kulturális eredet nincs Délkelet-Ázsiában. A konfucianizmus hatása ugyan átterjedt több ázsiai nemzetre is, de annak méretei és arányai meg sem közelítik az Európában végbement interakciók hatásait. Európa történelme már a Római Birodalom, majd később Nagy Károly óta közös gyökerekből eredt. Az intézményesített formák (Szentszék, zsinatok, katonai szövetségek stb.) szervesen az elmúlt egy/két-ezer év történelmének része volt. Ehhez fogható közös történelmi vagy kulturális múlt nincs Délkelet Ázsiában.

Mindezek hatásai az öreg kontinensen még a gyakran vérzivataros időszakok ellenére is megmaradtak. Európa kultúrája a valóságban már évszázadok óta az integráció felé mutatott! Rousseau, Balzac ugyanúgy ismert volt a germán kultúrában, mint Dürer vagy Goethe a francia kultúra számára. De említhetnénk más kultúrák kölcsönhatásait is. Szláv, latin, görög vagy angolszász eredet ellenére az európai közös kultúra alapjai már évszázadok óta stabilan le voltak rakva. Függetlenül attól, hogy Európa mely részén élt vagy él valaki, ismerte és ismeri Szókratész, Homérosz, Goya, El Greco, Velázquez, Boccaccio, Charles Dickens, Michelangelo, Kopernikusz vagy akár Chopin, Mozart és Beethoven műveit és tevékenységét, és a sort még hosszasan folytathatnánk. Délkelet-Ázsiában az esetek többségében a szomszédos országok lakossága a legcsekélyebb ismerettel sem rendelkezik arról, hogy a másik nemzetnek ki a legismertebb irodalmára, zeneszerzője, vagy akár történelmi hőse.

Arisztotelész mondta egyszer azt, hogy: *„A görögöknek megvan az a szerencséjük, hogy egyszerre ázsiaiak és európaiak. Az ázsiaiak művelt emberek, de hajlanak a despotizmusra, az európaiak ezzel szemben kulturálatlanok, de szeretik a szabadságot*."[10] És valóban: az európaiak közös történetei a kivívott és elvesztett szabadságról szólnak. Az ázsiaiak történetei sokkal inkább a közösség iránti odaadásról.

Megállapítható, hogy a - számos háború és konfliktus ellenére - Európában mégis jól „megágyaztak" az integrációnak. Ázsiában, ill. az ASEAN országok csoportjában ilyesmi nem zajlott le. Ennek hiányát lehet-e vajon néhány év vagy akár évtized alatt pótolni? Ezért fontos az ASEAN integráció számára a harmadik pillér, mely igyekszik megismertetni a résztvevő nemzetek kultúráját és történelmét a többi tagállam lakosságával.

Az ázsiai kultúra egész más mentalitáson alapszik, mint az európai. Az két fő tényezőre oszlik: az egyik a kínai tanultság, a másik a hindu bölcselet.[11] Az ázsiai művészetben nem az ornamentális és a technikai tökély a lényeges, hanem a keleti világ benne kifejezést nyert nagy ideáljai, amelyeket Európa (még) alig ismer. Nem a virágzó szilvafák, hanem a sárkány magasztos fogalma, nem a madarak és virágok, hanem a halottak kultusza, nem az oly tökéletes realizmus, hanem az emberi szellem legnagyszerűbb témájának, a mások és nem a saját én üdvéért buddhaiságra vágyakozás témájának nagyszerű kifejtése az ázsiai szellem és művészet lényege.

Az „európai kapcsolat"-ot illetően viszont mégis megemlítendő, hogy az ún. „első generációs ázsiai vezetőgárda" döntő többsége, még külföldi intézményekben szerezte végzettségét. Pl. Suharto a holland katonai akadémián, Li Kuan-Yew az angol Raffles-Kollégiumban, Pak, dél-koreai elnök a tokiói katonai akadémián, de pl. Csou En-laj is Párizsban folytatott felsőfokú tanulmányokat. Mindezek miatt a délkelet-ázsiai szövetség sosem riadt vissza attól, hogy egy jól bevált receptből időnként mintákat vegyen – ám „ázsiai módon" természetesen csak annyit, amennyi számukra megfelel.

---

[10] Arisztotelész idézet: Heller Ágnes [1997]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet*. Lettre, 1997. ősz, 26. szám http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre26/heller.htm

[11] Okakura Kakuzo [1926]: *Die Ideale des Ostens (A Kelet ideálja)*. Insel-Verlag, Leipzig

Amennyiben az Európával történő összehasonlításról van szó, egy kellemetlen ám szükséges témakör a nacionalizmus kérdése. Itt is hatalmas különbséget tapasztalunk. Az EU esetében nyilvánvaló cél volt a tagállamokban meglévő nacionalizmus szerepének csökkentése. Az ASEAN esetében ez éppen fordított: kifejezett célja a szövetségnek a regionális nacionalizmus erősítése.

Az európai integráció – mint mindenfajta integráció – végső soron kulturális és nem gazdasági kérdés. Végülis nincs politika politikai kultúra nélkül.[12] A történelem esetében pedig az „európaizáció" azon csoportok történelmének elillanását segítheti, melyek ma is küzdenek a központosító államok intézkedései ellen. Az „európaizáció" érdekében tett bármilyen homogenizációs kísérlet csak e sokszínűség megsemmisítéséhez és a benne rejlő erő elpusztításához vezet. A nacionalizmus itt másként érhető tetten.

Ázsiai jellegzetességek (Asian Values)

Mint már többször említettem, az ASEAN ill. ASEAN+3 államai radikálisan különböznek az európai vagy más államoktól. Gazdasági csodaként emlegetett teljesítményüknek számos oka van:

1. Az államok fejlett, évszázadokra visszanyúló kultúrával rendelkeznek.
2. Hagyományos tisztelet a „vezetőség" irányában, paternalista felfogás.
3. Tradicionálisan magas megtakarítási hajlam.

A legfontosabb emberi értékek[13]:

ÁZSIA	„NYUGAT" / EURÓPA
- a kemény munka	- az önbizalom
- a tanulás tisztelete	- a kemény munka
- a becsületesség, tisztesség	- sikerek elérése az életben
- az önfegyelem	- az önmegvalósítás
- az önbizalom	- mások megbecsülése
- a becsületesség	

A legfontosabb társadalmi értékek:

ÁZSIA	„NYUGAT" / EURÓPA
- a társadalom rendje	- a véleményszabadság
- a harmónia	- a személyes szabadság
- a tisztségviselők kötelességtudata	- az egyéni jogok
- az új eszmék iránti nyitottság	- a politikai véleménykülönbségek nyílt vitás megoldása
- a véleményszabadság	- az egyénnel való törődés
- a tekintélytisztelet	- a tisztségviselők kötelességtudata (a hatóságok iránt)

Amit mi európaiak énnek nevezünk, az soha sincs külső tárgy nélkül, mindig a tetthez kötve marad. A hinduknál és a buddhistáknál ez a külső én a kaszt, amely nem politikai fogalom, hanem az ember belső formája, amely éppen úgy hozzátartozik, mint a bőre. Csak a szent áll a kasztok felett, a szent,

[12] Heller Ágnes [1999]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet.* Atlantisz, Budapest, 1. o.

[13] Mészáros Klára [1999]: *Tudományos-technikai modernizáció és gazdasági fejlődés Kínában: A multipoláris világrend egy új nagyhatalmának születése*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

aki lebírta a létet. Az a küzdelem, amely Nyugaton az egyéniségben mindig lefolyik az eredetiség és a tapasztalat között, keleten kezdettől fogva áthárítttatott a kasztra. A kelet eredetisége nem egyéni, hanem mitikus. Az európai kereső ember hajlamos arra, hogy az eredetiséget az egyes dolgokban, a különlegesben lássa. A keleti ember kizárólag az isteniben, a létezőben, sőt a személytelenben látja, úgy, hogy tulajdonképpen csak akkor originális, amikor már nincs többé.[14]

A kínai kérdéskör

A kínai kihívás kezelése kétségtelenül a legnagyobb feladata lesz a délkelet-ázsiai államoknak. A gazdasági fenyegetés valós, és egy gazdasági értelemben vett háború sem kizárható. Mit tehetnek tehát? Jól tudják azt, hogyha ellenségként kezelik Kínát, az is ellenségként fogja kezelni őket. Ha a gazdasági „feltartóztatás" kétes kimenetű politikájával próbálkoznának, azzal csak magukra haragítanák az óriást, aki erre minden bizonnyal katonai kapacitásának erősítésével reagálna. Kínát semmiképpen nem szabad provokálni. Ilyen lépések csak kontra-produktív eredményt hoznának.

Mi tehát a megoldás? Csakis az, hogy Kínát gazdasági nagyhatalomként kell elismerni. Erős és befolyásos „hiperhatalom" lesz, de mégsem fejlődik katonailag és politikailag agresszív, globálisan domináns hatalommá. A régión belül az ASEAN Japánnal és Koreával karöltve képezhet ellensúlyt, világszinten pedig ott az USA és az EU. A délkelet ázsiai államok, pedig inkább a hasznosság szempontjából kell nézzék a történteket. Ez nem feltétlenül olyan nehéz. Hiszen nekik sem érdekük Kína szegénysége, az hogy a régió nagyhatalma súlyos és tartós gazdasági válsággal küzdjön, amelynek egyik következménye a megugró kínai menekültáradat lenne. Ellenkezőleg. Érdekük, hogy Kína fejlett és prosperáló legyen, ez végül is jótékony hatást gyakorol saját gazdaságukra is. Ha Kína magasan fejlett, az előnyökből kijut a környező államoknak is. És ha egy ekkora országban az életszínvonal javul, akkor a belső piacán újabb lehetőségek nyílnak, amely elsősorban a szomszédoknak nyújt piaclehetőséget. Akkor a kínai importnak is növekednie kell, de ugyanígy a kínai eredetű FDI is minden bizonnyal növekedni fog a régióban, csakúgy, mint a kínai turisták száma. Mindez együtt, pedig már jelentős hasznot hoz majd a térségnek. Mindezzel nem állítom, hogy Kína gazdasági fenyegetése nem létezik. Sőt, elkerülhetetlennek tartom, hogy a délkelet-ázsiai államok ne alapvető fenyegetésként éljék meg a kínai gazdaság nyomását. Azonban maga Kína sem érdekelt abban, hogy gazdaságilag tönkre tegye saját szomszédjait és a régiót, hogy úgy elszegényítse őket, hogy azok ne tudjanak kínai termékeket vásárolni! Egyáltalán nem. Kína érdeke éppen az, hogy a délkelet-ázsiai piacok a világ legprosperálóbb területei közé tartozzanak, ahol termékeit értékesíteni tudja és saját iparához pedig beszállítókat talál. Pekingben mindezt nagyon jól tudják.

Pekingnek nem érdeke, sőt kifejezetten káros reá nézve, ha szembekerül a Délkelet-Ázsiai Államok Közösségével. Hiszen jól tudjuk, nagyhatalmi ambíciói vannak. A nagyhatalmi státusz egyik fő kritériuma pedig az, hogy legyenek megbízható szövetségesek. Ugyan hol találna Kína jobb szövetségest, mint a vele etnikailag és történelmileg rokon vonásokat mutató délkelet-ázsiai államokban? Északi határain lappangó konfliktusok vannak Oroszországgal, kölcsönös a bizalmatlanság, és a határvita számos szerződés ellenére sincs megnyugtatóan lezárva. Kína nyugati határai pedig de facto és de jure is tisztázatlanok, Indiával igencsak terhelt a kapcsolatuk, talán nem is akarnak vele megegyezni. A milliárdos lakosságú India vonzereje sokkal inkább konkurencia, semmint lehetőség Kínának. (És a tibeti problémakört még nem is említettük). Maradnak tehát a déli és keleti szomszédok. Erre van a tengeri kijáratuk is! És főképp velük létezik bizonyos fokú történelmi kulturális és etnikai rokonság is. Esszenciális, hogy velük Kína minél jobb kapcsolatokat építsen ki, sőt vitathatatlanul érdekük egyfajta szövetségesi viszony kiépítése. Érdekében áll-e Pekingnek az ASEAN egysége? Akkor, ha ő is tag, feltétlenül. Így együtt versenyezhetnek a NAFTA-val és az EU-val. Nem véletlenül jelentette ki Wen Ji-bao miniszterelnök, hogy „Kína egy barátságos elefánt, amely senkit sem akar eltaposni Délkelet-Ázsiában."[15] Képes lesz egy ilyen

[14] Rudolf Kasser [1913]: *Der Indische Gedanke* (*A hindu gondolkozás).* Insel-Verlag, Leipzig

[15] Wolfgang Hirn [2006]: *Kína a nagy falat.* HVG Kiadó, Budapest , 149. o.

„kérőnek” ellenállni a többi délkelet-ázsiai állam? Nem valószínű.

Konklúziók

Az ASEAN+3 szövetség egy integrációs kezdeményezés (kísérlet) amely államainak főbb politikai gazdasági és biztonsági érdekei egybeesnek Ez egy természetes szövetség, amely sokkal inkább érdekazonosságon semmint ideológián alapul. A nagy távolságok ellenére fellelhetőek az etnikai és kulturális közösség elemei, amelyek nagyon fontos alapját képezhetik egy tartós integrációnak.

Az ASEAN-10 ugyanakkor önmagában nem képes versenyre kelni a világ gazdasági és politikai erőközpontjaival. Az ASEAN+3 képes erre, sőt jövőjük még hatalmas lehetőségeket és kapacitásokat rejt magában. A tagállamok gazdasági fejlődését felgyorsítja, egyúttal növeli szerepüket a nemzetközi politika porondján. Természetesen még számtalan buktató és nehéz döntés is áll a szervezet előtt. A két kritikus kérdéskör mi is lehetne más, mint a további bővítés, és a további mélyítés kérdése.

A szervezet bizonyos szintű bővítése perspektivikusan nem zárható ki természetesen főképp az etnikailag és kulturálisan rokon vonásokat mutató államok irányában (pl. Mongólia, vagy Hong-Kong, Tajvan és Észak-Korea esetén), ám a „+3” nélküli integrációs kísérlet eleve kudarcra van ítélve. Miért? Mert csakis együtt tudnak létezni. Kína „kiesése” a távol-keleti/csendes-óceáni régióból csak átmeneti, és történeti léptékben véve rövid ideig tartó kisiklás volt. Bármi történjen is Kína alapvető befolyásával számolniuk kell a tagállamoknak. Az óriást megkerülni nem lehet (pedig a szövetség egyik eredeti célja 1967-ben még éppen ez volt), tehát akkor ajánlatosabb együttműködni. Egy különösen érdekes elméleti kérdést is megválaszol Kína „belépése”: Életképes lehet-e egy integrációs szervezet nagyhatalom nélkül? A kérdés a mai napig vitatott, ám egyre inkább úgy tűnik, hogy hosszabb távon szükséges egy nagyhatalom („szuperhatalom”).

Elkerülhetetlenné vált a kínai óriás felé történő nyitás, hiszen teljes képtelenség, hogy éppen a délkelet-ázsiai országok maradjanak ki a megnyíló kínai piac adta lehetőségekből. De hogy lehet egy ilyen súlyos helyzetet feloldani? Csakis úgy, hogy – amennyire egyáltalán lehetséges – ellensúlyt kell képezni Kínával szemben. Ki más lehetne ilyenre képes, mint a gazdasági szuperhatalom Japán. És ha már ez a két ország bent van, természetesen Dél-Korea sem maradhat ki. Ezen a ponton lényeges előrelépés történt az ASEAN fejlődésében. Rodolfo C. Severino akkori főtitkár megértette az idők szavát, és először az ASEAN történetében, túlment a formális szerepen, és a leghatározottabban kiállt a három országgal történő szorosabb kapcsolatok kialakítása mellett. *Severino* tevékenysége döntő hatást gyakorolt a szervezetre. Az első karakterisztikus főtitkár jó helyzetfelismerése és bátorsága megmentette az ASEAN-t a jelképes szervezetté süllyedéstől, és valódi integrációs folyamatokat indított el.

Érezhető, hogy hatalmas kérdések merülnek fel a régió jövőjét illetően. Talán egy dolgot állíthatunk biztosan: az ASEAN+3 mára az EU utáni második legsikeresebb integráció. Különösen az, ha figyelembe vesszük, hogy itt - Mianmartól Japánig, Kambodzsától Szingapúrig – mennyire különböző történelemmel, és eltérő értékekkel vannak jelen az államok. Mégis tagjaivá váltak egy szövetségnek. Pedig ellentétben Európával, itt az USA már a kezdetektől fékezte a tömbösödés bármilyen formáját, mivel abban csak saját befolyásának csökkenését látta. Ezt a nézetét a mai napig nem adta fel, ezért próbálkozik az APEC szerepének növelésével. Kérdés, hogy Washingtonban mikor látják be, hogy ez nem fog működni? Azt sem állíthatjuk biztosra, hogy lesz egy „EU-szintű” vagy azt megközelítő integráció a régióban. De azt igen, hogyha mégis lesz, az csakis az ASEAN+3 alapjain fog épülni. Sikerülhet ez? Ha igen, mennyi idő kell hozzá?

A vizsgált 15 gazdaság (ASEAN-10 „+3” +Hong-Kong és Tajvan) többsége még igen eltérő gazdaság-politikát gyakorol. Ezt pedig nehezen fogják feladni. Hosszú távon azonban – különösen, ha realizálódnak a szabadkereskedelmi tervek – elkerülhetetlen lesz a nyomás a harmonizáció mélyítésére. Maga az a körülmény, hogy az előbb jelzett 15 gazdaság esetében az intra-regionális kereskedelem már most meghaladja az 50%-ot, és a prognózisok szerint 2020 körülre ez 70-75%-ra

is emelkedhet, elkerülhetetlenül ki fogja kényszeríteni valamiféle közös elszámolási egység létrehozását, és az integráció további mélyítését.

Az ASEAN eddigi eredményei minden probléma ellenére látványosak és kézzel foghatóak. Megállapítható, hogy ez egy regionális integráció jeleit magában hordozó nemzetközi együttműködési mechanizmus, amely sikerrel küszöböli ki a közöttük lévő vitákat és nézeteltéréseket. A szövetség túlélte saját válságait, mivel képes volt a megfelelő időben a megfelelő válaszokat adni. Ezzel bebizonyította életképességét. Minden jel arra mutat, hogy ennek a mechanizmusnak az integráló szerepe tovább erősödik, és a jövőben komoly versenytársa lesz az EU-nak és a NAFTA-nak is. Kijelenthető, hogy az EU után ma ez a világ második legjobban működő integrációja.

Az ázsiai / távol-keleti kultúrák és nemzetek történelmi sajátossága, hogy nagyon magas fokú az alkalmazkodási képességük. Kultúrájuk több esetben is gyökeredzik abból, hogy szabályosan „körbenéztek a nagyvilágban", alaposan megvizsgálták, hogy mi az, ami jól működik (ezen belül is mi az, ami a létező legjobban), majd utána rövid időn belül adoptálták azt saját rendszerükbe. Japán pl. történelme során több esetben is meglépte ezt a módszert. A középkor elején saját akaratából (!) teljesen átvette az akkori legfejlettebb kínai államigazgatási struktúrát, természetesen ügyesen átalakítva és továbbfejlesztve azt a saját környezetére. Egy évezreddel később hasonlóképpen cselekedett a Meiji reformok idején, de akkor még komplexebb módon. Szisztematikusan válogatta ki a XIX. század legfejlettebb társadalmaiból a számára leghasznosabb elemeket: ipart Angliából, oktatási rendszert Németországból, kereskedelmet Hollandiából és így tovább. Óriási kérdés, hogy elérkezett-e az idő arra, hogy a távol-kelet országai ismét egy hasonló adoptációs folyamatba kezdjenek.

Nyilvánvalóan hozzájárult ehhez az EU sikere, de mégsem a féltékenység dominál. Az ázsiai szellem rendszeresen képes arra, hogy amint jó példát lát maga előtt, beismerje annak hasznosságát és abból a saját ízlése szerint merítsen.

A jelenlegi világban végül is ki más is lehetne a minta, mint Európa. Miért éppen Európa? Azért, mert itt sikerült egy működőképes és önkéntes alapú szövetséget megalkotni. Tehát az európaiak ismét példaként szolgálhatnak. Természetesen nem integrációs sablonként, de egy „önkéntes" adoptációhoz ismét jó alapanyag lehet az európai integráció. Meglehet, hosszabb távon Délkelet-Ázsia majd azt is sajátosan tovább fejleszti.

Irodalomjegyzék

Palánkai Tibor [2004]: *Az Európai integráció gazdaságtana.* Aula, Budapest

Beeson, Mark [2004]: *Contemporary South East Asia.* Palgrave – Macmillan, London

Meindl, Wolf [1997]: *Japan's Asia Policy. Regional Security and Global Interests.* Routledge, New York

Green, Matthew – Heijmans, Maaike [2002]: *Geopolitics in Asia after 11 September.*

EU-Japan Journalist Conference Papers

Severino, Rodolfo C. [2006]: *Southeast Asia in Search of an ASEAN Community*. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore

Kishore Mahbubani [2008]: *The New Asian Hemisphere: The Irresistible Shift of Global Power to the East.* Singapore University

Heller Ágnes [1999]: *Európai identitás, modernitás és történelmi emlékezet.* Atlantisz, Budapest

Internetes oldalak:

ASEAN honlap: www.aseansec.org

APEC honlap: www.apecsec.org.sg